

בעזה"י

שירת התורה

פרשת כי תצא

תשפ"ו

שנה ו' גליון 309

תוכן העניינים

האם המצוות הם להטיב לנו או בגדר גזירות... טו
 טעם הבריאה להטיב או לכבודו... יז
 הבית הגשמי טפל הוא למצוה... יט
 חובת מעקה בגגין שלנו... כ
 מ"ע דמעקה לפני לאו דלא תשים... כ
 חידושו של החזו"א במצות מעקה... כא
 למעקה לא מהני לבד... כג
 מעקה לגזזוטרא בתוך בית הכנסת... כג
 חובת מעקה בעליה המסבב מקום ירידת המדרגות... כד
 פנימיות וחשיבות מצות מעקה... כה
 המנהג שהי' בא"י לא לעשות מעקה... כה
 להכניס בחור במסגרת שלא מתאים לו... כו
 יש לזוהר בכח השאיפה והרצון... כז
 גדר פטור אונס... כז
 כ"ז שלא התפלל לא נקרא אונס... כח
סיפור על נערה שצעקה והי' לה ישועה פלאית
 כח
 שמירה במלחמה קאי על ימי אלול... ל
 דקדוק מלת מקרה לילה... לא
 מה שבעל קרי משתלח חוץ ממחנה לוי' דוקא... לא
 לוי נקרא ע"ש החיבור... לב
 הא דאתנן לא חלה על מוקדשין... לב
 ביאור סוגיא דתמורה... לב
 ביאור סוגיא דפסחים... לב
 מה שר' אושעיא לא העמיד כריה"ג... לג
 דברי הגרי"ז בביאור ד' הגמ' תמורה... לג
 ביאור שי' הרמב"ם לענין מכירת עולה ושלמים... לד
 זכות "מביא" ו"מקריב" אפשר למכור... לד
 רבי אושעיא לחוד ורב הושעיא לחוד... לד
 חשיבות כל אות בשמות אמוראים ובנקודות בפסוקים... לה
 שי' הרמב"ם בדין אתנן בעופות מוקדשין... לה
 אתנן מדין עבד כנעני ומדין ערב... לה
 המטרה של שנה ראשונה... לו
 בענין מספר מלקות ארבעים... לו
 צורת הדרשא דמספר המלקות הוא ל"ט... לו
 טעם מספר המלקות... לו
 השייכות בין ל"ט מלקות ול"ט מלאכות... לח
 שיטת הרמב"ם דמספר ל"ט הוא רק מדרבנן לט
 האם לאו דלא יוסיף שייכא לאיסור בל תוסיף מ

פרשת כי תצא..... ד
 המשל של הפרדס..... ד
 המצוות מלוות את האדם..... ד
 מצוה גוררת מצוה..... ה
 המצוות מלווים מחושך וסכנת עוה"ז..... ה
 ע"י המצוות ממשיכין הארת הנשמה למטה..... ה
 כל פרט בבריאה אפי' הרע, יש בו נקודת מציאת חן לפניו ית'..... ה
 נקודת פרשת כי תצא הוא היציאה לדרכים..... ו
 בדרך בצאתכם ממצרים..... ו
 ע"ד מצוות הנאמרים בפרשה רומז ל"יעד"..... ז
 הרבה מימי חיי האדם עוסק בנסיעות והמתנות..... ז
 השייכות לחודש אלול..... ח
 נסיונות מיוחדים ביציאה מבהמ"ד..... ח
 הכנה לימים הקדושים..... ח
 גם צדיקים גדולים אינם בטוחים..... ח
 מזל אלול בתולה..... ט
 בתולה מסמל תענוגי עוה"ז..... ט
 משמעות הבתולה עם כנפים..... י
 הצלה מהירהור עבירה ע"י שמתרוממים כמלאך י הכנפים מורים על הציצית..... י
 בכל יהודי יש בחי' בתולה שלא נפגמה..... י
 בתולה גשמי ובתולה רוחני..... יא
 בפרשת כי תצא מודגש הרבה ענין הבתולה..... יא
 התחלת מס' כתובות בעניני בתולה..... יא
 אישות בגוי לענין ישראל..... יא
 מה שמודגש ענין הדרך בב"ס ומורה..... יב
 ב"ס ומורה אינו מבין התכלית בעוה"ז..... יב
 ההבדל בין ב"ס ומורה וישמעאל..... יג
 ישמעאל שמע לקול אמו..... יג
 לא ללכת אחר פיתוי יצה"ר..... יג
 מען טאר זיך נישט נארען..... יג
 אי טירחה פוטר כזקן ואינו לפי כבודו..... יג
 צורת קיום שילוח הקן לד' הרמב"ם..... יד
 האם יש חיוב כשאינו רוצה בבנים..... יד
 עד כמה שאינו מחוייב הרי הוא אכזר..... יד
 מח' בבלי וזוהר אי שילוח הקן הוא לעורר צער השכינה..... יד
 בשבת אין לעשות שילוח הקן..... יד
 ספק צורך מצוה לא נחשב צורך..... טו
 כיון שיש מצוה אין האם מרגשת בצער..... טו

תוכן העניינים

הטפשים לא מבינים שהת"ח הוא עצם התורה
כבוד ת"ח הוא רק למי שמבין ומחדש והשיג
מתוך עמל.....מא.....מא

לתגובות להנצחות ולקבלת הגליון במייל

שמעון יצחק ראקאו

0527614717

syrakow79@gmail.com

שיעור שבועי (עברית) בביהמ"ד משובב נתיבות אור ליום חמישי משעה 11 - 11:30

אפשר לשמוע בקול הלשון: 7-916717 - 03-6171111

בענגלאנד: 7-916717 - 02 08-1917000 או בקו משובב נתיבות-07337183417

פרשת כי תצא

פרשה זו נקראת פרשת כי תצא ע"ש היציאה במלחמה, ובאמת נזכרת בפרשה עוד הפעם היציאה למלחמה, דכי תצא מחנה על אויבך ובענין מה שיש להזהר כשנמצא שם במלחמה שמירה מכל דבר רע ושיהי' מחניך קדוש, וכן מה שתלוי במחנה דין שילוח מחנה ושיעשה צרכיו דוקא מחוץ למחנה, עוד מבואר הרבה מצוות שתלויים ביציאה על הדרך כמו השבת אבידה, הקם תקים ושילוח הקן שניתן ע"ז שכר עצום, וכן בענין הדרך בצאתכם ממצרים, שריחוק עמון ומואב מיוסד על הא שלא קידמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים, וזכירת ענין מרים שהי' בדרך בצאתכם ממצרים, וכן זכירת מעשה עמלק שהי' בדרך בצאתכם ממצרים, וכן מצבים הנגרמים בהיות האדם בחוץ כגון אשה שנמצאה בשדה ונאנסה, וכמ"ש כי בשדה מצאה וגו' וחזן מזה יש ריבוי עצום של מצוות עשה חלק מהם התלויים בביתו כגון מעקה או שדהו כגון כלאי שדה ובהמה, ואכילת פועלים ושכחה, ומספר המצוות העצום של פרשה זו לפי ספר החינוך הוא ע"ד¹, גם במדרש יש עסק גדול בענין מצוות עשה, ובדוקא בפר' זו נזכרת המצוה הכי קלה דשילוח הקן שנא' בזה השכר העצום כמו כיבוד אב ואם, ויש לבאר איך כל ענינים אלו קשורים זל"ז ענין היציאה בדרך והמצוות המזדמנים שם, והיציאה למלחמה על איבך, והדרך בצאתך ממצרים, וריבוי מצוות עשה.

גם יש לדעת איך כ"ז קשור לעבודת ימי האלול.

ויש להקדים כמה הערות על פסוק ראשון:

כי תצא למלחמה על איבך ונתנו ה"א בידך ושבית שבינו: [כ"א י']

א: כי תצא למלחמה כבר הקשה אור החיים הקדוש למה לי' להזכיר ולהדגיש ענין היציאה למלחמה, הרי העיקר הוא מה שרואה בשביה אשת יפת תאר. גם יל"ע מהו הדגשת היציאה דהיינו שהי' בפנים ויצא, הרי העיקר הוא שנמצא עכשיו במלחמה והול"ל כי תלחם ומה איכפ"ל היציאה.

ב: על איבך אם כבר כתוב שיוצא למלחמה פשיטא שזה על האויבים ול"ל להדגיש על איבך.

ג: ונתנו ה' אלקיך בידך ל"ל להדגיש כאן מה שה"א יתנו בידך.

¹ הערת הגר"ר ישראל דוד שלינגר שליט"א. וי"א לרמז על פסוק ע' וד' דפסוק שמע ישראל וגו' שמרמז על אחדותו ית'.

ד: ושבית שבינו: יל"ע למה תלוי בשביה דוקא הרי העיקר הוא היתר יפת תואר, גם יל"ע דהול"ל ושבית אותו, דשבית שבינו משמע שכבר שבו בידו מקודם עי' בכ"ז באור החיים הק'.

ה: וראית בשביה וגו' מבואר כאן היתר יפת תאר ופירש"י דזה נגד יצה"ר² וצ"ע טובא למה לא יסלק הקב"ה היצה"ר במקום להתיר היצה"ר, כן יל"ע למה מצוה זו כ"כ חשובה לפתוח בזה הפרשה, הרי לכאורה כל מצוה זו הוא היתר בדיעבד למי שאינו בעל מדרגה לכבוש יצרו, ובפרט לפי הפשטות שלא נשארו במלחמה רק הצדיקים הגדולים, דהרי הירא מעבירות שבידו כבר חזרו מעורכי המלחמה כמבואר סו"פ שופטים עי"ש מה שהארכנו בזה. ובפרט דהרי כתב רש"י דלא מיירי כאן במלחמת מצוה כלל רק במלחמת הרשות.

המשל של הפרדס

והנראה בעז"ה ע"פ המבואר בשפת אמת ויש להקדים מש"כ במדרש עה"פ כי יקרא קן צפור, זש"ה ארח חיים פן תפלס נעו מעגלותי' לא תדע, מהו ארח חיים פן תפלס אר"א ב"כ אמר הקב"ה לא תהא יושב ומשקל במצוותי' של תורה כענין שנא' ושקל בפלס הרים, לא תהא אומר כיון שהמצוה זו גדולה אני עושה אותה ששכרה מרובה, והואיל ומצוה זו קלה אני עושה אותה, מה עשה הקב"ה לא גילה לבריות מהו מתן שכרן של מצוות כדי שיעשו כל המצוות. למה"ד למלך ששכר לו פועלים והכניס אותן לתוך פרדסו, סתם ולא גילה להן מהו שכרו של פרדס, שלא יניחו דבר ששכרו מועט וילכו ויעשו דבר ששכרו מרובה. בערב קרא לכאור"א א"ל תחת איזה אילן עשית, א"ל תחת זה א"ל פלפל הוא שכרו זהוב אחד וכו' אמרו לו לא היית צריך להודיע אותנו איזה אילן שכרו מרובה כדי שנעשה תחתיו א"ל המלך אילו הודעתה האין היה כל פרדסי נעשה, כך לא גילה הקב"ה מתן שכרן של מצוות חוץ משתי מצוות החמורה שבחמורות והקלה שבקלות, כיבוד או"א חמורה שבחמורות ומתן שכרה אריכות ימים שנא' וכו' והקלה שילוח הקן ומהו שכרה אריכות ימים.

המצוות מלוות את האדם

עוד שם במדרש בהמשך לזה זש"ה כי לית חן הם לראשיך וכו' לכל מקום שתלך המצוות מלוות אותך כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך, אם עשית לך דלת המצוות מלוות אותך שנא' וכתבתם על מזוזות ביתך, אם לבשת כלים חדשים המצוות מלוות אותך שנא' לא תלבש שעטנז וכו' ואם הי' לך שדה והלכת לחרוש

² ומש"כ רש"י הלשון לא דיברה תורה אלא נגד יצה"ר כבר נאמרו הרבה פירושים ואכ"מ.

המאיר לארץ ולדרים עלי, ואי הפי' על אור השמש היינו הך, רק כמו שיש אור בעולם כן מאיר בייחוד לבני אדם מאור הגנוז שהוא הנשמה והפנימיות כנ"ל לכן לזית חן הם כנ"ל, וענקים לגרורותיך הוא תוס' לבד תיקון הנפש שע"י המצוות הנ"ל יש אח"כ שכר מיוחד כמו הענקה לעבד אחר כלות מלאכתו, כן אם בני"ג גומרין שליחותן בעוה"ז יש אח"כ שכר מיוחד וזה ענקים, ובזה יש שינויים כי בוודאי מצוות צורך גבוה וכו' אבל תיקון הנפש כולן שוין, וזה תיקון הפרדס כרם ה' צבאות בני"ג לכן בקלה וחמורה אריכת ימים שהוא חיבור להשורש כמ"ש במ"א, וזה חביב לפניו יותר לכן לא גילה שכר המצוות. [תרמ"א – תרמ"ב]

כל פרט בבריאה אפי' הרע, יש בו נקודת מציאת חן לפניו ית'

עוד כתב במש"כ כי תצא למלחמה כו' ונתנו ה"א כו' ושבת שבינו בהקדם דברי המדרש הנ"ל עה"פ כי לזית חן הם לראשיך המצוות מלוין אותך וכו' פי' שבוודאי נמצא בכלל כל הבריאה וכן בכל פרט איזה נקודה המעלת חן לפני הקב"ה, וכן כתיב וירא אלקים כו' כל אשר עשה והנה טוב מאד, והסתכלות זה שהוטב בעיניו מקיים כל העולם, וזה תכלית מעשה בראשית, וזה החן הוא סוד השבת שכן כתיב והנה טוב מאד ויהי ערב וכו' יום השישי וכו' ולכן מצינו בכ"מ מצאתי חן בעיניך הוא שהצדיק הוא הנקודה שהוטב בעיני המקום והוא יסוד העולמות כולם והמצוות הם עצות להתדבק במציאות חן הנ"ל, והנה גם כל סט"א המתנגד לקדושה וכל מעשה היצר ותחבולותיו וודאי יש בהם נקודה קטנה אשר בעבורה רצה הקב"ה לתת להם כח לכל מעשיהם כמ"ש טוב מאד יצה"ר, ואמת כי בהתגברות האדם על היצה"ר אז נתברר הטובה הגנוזה, וזהו ושבת שבינו, כי קודם התגברות הצדיק הנקודה היא בשבי ואין ניכר בה כבוד מלכות שמים, ואחר ונתנו ה"א בידך אז היא בחינת תשובה ושבת שהיא החזרת הדבר לשורשו ומקומו, אמנם יש עוד לידע כי אחר שזוכין קצת להתגבר על היצה"ר אז צריכין שמירה ביותר כי הכח שהי' בסט"א בא אל האדם והוא בא ממקום טמא שהי' בשביה עד עתה, ולכן צריך האדם שמירה, וכן י"ל בשבת ג"כ שכתוב בזה"ק שצריך שמירה כמ"ש פורס סוכת שלום וכו' שג"כ הטעם כנ"ל שכל הדברים יש בהן עלי' בשבת לכן צריך שמירה, והעצה ע"י תשובה פי' שבהיות כל אלה הדברים שנתרחקה נקודה הנ"ל להיותה בשבי, הכל בא מחטא הקדום וגם חטא אדם הראשון שיש לכל איש חלק בו כנודע, וצריך כל אדם לשוב לתקן הכל וזה נקרא ושבת שבינו פי' שזאת התשובה הוא בעבור השבי ששב עתה בהתגברו על היצה"ר וזכה בזה הנקודה צריך לנקותו מכל דביקות טומאה והוא ע"י התשובה, ואז

בתוכה המצוות מלוות אותך שנא' לא תחרוש שור וחמור יחדיו, ואם זרעת המצוות מלוות אותך שנא' לא תזרע כרמך כלאים ואם קצרת אותה המצוות מלוות אותך שנא' כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה, אמר הקב"ה אפילו לא היית עוסק בדבר אלא מהלך בדרך המצוות מלוות אותך מנין שנא' כי יקרא קן צפור.

מצוה גוררת מצוה

ד"א בן עזאי אומר מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, כיצד כתיב למעלה כי תצא למלחמה וגו' וראית בשביה, אמר הקב"ה אע"פ שהתרת אותה לך אמרתי לך וגילחתה וגו' כדי שלא תמצא חן בעיניך. ואם לא עשית כן מה כתיב אחריו, כי יהיה לאיש בן סורר ומורה ומתוך כך כי יהי' באיש חטא משפט מות וגו' הוי עבירה גוררת עבירה, ומצוה גוררת מצוה מנין תחלה כי יקרא קן צפור וגו' מתוך כך כי תבנה בית חדש וגו' הוי מצוה גוררת מצוה. ע"כ מדברי המדרש.

המצוות מלווים מחושך וסכנת עוה"ז

וביאר השפת אמת כי המצוות מחברים כל המעשים אל הראשית והשורש, כי התורה נעלמה מעיני כל חי והוא הראשית והשורש של כל הבריאה, וע"י המצוות ממשיכין הארת התורה לכל המעשים ומחברים הדברים לשורשן וזהו לראשיך, כי בעוה"ז עלמא דשיקרא החושך יכסה, והמצוות הם נרות להאיר אור התורה, ולכן נשתלחה הנשמה לעוה"ז והמצוות הם הלוי' כמו שמלוין אורח בדרך שכל הדרכים בחזקת מסוכנים והלוי' שומר המהלך בדרך, כן המצוות מלוין האדם בדרך הזה שהנשמה מסוכנת בשליחות זה.

ע"י המצוות ממשיכין הארת הנשמה למטה

ובמש"כ במדרש בענין המשל בפרדס פי', כי נשמת בני"ג נשתלחו מעולם העליון לעוה"ז החשך, וע"י המצוות ממשיכין כח הנשמה למטה דכ' נר מצוה וכ' נר ה' נשמת אדם, והיינו שע"י המצוות ממשיכין אור הנשמה לכן נקרא מצוות מלשון צוותא, ואיתא כי הקב"ה גזר האור ובכל יום יש הארה מאור הגנוז וע"ז מברכין יוצר אור, וכמו כן באדם שהוא עיקר הבריאה שנשאר הנשמה למעלה, וע"ז מברכין על נשמותינו הפקודות לך, הגם כי הפשוט בלילות שהנשמות עולין, ג"ז אמת שנשמות בני"ג גנוזין למעלה גם עוה"ז נקרא לילה, ע"י המצוות מושכין הארה וע"ז כתיב ישלח עזרך מקודש וכו' וכתוב כי מלאכיו יצוה לך, ע"י המצוות שבכל מצוה נברא מלאך כנודע, והקב"ה וב"ש מאיר לכל אדם הארה מנשמתו בעת הראוי לכן גם בדרך כי יקרא קן צפור וכו' אם נצרך לאדם הארה ממצוה זו מזמין לו זאת המצוה, וכמו כן יש בכל יום הארות מהנשמה לכן מברכין

נקודת פרשת כי תצא הוא היציאה לדרכים

לפ"ז יתכן לפרש עומק הפרשה דענין הדרך יש בו רמז לדרך רוחני ודרך גשמי, הדרך הרוחני מרמז להליכת האדם בעוה"ז המלא בחושך וסכנה, ותכליתו הוא להאיר הדרך ע"י מעשה המצוות שעל ידו מקבל ליורו והארה בדרכו וכל עניינים הגשמיים בעולם הגורמים להעצם החושך יש בו מצוות כדי להאיר את החושך, גם בכלל זה הוא הדרך הגשמי היינו כשאין עסוק בשום דבר רק ההליכה בדרך במטרה להגיע למקום אחר, אבל אצל בן ישראל גם הדרך הזה מלא במצוות כגון השבת אבידה והקם תקים ושילוח הקן, לפי שאצל יהודי אין הדרך היכי תמצי גרידא להגיע למקום אחר, רק הדרך בעצמו יש בו תכלית, כיון שתפקידו להאיר חושך עוה"ז בכל מקום ובכל מצב, ולכן הקב"ה מזמין לפניו מצוות גם בהיותו בדרך בלי עסק שום דבר.³

בדרך בצאתכם ממצרים

ועצם הליכה בדרך זה נרמז גם בדרך בצאתכם ממצרים, דאז התחלנו המהלך הזה, ושם יש סכנה גדולה מהסט"א והיצה"ר אשר לא רק שאינם מקדמים אותנו בלחם ומים לעזור לנו בדרך זה רק להיפך הם מקררים אותנו לומר לנו שאתה עיף ויגע ולא נוכל להצליח, ושם יש סכנה לאשה שתאנס, ולכן המצוה הוא למחות את זכר עמלק ולא לתת עמוני ומואבי בקהל ה' וגם להשמר מכל דבר רע ומכח מחשבה רעה בדרך כדי שיהי' לנו סייעתא דשמיא להצילך ולתת אויבך בידך.

ובזה מיושב בעוה"ה ההערות עה"פ:

א: לכן הודגש היציאה למלחמה שעל האדם לדעת שהוא יוצא למלחמה רוחנית עם היצה"ר והסט"א ושיכין עצמו לכך, וענין היציאה שהודגש הוא דעיקר הענין של יפת תואר שמרמז על העלאת ניצוצות הקדושות וכמבואר באור החיים הק' נאמר בעיקר במצב של מנוחה כמ"ש בסוף הפרשה והי' בהניח וגו' דאז

³ יש להעיר לפי כ"ז האם יש ענין להשתתף בכל מיני מצוות שאינם לפניו כלל, כגון שיש לאחד פטר חמור והוא נותן פרוטה ומשתתף בו, או בשביעית הוא יושב בקצה העולם ונותן כסף עבור אמה על אמה שישבות, וכן בהרבה מצוות דאין האדם מתעסק כלום במצוה [חוץ ממצוות צדקה כמובן דהעיקר שיגיע כסף לענין דהרי עיקר המצוות הם ללוות לאדם בכל מיני מצבים בשכבו ובקומו בבניית ביתו ובלבשו בגדיו, ובחורש וזורע בשדהו אבל אין לו בית ושדה כלל, איננו צריך לליווי בכל מצבים אלו, והאם יש בזה כלל רצון ה'. אלא שיתכן דמצד השלמת נפשו בתרי"ג מצוות יש ענין. [ולענין שביעית יש שהעירוי אי שייך שיקבל ברכת וצוית את ברכתו שנאמר על מי שיש לו שדה וע"י שבייתה יש לו נסיון מה יאכל, אבל כיושב בקצה העולם ומתעסק בביזנס כל היום ומרוויח הרבה כסף, ובשבריר שני' הוא מעביר כרטיס אשראי שלו לקנות אמה על אמה בא"י שישבות, מהיכי תיתי יהי' לו ברכת התורה, והי' עדיף שבמקום זה יתן מכספו עבור שומרי שביעית האמיתיים שמפסידים הרבה כסף וע"י תרומתו יוכלו לשבות, ועוד הרי באמה על אמה שקונה בלא"ה הי' נשבת, אבל אם לא יעזור לחקלאים אז לא ישבתו, ובוודאי עדיף להקב"ה שיהי' עוד ועוד קרקעות שישבתו.

קיימת לעד ואינו מביא אותו עוד לידי חטא והבן כ"ז. [תרל"ו]

עוד כתב במש"כ כי תצא וכו' על אויבך ר"ל כשהוא בפנים והוא בן חורין, אז הוא עיקר העסק לצאת כשהוא שליט על האויב, וז"ש רש"י במלחמת הרשות, כי כשהוא תוך המלחמה מוכרח הוא להלחם נקרא מלחמת חובה ואז א"י לשבות היפ"ת, רק כשהוא בן חורין ורק מלחמות ה' נלחם אז יכול לשבות ניצוצי הקדושה ע"י המלחמה, ואעפ"כ כיון שבא ע"י האויב צריך שמירה הרבה באלה העצות עד שתסיר שמלת שביה הוא הלבוש שנתלבש מסט"א בהיות נשבה שם, וד"ז נוהג בכל איש ישראל שבוודאי ע"י מלחמות התאוות מרויח האדם וזוכה להשגה, עכ"ז כיון שבא ע"י היצה"ר צריך שמירה ובידור הרבה פעמים עד שיזכה לעלי' שלימה אל הבורא ית'. [תרל"ט]

המבואר מדברי שפ"א כמה נקודות:

א: תכלית האדם הוא למצוא חן בעיני הקב"ה, ומציאות החן נעשה ע"י מעשה המצוות שהם מהווים לוויית חן לראשו של האדם.

ב: כל מה שברא הקב"ה בעולמו גם חלק הרע והסט"א יש בו נקודה של מציאות חן, שהרי כתוב וירא ה' את כל אשר עשה והנה טוב מאד, הרי דגם חלק הרע יש בו נקודה של מציאות חן.

ג: על האדם מוטל לברר חלק המציאות חן בכל הבריאה גם של חלק הרע, ובזה ע"י שמתגבר על היצה"ר לוקח ממנו חלק הטוב הנקראת יפת תאר המוצאת חן, וע"י תשובה ובידור שהכל מהקב"ה בזה החלק הטוב של הרע נושא חן בעיני הקב"ה. אולם כיון שבא מן הרע צריך בזה שמירה ביותר שלא ימשך אחר הרע, ולכן כדי לקחת הטוב מן הרע תלוי במצבים מסוימים כמו זמן מנוחה שאינו עסוק במלחמת חובה, דהיינו שמרגיש בעצמו שבעצם הוא במנוחה ושליט על האויב אז יכול לצאת ממקומו להלחם כדי לשבות ניצוצי הקדושה, אבל בשעת מלחמת חובה גופא עיקר מחשבתו הוא רק להלחם ולא לשבות ניצוצות.

ד: עוה"ז הוא מקום חשך וסכנה ודומה ליציאה בדרך שהוא בחזקת סכנה, אולם נשמת האדם עיקרו למעלה מקום האורה וכל יום הקב"ה מאיר האורות מנשמתו למעלה, וע"י מעשה המצוות יכול להאיר לנשמתו למטה והם מלווין אותו בכל הדרכים ובכל המצבים, ולכן המצוות מקיפות אותו בכל עת גם בהיותו בדרך ואינו עוסק בכלום.

[נראה עוד לקמן במצות שילוח הקן שהארכנו טובא בביאור טעם המצוות ע"פ רמב"ם רמב"ן מהר"ל ומקובלים]

הרבה מימי חיי האדם עוסק בנסיעות והמתנות

ובדרך העבודה המעשית יש להוסיף, דהנה כשיתבונן האדם יראה שחלקים גדולים מימי חייו הוא עסוק בהליכה ליעד, היינו או בהליכה ונסיעה לאיזה מקום, או בהמתנה בתור בחנות או דואר או בבנק או ברופא וכדומה, וכגון מה שמזדמן למי שנוסע במטוס ממדינה למדינה שיש הרבה זמני המתנה בתור וגם כמה נסיעות ממקום למקום, ורוב העולם לא מנצלים שעות אלה כיון שהרגשתם שזה מצב של דיעבד, ואם זה מתעכב ע"י פקק בנסיעה, או כגון במחכה בתור כשמי שלפניו מתעכב הרבה זמן הרי הוא מאבד סבלנות ומתרגז, אבל האמת היא כלפי יהודי שאין מצב של דיעבד וכל רגע ורגע הקב"ה מזמין לפניו הארות מנשמתו העולם העליון ע"י מעשה המצוות או התגברות על יצה"ר, וכגון כשיש פקק הוא מתחזק עצמו באמונה שהכל מהקב"ה, וכשהוא בתור אינו מתרגז על השני ומאמין שהכל מהקב"ה, ועוד יש ענין בדרכים שאינו מעלים עין מלראות האם יש מישהו שצריך עזרה, שזה מזדמן בעיקר בדרכים, לדוגמא כשאין לא' פלפון ומשאל לו, או מישהו שכח דבר בחנות ומחזיר לו, וכדומה רבות, ואם מנצל כל הזמנים האלה הרי ממילא מאריך ימים ושנותיו כיון שניצל כל ימיו גם זמני הליכה ונסיעה והמתנה. וזה נרמז בשכר על מצות שילוח הקן שכל ענינו הוא מה שנקרא לפניו בדרך במקרה בלי שום הכנה מוקדמת,

יוצא ממקומו למלחמה אבל כשעדיין לא הגיע זמן מנוחה עיקר הכוונה הוא רק להתגבר על הרע. ולכן נפתח במצוה זו כיון שזהו עיקר תכלית האדם בעוה"ז לעשות ולברר גם חלק הטוב מן הרע ושימצא חן בעיני הקב"ה וזה בהתגברות על הרע ולבררו ולתקנו.

עוד יש להוסיף בביאור היציאה דיש לו להפנים דבעצם מקומו הוא בעולם העליון, וכל היותו בעוה"ז הוא בגדר יציאה לדרך ויציאה למלחמה דשם בעולם העליון ל"ש מלחמה ולא יצה"ר.

[ובאמרי אלימלך מגראדזינסק כאן פי' הא דנקט יציאה דקאי על עבודת חודש אלול, והמלחמה קאי על יום הדין זה ר"ה, וגדר יציאה למלחמה שייך רק לפני שהגיע זמן המלחמה, דהיינו שאם מכין עצמו כבר לפני יום הדין ע"י שיוצא מעצמו בלי הכרח, אז יזכה שיתנו ה"א בידך, וכן ר' ירוחם ברע"ת תורה פי' דקאי על חודש אלול, ובמי שמתייאש להכין עצמו לר"ה דכבר ניסה ולא יכול להשתנות, לכן אומרת התורה דמה שמוטל עליך הוא רק היציאה למלחמה וכיון שמצדך עשית את שלך, אף שנכשלת ונפלת יתן לך הקב"ה סייעתא דשמיא ונתנו בידך, וזה שורש לכל הענין לקבל גם קבלה קטנה מאד]

ב: מדובר על אויבי נפש האדם שהוא היצה"ר והסט"א וזהו עיקר מטרת היציאה למלחמה.

ג: עיקר הבירור לחלק הטוב נעשה רק ע"י ההרגשה שהקב"ה הוא זה שנותנו בידך.

ד: ושבת שביו נקודה הטובה כבר שביו ביד הרע וע"י הנצחון אתה מצליח להוציא חלק הטוב שכבר שביו בידו.

ה: הקב"ה אינו רוצה לסלק היצה"ר כיון שכל מה שעשה הקב"ה הנו טוב מאד, רק שצריך למצוא ולברר חלק הטוב ממנו וזהו עבודת האדם.

ע"ד מצוות הנאמרים בפרשה רומז ל"יעד"

ולפי"ז א"ש ריבוי המצוות הנאמרים בפרשה זו ויש לרמזו במספר המצוות ע"ד דעד הכוונה עד שיגיע למקום המיועד, כיון דדרכו של האדם בעוה"ז חשוך ואפילה והמצוות מאירין לאדם בעוה"ז, ומלוין לו בכל מקום ובכל דבר שעושה, גם בבונה בית וחורש וזורע בשדה גם בלובש בגדים, גם במעסיק את פועליו, גם בנושא אשה או מגרש אשתו, בכל מצב ומצב המצוות מסבבות אותו ומגינות עליו עד שמגיע למקום היעד, שזה נרמז בפסוק אחרון בפרשה והי' בהניח ה"א לך וגו' דאז ימחה לגמרי זכר עמלק וזכר היצה"ר.⁴

שבתורה כל כך מצוות. בוודאי המכוון, שעל ידי הלימוד המצוות יאירו בתוך לבנו, כאילו קיימנו כל המצוות (שעל ידי לימוד מצוות הפרשה, לכל הפחות בלימוד חומש רש"י והמוסיף בדברי הראשונים הרי זה משובח, נזכה שאור כל המצוות, יאירו בתוך לבנו כענין כי נר מצוה ותורה אור), דהעוסק בתורה עולה כאילו הקריב עולה [מנחות קי.]. וקודם בוא יום הדין הנורא צריכין לחזק לבבינו שנוכה להתקרב להשי"ת [ואחד מדרכי חיזוק לבבנו יהיה על ידי לימוד המצוות ואור המצוות שיזריח ויאיר בתוכנו שכל העוסק בהם כאילו קיים אותם, ואכמ"ל בדברי אם כלל זה של 'כל העוסק בתורה עולה כאילו הקריב עולה' שייך רק בקרבנות או גם בכל המצוות]. והוא הע"ד מצוות (מלשון עדות) להעיד על כבוד מלכותו יתברך. 'שהוא הע' והד' אותיות רבובות שבפרשה של קבלת עול מלכות שמים (האות ע' רבתי של תיבת שמע והד' רבתי שבתיבת אחד שבפסוק שמע ישראל שמע ישראל ה' אלו קיינו ה' אחד, שעל ידי אמירת פסוק שמע ישראל מעיד האדם שהקב"ה הוא הבורא ובעל הבירה המשגיח בפרטיות). שהוא העיקר שנבראו ישראל להעיד על מלכות שמים, ועל ידי המצוות יכולין להתקרב ולהדבק בהשי"ת, כמו כן בלימוד המצוות. והביא שם עוד בשפתי צדיק מדברי המדרש כאן [ו ג] שבתחילת פרשתינו הביאו את הפסוק במשלי [א ט] לוית חן הם לראשך וענקים לגרורותיך וביאר: 'לוית הוא לשון דביקות, שיוכלו לדבק בהשי"ת על ידי התורה הקדושה'. עכ"ד השפתי צדיק. ובכן למדנו שפרשה זו שיש בה ע"ד מצוות יש בה ענין מיוחד ועבודה מיוחדת ללמוד ולדעת את מצוות הפרשה, והמה מעידים על קבלת עול מלכות שמים, ובכח התורה ואור כל המצוות האלו נוכל להתקרב להשי"ת.

⁴ וראוי להביא בזה דברי השפתי צדיק בפרשתן אות נ"ה [עם ביאורי הגר"י שלזינגר שליט"א בסוגריים], וזה לשונו: 'בפרשה זו יש בה ע"ד מצוות (כ"ז מצוות עשה ומ"ז מצוות לא תעשה), שאין בשום פרשה

ללמדך דמי שמנצל שעותיו גם בזמני הליכה בדרך ומצבים שנזדמנו לפניו במקרה ה"ה מאריך ימים ושנותיו.

השייכות לחודש אלול

ובביאור הא דשייך כ"ז לעבודת ימי אלול כבר האריכו כל הספרים דעניני מלחמה המוזכרים בפרשה קאי על מלחמת היצר ובפרט על המלחמה הגדולה שאנו יוצאים לקראתה בימי הדין הבעל"ט, וצריך ע"ז שמירה גדולה מפני המקטרגים, וע"ז קאי עניני השמירה המוזכרים להלן בפרשה עי"ש מש"כ בשם שפ"א ומה שהארכנו בזה, ולהנ"ל יש להוסיף דעכשיו הזמן לתפוס הרבה מצוות שהם הם המלווים לאדם בימי הדין, ואם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצוות. ויש לרמוז זה בלדוד ה' אורי וישעי דאורי קאי על אור המצוות שמלווה אותנו תמיד ובפרט בימי הדין, וישעי קאי על השמירה הגדולה שנצרך בימים אלו מכל המקטרגים שהם ימי מלחמה כמבואר להלן בשם שפ"א.

נסיונות מיוחדים ביציאה מבהמ"ד

וראית בשביה אשת יפת תאר וגו' [שם י"א]

וברש"י לא דיברה תורה אלא נגד יצה"ר שאם אין הקב"ה מתירה, ישאנה באיסור וגו'.

וכבר הבאנו קושיית המפרשים [הר"ר יונתן ביערות דבש דרוש לחודש אלול ובספרו תפארת יהונתן עה"ת כאן ובאור החיים הק' ובמאור ושמש כאן] דכיון דאיירי כאן במלחמת הרשות וכדפירש"י, ובוזה הרי חוזרין מעורכי המלחמה הרי א"כ חזרו כל מי שחושש גם מעבירה קטנה ולא נשארו רק צדיקים גדולים,⁵ א"כ איך יתכן שיהי' אצלם נסיון יפת תואר.

ובאור החיים הק' ובמאור ושמש הכריחו מזה דקאי על נשמה קדושה הנמצאת בתוך היפת תואר, ובפ' שופטים הבאנו מדודי הג"ר ישראל ראקאו שליט"א בדרך צחות לבחורים שיוצאים בבין הזמנים דאם יוצאים מכותלי

⁵ הנה לעיל בפ' שופטים הבאנו הסיפור על הצגת המשכילים שישארו במלחמה רק ג' גדולי ישראל, ואמר הח"ח שאכן כן יהי' והם ינצחו. והארכנו דרך ענה הח"ח רק בגדר ענה כסיל כעוולתו, אכן באמת נשארו הרבה מכלל ישראל ובטחו בהקב"ה באמירת שמע ישראל, עוד יש להעיר ממה דנתב' בירושלמי סוף פ"א דעירובין דנחלקו אמוראים בשיעור מחנה, וזה נוגע לענין ד' דברים שפטרו גם במלחמת הרשות, וי"א א"ל וי"א מאה וי"א עשרה וכ"פ הרשב"א בעבודת הקדוש להלכה ובספרי לקמן כ"ג י' עה"פ כי תצא מחנה על איביך דאין לצאת למלחמה בלי שיעור מחנה עי' משך חכמה שם, וא"כ מבואר דבעי' שיעור מסויים של חיילים ולא יתכן להשאיר רק עם ג' גדולי הדור, עוד העיר ידידי הרב שלמה זלמן כהן שליט"א מדברי החזו"א עירובין סוף סי' קי"ד שחידש דלעולם אין יוצאין למלחמת הרשות אם כבר ידוע להם מראש דלא יהי' להם מספיק חיילים ע"י החוזרים, א"כ מעיקרא הי' להם מספיק חיילים גם על הצד שיחזרו החוזרין וא"כ לא יתכן מצב כזה שישארו רק ג' אנשים, גם לשיטת המשכילים שאין ביכולת גדול ישראל לנצח.

ביהמ"ד ממילא יש כבר סכנה גדולה מיצה"ר גם לאנשים גדולים. ונראה בעז"ה להרחיב ברעיון זה דהי' נראה דהתורה בא ללמדנו דיש עבודת ה' מיוחדת ביציאה לדרכים, שגם אם בתוך כותלי ביהמ"ד כבר הצליח להתגבר על מכשולות של ביטול תורה ותפלה ולשה"ר ושקר וכדו', מ"מ כשנמצאים בחוץ ולא עוסקים בתורה ותפלה כמו בביהמ"ד זה כבר מצב חדש לגמרי עם נסיונות מיוחדים, ואם לא יכין עצמו לכך נפשית בוודאי יהי' לו מכשולות. ועוד יש לו ללמוד לענין המכשולות בדרכים דכבר צריך להכין עצמו לכך מקודם איך להתחזק אם יכשל כיון דיתכן מאד שיכשל, ואז יבוא היצה"ר ויפילנו לייאוש לומר לו הרי בין כך נכשלת וא"כ מה תועלת יש להזהר עוד, ולכן יש לו להכין עצמו מקודם שגם אם יראה איזה מראה אסורה יתחזק מכאן ואילך וינסה להסיח דעתו ממה שראה, או לעשות דוגמת מש"כ בתורה לענין יפת תאר להסיר את היופי החיצוני ולהתבונן עד כמה שזה רק דמיון שוא ועיקר היופי הוא התורה והמצוות.

הכנה לימים הקדושים

ודבר זה הוא הכנה לימים הקדושים, דהרי כשנמצאים בביהמ"ד בר"ה ויו"כ אז האדם מרגיש התעלות גדולה ושב בכל לבו ומקבל קבלת חזקות, אולם עליו לדעת דאחרי הימים הקדושים שוב יהי' מצוי בשווקים וברחובות בלי הרגשת ההתעלות ולכן יראה להכין עצמו גם למצבים שלא יוכל לעמוד בקבלותיו איך יחזק את עצמו.

גם צדיקים גדולים אינם בטוחים

ונרחיב עוד בענין זה ע"פ מראי מקומות נפלאים ששמעתי מפי הג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א. [חלק מן הדברים הם כפי הבנתי ולא כפי מה שאמר דוקא]

הנה לענין מה שנתק' המפרשים איך יתכן שיבוא מכשול יפת תואר לצדיקים גדולים, כבר אמר הגה"צ ר' אלי' לאפיאן בשיחותיו הנדפסים בלב אליהו פ' צו בענין אל תאמין בעצמך עד יום מותך, דהתורה היא תורת אמת וניתנה לכל אדם בשווה בין קטן אם הוא רק הגיע לכלל דעת, בין גדול אם חשוב או אינו חשוב, יהי' מי שיהי' אם הוא רק ילוד אשה ניתנה לו התורה בכל אזהרותי' ומצוותי', כי כל אדם יש לו בחירה והגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, א"כ כל אדם יש לו רשות גמורה לבחור בטוב או ברע בכל מקום ובכל זמן במשך כל ימי חייו עד נשימתו האחרונה. והגם דאדם גדול לא ישמע ליצה"ר מ"מ התורה תורת אמת לא תיגרע משום כך מצוותי' לכל אדם בשווה. וד"ז מוכח מפ' כי תצא דאיירי בצדיקים גמורים שלא חזרו מחמת עבירות שבידם,

ועליהם נאמר לא דיברה תורה אלא נגד יצה"ר שירדה תורה לסוף דעתו שאם לא יתירו אותו לקחת בהיתר יקחנו באיסור, ובירושלמי פ"א דשבת דחסיד אחד ה' שונה אל תאמין בעצמך עד עת זקנתך כיון שכבר הרגיש שבזקנותו כבר אין לו שייכות ליצה"ר, ונתנו רשות ליצה"ר הרוחני לנסותו וכמעט שלא עמד בזה, שדיבר אתה דברים שאינם ראויים הרי שלעולם אין אדם בטוח. ע"ש עוד.⁶

מזל אלול בתולה

והנה בס' יצירה באים החדשים מסודרים לפי מזלות וחדש אלול מזלו בתולה.⁷ ורמז נאה כתב בספר לחמי תודה לבנו של ההפלאה [עמ' ק"ה] בשם אביו ההפלאה

⁶ וידוע מה שאמר ר' אלי' לבחור שאמר שמה שיראה לא יזיק לו וא"ל אני זקן בן תשעים ורואה רק בעין אחת ומ"מ יזיק לי, עוד שמעתי סיפור מהמגיד ר' יוסף יצחק יעקבוב שליט"א על אדמו"ר זקן בפולין כבן תשעים אלמן שהי' לו משמש והי' בביתו גם גוי' זקנה שהיתה מנקה, פעם הוכרח המשמש לצאת ואיחר לחזור וכשחזר מצא האדמו"ר עומד בחוץ בשלג ובקור, והסביר לו שיש חשש ייחוד, תמה המשמש וכי בגיל כזה ועל גוי' מאוסה זקנה כזה יש עדיין חשש ייחוד? ענה לו האדמו"ר אם יש ח"ו ייחוד, אז ברגע אחד אני יהפוך לצעיר והיא תהפוך לצעירה ויפת תואר.

⁷ הנה מד' הרמב"ם פ"ג מיסודי התורה ה"ו כתב שחכמים קדמונים חלקו את הגלגל התשיעי [שהוא 360 מעלות] ל"ב חלקים [30 מעלות כל אחד] וכל חלק וחלק נתנו לו שם ע"ש קבוצת כוכבים גדולים שמתחתיו שנואית בצורות אלו או קרוב להן [המשמש בתחלת וריחתה בחודש ניסן נמצאת ברקע של השמש קבוצת טלה ולכן חודש ניסן זה טלה] וזה הי' רק בזמן המבול אבל בזמננו כבר סבבו מעט. [היינו דכל ע' שנה זה זז במעלה אחת וא"כ אחרי אלפיים ומאה שנה כבר זז שלשים מעלות ואז בניסן יהי' מזל שור] ולפי' בזמנינו כבר ניסן בתאומים ואלול כבר לא בתולה כלל.

והנה כפשוטו הי' נראה דכ"ז הי' רק החלטת הקדמונים לפי איך שראו אז הכוכבים בזמן המבול, [וכפי שכן נראה ג"כ בספר שבילי דרקיעא סי' ס"ד שהביא החלטת הקדמונים וגם פירט היטב כל ציור עם הוספות קטנות] וא"כ אין משמעות בעצם למזלות לענין החודש, ובפרט דרק למי שעומד בכדור הארץ נראה כעין צורות אלו כיון שמן הארץ רואים ברקיע רק כשלשת אלפים כוכבים וא"כ יש רווחים בין הכוכבים ויתכן להיות איזה ציור, אולם כפי שכבר ידוע היום ע"פ מיקרוסקופ יש בליוני כוכבים ב"שביל החלב" צפופים אחד ליד השני שאין בפה היכולת להגיד המספרים, ואין שום ציור כלל לקבוצת כוכבים וא"כ אולי אין משמעות לכ"ז.

אולם האמת יורה דרכו דעצם י"ב מזלות כבר הוזכר בגמ' ברכות לב: אמר הקב"ה י"ב מזלות בראתי בעולמי, וריש לקיש שם כבר גילה עוצם מספר הכוכבים לפי מה שידוע לנו היום, ובספר יצירה שנמסר לאברהם אבינו כבר כתוב שמות המזלות ושטליו בחדשים [והג"ר משה הסגל שליט"א מח"ס מגיד הרקיע הראה לי שכ"כ גם בספר רזיאל המלאך עמ' ח' שזה כבר הי' לאדם הראשון הרבה לפני דור המבול] ובהכרח צ"ל כמ"ש מהר"ל לענין בוקע חלוני רקיע, שהגם שהיום לפי המציאות שידוע לנו אין כאן שום בקיעת חלונות מ"מ הקב"ה עשה שכך יהי' נראה למראה עין כדי להורות על ענין פנימי של בקיעה שאכן קורה, וה"נ לענין י"ב מזלות כיון דיש באמת ענין פנימי שטלה קשור לחודש ניסן דוקא, ממילא עשה הקב"ה שבתחלת הבריאה יהי' נראה לעיני בשר העומד בארץ כדמות ציור של טלה להורות על ענינה, וא"כ תו לא איכפ"ל אם יגלו שאינו דומה ממש לציור או שאין כאן שום ציור, ושברכות השנים הדברים משתנים, וקצת ג"כ ע"ד ד' החזו"א לענין י"ח טריפות שנקבע בזמן מ"ת ה"נ ציור י"ב מזלות נקבעו כפי איך שהי' נראה בתחלת הבריאה.

וא"כ שוב ניתן לנו להתעמק מה ענינה של בתולה לחודש אלול וגם אי נסבור כשי' הרמב"ם שאינו מסכים לכח אסטרונומי שיהי' איזה כח רוחני למזלות וכוכבים להשפיע בעצמם, מ"מ עדיין י"ל דצורת המזלות מורים על איזה כח והארה מיוחדת שנוגע לנו.

דבמש"א חז"ל כתובות נז. נותנין לבתולה י"ב חודש, היינו שיפושש באלול שהוא מזל בתולה בכל המעשים של י"ב חודש שעברו⁸ וכע"ז כ' ההפלאה בספר פנים יפות פ' אחרי [ט"ז ד"ה ופרשנו] בהקדם הפסוק [תהלים קל"ט ט"ז] "ימים יוצרו ולו אחד בהם ולי מה יקרו רע"ך אל מה עצמו ראשיהם אספרם מחול ירבון הקיצותי ועודי עמך" דיימים יצרו קאי על כל ימות השנה, ולו אחד בהם זה יוה"כ, ולי מה יקרו רע"ך אל קאי על אלול ששורשו הוא אל, כדכ' אריז"ל שהם ימי רעים ורצון שחודש הזה מכפר על כל השנה, ורמזו זה במש"א נותנין לבתולה י"ב חודש פי' שחודש אלול מכפרת על י"ב חדשי השנה ופי' בזה מה שאמר הנביא ירמ' [ל"א י"ב] אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו, פי' שנמחלו עוונותיהם בחודש אלול שהוא מזל בתולה, אפי' לבחורים בזכות הזקנים שכבר מקדימין לשוב בחודש אלול כמבואר בטור סי' תקפ"א וזהו שאמר במחול ובחורים וזקנים יחדיו. ומסיק והוא חסד השי"ת שמחשב ימי אלול כל יום שהוא י"ב שעות שעה אחת ליום והם ימי קודש המכפרים על ימי החול, וזהו אספרם מחול ירבון שימי אלול ירבון על ימי החול של כל השנה, ולכן תקנו בסליחות להשכים קודם אור היום כדי שירבו יותר מימי החול. וזהו הקיצותי שמקיצין מן השינה ועודי עמך ל' תוספת, שע"י תוספת הלילה ירבון יותר על ימי החול ע"כ ד' ההפלאה.

בתולה מסמל תענוגי עוה"ז

וצ"ב מה שייכות אלול לבתולה דוקא, וכתב רבינו בחיי בכד הקמח [ר"ה ד"ה היום] דבמזל החודש יש התעוררות בשבלינו, והסביר ענין בתולה לאלול ע"פ מה שהקדים דכל סדר שמות המזלות הם מופת ועדות על ההשגחה ועונש ושכר, ע"ש שהסביר ניסן ואייר, וסיון שהוא תאומים מרמזו לאדם נברא חלש כסרטן שהוא שרץ חלוש [תמוז] וכשהוא גדל יצה"ר מתגבר עליו כארי' [אב] והוא בטבעו חזק בתאוות גשמיות ונמשך אל החומר שהמשילו הכתוב כנקבה בהרבה מקומות, וידוע כי הבתולה מעודנת במיני תענוגים יותר משאר הנשים ולכן המשיל תענוגי עוה"ז לעדוני בתולה, [אלול] ובא ולימד שאם ימשך אחר החומר הזה הנה כל מעשיו נשקלים במאזנים [תשרי] ואם ימצא רובו חייב יורידהו לגיהנם מקום נחש ועקרב [חשוון] משל ליסורים, ואחר שיקבל היסורים יזרקוהו משם כקשת [כסלו] ובעלותו משם ירקד כגדי [טבת] כבהמה טהורה הראוי' לקרבן, ואח"כ יזרק עליו הקב"ה מים טהורים מדלי [שבט]

⁸ ובשער המלך כ' הרמז דהכוונה להכין תכשיטין, דנותנין י"ב חודש להכין תכשיטין לשכינה ואם נתקן תכשיטין לבתולה שהיא חודש אלול אז נותנין לה י"ב חודש וכולן יתקנו בזה החודש.

ויירש עוה"ב שאין עין שולטת בו כדגים [אדר]. הרי לדבריו בתולה מרמז על תאוות גשמיות.

משמעות הבתולה עם כנפים

והנה בעצם זה דהמזל נקרא בתולה כתב המפרש לד' הרמב"ם פ"ג מיסודי התורה ה"ו מפני שהיא צורת שפחה שיש לה שני כנפים. וצ"ב מה ענין הכנפים ובכלל מה ענין צורת בתולה דוקא. ויובן ע"פ דבר מחודש שמצינו בפ' הרא"ש עה"ת סו"פ בראשית [ו' ב'] עה"פ ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה כי טובות פי' יפות כמו שבע הפרות הטובות, ובמדרש טובת כתיב, נערה בתולה צדקת היתה, וכשירדו בני האלהים [היינו המלאכים הנפילים מן השמים] אמרו לה תשמעי לנו, ואמרה להם לא אשמע לכם אם לא תעשו את הדבר הזה שתתנו לי כנפים שלכם כמד"א [ישעי' ו' ב'] שש כנפים לאחד, נתנו לה כנפיהם, מיד פרחו לשמים ונמלטה מן העבירה, ואחזה פני כסא, והקב"ה פרש עלי' עננו וקבלה וקבעה במזלות והיינו מזל בתולה והמלאכים נשארו בארץ ולא יכלו לעלות עד שמצאו סולם שיעקב אבינו חלם ועלו הה"ד והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו עכ"ד הרא"ש. הרי מבואר היטב למה המזל בצורת בתולה וגם בתוספת כנפים דהכנפים קיבלה מהמלאכים.

אולם כמה הילכתא גבירתא למדנו מסיפור זה א: שגם מלאכים קדושים ברגע שהם יורדים לארץ הם לא יכולים לשלוט על התאוה שלהם ונמשכים אחר הבתולה שמסמל היופי והתאוה. ב: דגם הבתולה בעצמה אם מקבלת כנפים כמו מלאך יש לה אפשרות להתרומם ולהנצל מן החטא ולהגיע עד כסא הכבוד. ומזה מוסר גדול דבלי סייעתא דשמיא גם צדיק גדול יכול להיות נמשך אחר הבתולה, ומאידך כשמתרוממים להיות כמלאך בשמים אפשר להנצל מן החטא.

הצלה מהירה עבירה ע"י שמתרוממים כמלאך

וד"ז מבואר במהרש"א ב"ב קסד: למה דאמר ר' עמרם ג' עברות אין אדם ניצול מהן כל יום ואחד מהן הרהור עבירה, וכ' מהרש"א דלכ' אם אין לו בחירה אי"ז עבירה ועוד מאי קמ"ל בזה, ותי' דשם אדם כולל מיזוג בין עליונים ותחתונים ובכוחו להתעלות להיות כמלאך אבל מי שאין לו שם אדם אין לו כח זה, וזהו אם הרב דומה למלאך וכו' היינו שהתעלה להיות כעליונים וזה דאמרי' דא"א לינצל זה רק בנשאר במדרגת אדם, שכולל כח התחתון ונקרא אדם ע"ש אפר דם מרה, ואז ל"ש שינצל מהרהור עבירה, אבל אם יתעלה למדרגת מלאך שפיר יוכל להנצל מזה, וא"ש דיש על האדם תביאה בזה. ע"כ. והנה בעל המימרא הוא רב עמרם שבעצמו הי' לו נסיון

בזה בסוף קידושין ולא ניצל עד שצעק נורא בי עמרם להורות שהאדם הכי גדול עד כמה שלא מתעלה להיות כמלאך ל"ש שינצל. ולדברינו לעיל א"ש דעד כמה שנמצאים בארץ ונמשכים אחר הארציות ל"ש להנצל מלהמשך אחר הבתולה, מאידך אם מקבלים כנפים ומתרוממים כבר אפשר להגיע עד כסא הכבוד והנצל מן החטא.

הכנפים מורים על הציצית

והנה לבאר על מה מרמזים הכנפים י"ל דקאי על כנפי בגדיהם של הציצית שהובטח לנו שאם נלבוש ד' כנפות לא נתור אחרי הלב והעין ונהי' קדושים, ועל והייתם קדושים כ' בתרגום יונתן דהיינו שנהי' כמלאכים ונמצא דהציצית הם הכנפים שמרוממים אותנו כמדרגת מלאך להצילנו מן החטא.

עפי"ז נוכל להבין פ' יפת תואר דאיירי גם לצדיקים וכמו שאמר הגה"צ ר' אלי' דגם צדיקים גדולים יש להם בחירה ועלולים להכשל, ובפרט בעניני הסתכלות דקאי בעיקר על בתולה שנא' ומה אתבונן על בתולה ולזה לא דיברה תורה אלא נגד יצה"ר גם לצדיקים שאם לא יתעלו למדרגת מלאך עלולים להכשל. וא"ש מה שאמרו החסידים ⁹ לפרש בדרך רמז במש"כ רש"י "לא דיברה תורה אלא נגד יצה"ר" דהנה קי"ל או"ח סי' י"ב ס"א דאם נקרע אחד מן הציצית אי"ז פוסל את כשרות הציצית ומ"מ אין אנשי מעשה חפצים ב"כשר' ציצית" רק רוצים ללבוש ציצית עם כל הל"ב חוטים ח' חוטים לכל כנף, דרק אז יש הגנה מן היצה"ר וכנרמז נאף אשה חסר ל"ב דע"י שחסר ממספר ל"ב נכשל בזה וזה ל"א דיברה תורה היינו שהתורה דיברה והכשירה במס' ל"א אבל רק במספר אל"א שהוא ל"ב חוטין מועיל נגד יצה"ר דיפת תאר. ועי' א"א מבוטשאטש סי' י"ב בשם הרה"ק מרימנוב דע"פ סוד בעי' ל"ב חוטין דוקא.

בכל יהודי יש בחי' בתולה שלא נפגמה

ועפי"ז א"ש סוד חודש אלול דהנה בשפ"א לחודש אלול תרמ"ז-מ"ח פי' ענין מזל אלול בתולה, דיש נקודה פנימית בנפש ישראל שאין שולט שם מגע נכרי, גן נעול מעיין חתום, ונק' בתולה וע"ז הנקודה נאמר אני לדודי, שלעולם לא נתרחקה זו הנקודה מדביקות בשורשה ושמורה לשמו ית' אך לא בכל עת יכולין למצוא זאת הנקודה ועתה הזמן גורם שיתעוררו בנ"י בתשובה וכו'.

⁹ בס' שלחן מלכים הל' ציצית סי' ט' ובס' טעם הצבי אות ט' הביא זה מפי הצדיק רבי יהושע מטומשוב זצ"ל.

בתולה גשמי ובתולה רוחני

התחלת מס' כתובות בעניני בתולה

ועי' במס' כתובות שהתחלת המס' במלת בתולה וכבר הק' התוס' שם ד"ה נשאת דהול"ל נושאין את הבתולה עי"ש ג' תירוצים וי"ל בדרך צחות להחשיב ענין הבתולה, ועיקר התחלת המס' בענין טענת בתולים שאם לא נמצאו בתולים זה פגם גדול, עוד מבואר כמ"פ דכתובות בתולה יותר מבעולה, ובאמצע המס' מוזכר המימרא דנותנין לבתולה י"ב חודש, ומי שעוסק בפרק זה בימים אלו יהי' זה לו לזכרון לנצל החודש המיוחד שנקרא בתולה, לקשט ולהכין את הבתולה שבתוכו להיות ראוי לשנה טובה ומתוקה ולא להכשל בשום תאוות ויצה"ר.

[וע"ע מה שכתבתי לקמן כ"ב כ"ה בפ' מוציא שם רע ואונס ומפתה בענין צעקת הבתולה]

אישות בגוי לענין ישראל

וראית בשביה וגו' ולקחת לך לאשה [שם]

וברש"י אפילו אשת איש. והקשו תוס' קידושין כא: דל"ל קרא הלא אין קידושין לעכו"ם וגם שלא במלחמה היא מותרת כמבואר בסנהדרין נב: אשת רעהו פרט לאשת גוי [והא דאמרין הבא על הכותית חייב משום נשג"א היינו מדרבנן - מהרש"א] ותי' דנהי דאין מלקות ולא מיתה, מ"מ איסור עשה איכא, שהרי כתיב ודבק באשתו ודרשינן [שם נח]. ולא באשת חבירו וזה הי' לבני נח ולא הבא מכלל עשה עשה. וכבר העיר בלח"מ פ"ח ממלכים ה"ג דמתו' סנהדרין שם נר' דבא"א דגוי אין מיתה ואזהרה רק אסורה מעצם זה שהוצרך להיתר יפת תאר א"א מ' דבעלמא יש איסור בא"א דגוי. אולם ברמב"ם שם מפ' שהטעם שאין לחלק ביפת תאר בין אשת איש לפנוי' כיון דאין אישות לגוים. ודקדק מזה בשעה"מ פ"ב מאיסור"ב ה"ב דבא"א של גוי אין לישראל בה שום צד איסור מצד הגוי, וכן מבואר ברשב"א וריטב"א קידושין כא: עי"ש.

ובאמת כעין קושיא זו יש גם במש"כ ברות [א' י"ד] "ותשק ערפה לחמותה" ולכאורה במה נקראת חמותה הלא אין אישות לעכו"ם ובפשטות לא נתגיירה ערפה, ומו"ז הגה"צ ר' יעקב סניידערס זצ"ל¹¹ תי' על שתי השאלות ע"פ דברי הרמב"ם ריש הלכות אישות ד"קודם מ"ת הי' אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לתוך ביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהי' לו לאשה, כיון שניתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותו תחלה בפני עדים ואח"כ תהי' לו לאשה, שנא' כי יקח איש אשה ובא אלי"י עכ"ל

ואם נצרך כל הענינים יחד נמצא דבתולה בעצמותה מורה על שלימות היופי ובעוה"ז הגשמי זה מתבטא בבתולה בפועל שגורם נהירה אחרי' וגם מלאכים גדולים עלולים להכשל בה ובלי סיעתא דשמיא זה אין אדם ניצול מהירהור בה עכ"פ, וע"ז מזהיר בקבלה ומה אתבונן על בתולה, מאידך יש בתולה רוחני שמרמוז על כל יהודי¹⁰ שבפנימיות הוא תמיד במצב של בתולה בתכלית היופי ואהובה מאד אצל הקב"ה, וכמו שנתב' בשיר השירים באריכות, ובכוחה להתרומם מכל הנסיונות אחרי הבתולה הגשמי ע"י שתקבל כנפים מיוחדים שהם הכנפי בגדיהם של הציצית ולהיות בזה כמלאך בשמים ולהגיע בזה עד כסא הכבוד, ומצד אחד אין לו לאדם להאמין בעצמו כלל ובאיזה מדרגה שלא יהי' יפחד שיכשל ע"י בתולה יפת תאר, ומצד שני יש לו להאמין בעצמו שגם אחרי שכבר נחשק בבתולה הגשמי ונכשל בה, מ"מ בפנימיותו הוא כבתולה בעיני הקב"ה ובכוחו להשליך מעליו עול פשעיו ולהתרומם עד כסא הכבוד ולמצוא חן בעיני הקב"ה וזהו מה דאמרי' אני לדודי ודודי לי.

בפרשת כי תצא מודגש הרבה ענין הבתולה

ובזה נבין מה דהודגש בפרשה זו פעמים רבות ענין בתולת ישראל, [ענין בתולים מוזכר כשמונה פעמים כ"ב י"ד - כ"ח] כל פרשת מוציא שם רע העסק הוא הוצאת שם רע על בתולת ישראל, והנדון הוא האם נפגמו בתולי' או לא, ואם באמת נפגמו הבתולים במזיד היא חייבת מיתה ואז יש פרשת אונס ומפתה על נערה בתולה דוקא, לרמז דכל איש יהודי יש בתוכו בחי' בתולה שלא נפגמה ועליו להזהר מכל משמר שלא יהי' פגום.

¹⁰ בדקדוק י"ל כאן לשון יהודי ע"פ ד' הסמ"ג בעשין סימן ג' דאין לך שום מצוה שתהא אות ועדות לישראל כי אם ג' מצות והן שבת ותפילין ומילה שנכתבו בשלשן אות והם אות ועדות לישראל שהם עבדים להקדוש ברוך הוא ועל פי שנים עדים יקום דבר וכל אחד ואחד מישראל אינו יהודי שלם אלא א"כ יש לו שני עדים שהוא יהודי ובשבתות ובימים טובים שהם אות פטור האדם להניח תפילין כי די לו שיש עליו שני עדים שהוא יהודי עדר' שבת ועדות מילה או עדות יום טוב ועדות מילה" ואמר מו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א בשם רבי רפאל משה לוריא זי"ע, בעל מח"ס בית גנוז, דזה וודאי דגם בלי העדים הוא בן ישראל וזה ל"ש כלל להפקיע, אבל גדר יהודי הוא השייכות וקשר הנישואין שיש לנו עם הקב"ה שקיבלנו במתן תורה, וזה שם יהודי דזה שם הוי"ה עם דל"ת הרומז לכלל ישראל בגדר דלה ועני'. ובוזה צריך שני עידי קיום כענין דבר שבערוה דאינו לבירורא רק לקיומא. ובוזה ביארתי מש"כ במגילת אסתר ליהודים היתה וגו' ששון זו מילה ויקר אלו תפילין דזה מיחל שם יהודי, ולכן במגילת אסתר נקראים כלל ישראל יהודים דאז נתחדש קשר האהבה עם כלל ישראל דקימו מה שקיבלו כבר. [והגרצ"מ שליט"א כותב תמיד לשון יהודי]

¹¹ זכר זאת ליעקב עמ' ק"ט.

הרמב"ם. ופי' במ"מ דז"פ ומבואר בהרבה מקומות דלגוי בייחוד בעלמא הוא אשתו וכיון שבא עלי' לשם אישות הו"ל אשת איש שחבירו גוי חייב עלי' כמבואר בפ"ט ממלכים. ומ' מלשון הרמב"ם דעיקר החילוק הוא רק בצורה איך קונהו לאשה אבל עצם האישות שווה. ולפי"ז י"ל דגם כלפי ישראל נחשב שיש כאן אישות וקשר מסויים, ושפיר נחשב אשת איש וגם נקראת חמותה ורק לענין עונש אשת איש נתבטל האישות לענין ישראל, אבל עצם הקשר והאישות עדיין קיימת.

ובאמת כוון בזה לשיטת היראים י"ח שהובא בריטב"א קדושין כ"ב. דאיסור אשת עכו"ם ה"ה כאשת איש דישאל ורק נתמעט לענין עונש דליכא מיתה. אולם הריטב"א חולק דהא אמרינן בכמה דוכתי דגוי אינו בתורת גיטין וקידושין כלל. [וע"ע קונטרסי שיעורים קידושין א' סק"ז בדיון ודבק באשתו]

מה שמודגש ענין הדרך בב"ס ומורה

כי יהי' לאיש בן סורר ומורה איננו שומע וגו' [שם י"ח]

ופירש"י סורר סר מן הדרך, ומורה מסרב בדברי אביו ומבואר ברש"י בהמשך דעיקרו נהרג ע"ש סופו דהגיעה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב.¹²

והנה יל"ע למה הודגש דוקא הענין שסר מן הדרך, וגם שמסרב בדברי אביו, וגם מה שיגיע בסופו הרי העיקר הוא שיהי' לסטים ולמה נקט **שעומד בפרשת דרכים** וכי מה איכפ"ל איפה הוא עומד הרי גם אם יפרוץ לביתם של הבריות אין שום הבדל. וכן ק' דנראה דנקטו הראשונים [דעת זקנים] דגם ישפוך דמם של הבריות כשרוצה לגזולם ולזה חייב מיתה ולכן הקשו דלמה יתחייב סקילה והרי רוצח בסייף עי"ש מה שתירצו וק' דלמה לא נקטו חז"ל רק חלק הגזילה ולא חלק הרציחה.

ב"ס ומורה אינו מבין התכלית בעוה"ז

והנראה בהקדם דברי האבן עזרא דהגדיר הב"ס ומורה ד"הנה זה כמו אפיקורוס, כי לא יבקש חיי עוה"ז כי אם להתענג בכל מיני מאכל ומשתה" והמשילו הג"ר אליהו

¹² הנה במש"א חז"ל על פרשת ב"ס ומורה דלא הי' ולא יהי' אלא דרוש וקבל שכר, פי' מו"ז הג"ר יעקב סניידערס זצ"ל [זכר זאת ליעקב עמ' ק"ט] ע"פ מה שאומרים החוקרים שבדקו שהרבה כותבי ספרים עם סיפורים המורים שהכותבים מלאים במדות מסויימות, ומ"מ לא ניכר אצלם, והביאור כיון שכבר הכניסו כל הרגשותיהם בסיפור ובזה הונח לו טבעו, כן י"ל דאם מעיינים היטב בכל דקדוקי הלכות ב"ס ומורה אז גם אם יש לאדם נטי' בטבע להיות כב"ס ומורה יצאו כל הרגשותיו בזה וה"נ לענין עיר הנדחת שאמרו חז"ל עלי' דרוש וקבל שכר.

דיסקין שליט"א לרב חשוב אחד שחיפש חתן ת"ח לבתו, עד שהציעו לו אחד משיבה רחוקה, והבחור הגיע ממרחק להפגש עם בתו וכפי המנהג נפגשים קודם עם האב, וכשנפגש איתו כיבדו עם מיני מזונות ושתי' כיון שבא מן הדרך, וגמר הבחור כל הצלחת, ואמר "זה הי' טעים מאד" "האם יש עוד"? , והביא לו עוד צלחת וגמר הכל, ושאל האם יש אולי משהו בשרי, והביא לו עוף ובשר, וביקש גם תוספות סלטים אח"כ גלידה ועוד ועוד, כיון שגמר לאכול א"ל האבא "שלום וכל טוב ולא להתראות", והבחור תמה מאד הרי באתי בשביל לפגוש את בתך, אמר לו הרי בתחילה כיבדתי אותך באוכל בשביל שבאת מן הדרך, ואילו הי' עיקר מטרת ביאתך עבור הבת שלי לא היית אוכל כ"כ עכשיו לפי הנהגתך נראה שחשבת שיש כאן מסעדה טובה, ובאת בשביל האוכל אז כיון שכבר גמרת לאכול אין לך מה לחפש כאן.

והנמשל הוא מי שנשמתו בא ממרחק מעולם העליון וחושב שהגיע כאן לאכול, אבל האמת דוודאי צריך לאכול ולשתות ולקנות דירה וכדו' אבל הכל רק כדי שיוכל אח"כ לקנות חיי נצח, אבל אם עיקר מטרתו בחיים הוא לעסוק בגשמיות אז אין לו מה לחפש כאן בעוה"ז.

ויש להוסיף למה שהעמדנו דעיקר יסודו של הפרשה היא העמדת האדם בדרכו האמיתי בעוה"ז החשוך, וגם הניצול האמיתי בכל הדרכים בעוה"ז שאינם מצבי דיעבד רק כל הדרכים הם מקומות מזדמנים למצוות המלוות את האדם בדרכו בעוה"ז, א"כ י"ל דעיקר חסרונו של הבן סורר ומורה הוא שאינו מבין תכליתו כלל בעוה"ז ואינו מבין הדרך הנכון ואצלו החושך והיצה"ר הם המלווים אותו בכל מקום, ולכן הוא זולל וסובא לפי שהעוה"ז הוא המטרה בעצם, וזה בא לו ע"י שאינו מוכן לשמוע מה שאביו ואמו מנסים להורות לו, דעיקר המבט הנכון שמקבל האדם בחושך עוה"ז הוא מהדורות הקודמים שהם כבר עברו הגן המבוכה ורואים הדרך הנכון בחושך עוה"ז, ולזה בסופו של דבר יגיע לעמוד בפרשת דרכים והרמז בזה דתמיד בפרשת דרכים יש בילבול, ואם אינו מוכן לשמוע ממוריו לאיזה דרך ללכת הוא ישאר תקוע שם, וזה נרמז בהא דמבקש לימודו ואינו מוצא כיון שאינו מוכן לשמוע ולקבל מאף אחד, ואז מלסטם את הבריות, והרמז בזה שאינו מנצל את הדרך לעשיית מצוות ובפרט לעזור לחבירו כמו השבת אבידה והקם תקים או שאר מצוות המזדמנות בדרכים רק להיפך הוא מנצל את הדרך ללסתם את הבריות ולקחת מן הבריות כל מה שיכול, ולאיש שיגיע לזה אין שום תקוה כלל ולכן עדיף להורגו מיד. ולכן

לא ללכת אחר פיתוי יצה"ר

לא תראה את שור אחיך גוי' והתעלמת מהם לא
תוכל להתעלם: [כ"ב א']

צ"ע למה נקט לשון לא תראה וגוי' דהול"ל כי תראה וגוי' וחז"ל דרשו מטעם זה פעמים שאתה מתעלם וגוי' עוד צ"ע בלשון והתעלמת וגוי' וברש"י כובש [עוצם] עין כאילו אינו רואהו. וצ"ב ממנ"פ אי עבריין הוא אינו צריך לעשות כאילו לא ראהו הרי סתם אינו רוצה לקיים מצוה. ואם עד כמה שרואה ירגיש מחוייב לעשות המצוה מה יעזור לעשות כאילו לא ראהו.

וביאר בזה בספר צרור המור דלכ"כ התורה בלשון זה, כי הפסוק מתייחס להיצה"ר המפתה אותו להתעלם מאבידת חבריו, ע"כ אמרה תורה לא תראה את דבריו דהיצה"ר גם מפתה אותו ואומר לאדם מה לך ללכת אחר השוורים והכבשים, יבא בעל השור ויעמוד על שורו ואתה לך לבקש פרנסתך והעלם עין כאילו אינך רואה, וזאת היא עצת היצר. לכן אמר לא תראה ולא תאמין לדבריו ולא תשמע אליו להעלים עין אלא השב תשיבם לאחיק, ולכן בא האזהרה בלשון לא תראה וכן לא תוכל להתעלם מלשבר מתלעות עול הוא הנחש הוא היצה"ר.

מען טאר זיך נישט נארען

ועד"ז הי' מבאר דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל דהכתוב בא ללמדנו שאסור לאדם לרמות את עצמו "מען טאר זיך נישט אליין נארען" דפעמים שאדם מרמה את עצמו ע"פ עצת היצר שמטעה אותו בכל מיני ענינים. ופעם אמר דזהו הפירוש של "ערליכער יוד" "מען דארף זיין ערליך פאר זיך און זיך נישט אליין נארען" [להיות ישר בעצמו ולא לרמות את עצמו] וזה הי' מעיקר יסודות החינוך שהשריש דו"ז זצ"ל את בניו. וידוע שגם מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל הי' שגור כן על לשונו. [לדוגמא - פעם הי' אצלו הג"ר אליהו דיסקין שליט"א והי' תור ארוך ליכנס אליו ופתאום נכנס מישהו עם כיפה קטנה והכניסו אותו מיד, ונתברר הטעם כיון שהי' רופאו האישי לכן הוכנס מיד, וכשהגיע תורו של הג"ר אליהו שליט"א ליכנס, אמר למרן עכשיו הבנתי ענין הא דיש להתפלל על צער השכינה דאם מבקשים על צרכי עצמו יש לחכות בתור, אבל אם מבקשין על צער השכינה מכניסין תפלותיו מיד, וא"ל מרן "אבל העיקר לא לרמות את עצמו לחשוב שמתכוון צער השכינה".]

אי טירחה פוטר כזקן ואינו לפי כבודו

לא תראה והתעלמת [שם]

שם ברש"י פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינו לפי כבודו. והגדרת הדברים הוא כל דבר שגם אם נאבד לו לא הי' לוקחו מפני כבודו גם א"צ לעשות עבור אחר.

נקט דוקא גזילה שזה היפך מכל המצוות שהדגישה התורה ב' כי תצא המזדמנות לאדם בדרך.

ההבדל בין ב"ס ומורה וישמעאל

ועד"ז שמעתי ממוריניו המשגיח הגה"צ ר' מתתיהו סלומון זצ"ל ליישב מה שמקשים מ"ש דבן סורר ומורה נדון ע"ש סופו אבל ישמעאל לא נדון ע"ש סופו, עי' בפרשת וירא עה"פ וישמעאלים את קול הנער וגוי' באשר הוא שם [בראשית כ"א י"ז] ופירש"י לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות, לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבש"ע מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר, והוא משיבם, עכשיו מהו צדיק או רשע, אמרו לו צדיק. אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו, וזהו באשר הוא שם. הרי דהקב"ה דן את האדם באשר הוא שם ולא לפי סופו.

והר"א מזרחי כאן עמד בזה ותי' דגבי ישמעאל שהי' קטן לא התחיל כלל במידי דשייך לאותה עבירה שימית את ישראל בצמא, אבל ב"ס ומורה התחיל באותה עבירה שהרי אכל תרטימר בשר או שכבר כילה ממון אביו בגניבה, עוד תי' במנחת יהודה דאין ב"ד של מעלה דנים ע"ש סופו אבל מצוה ע"ד ב"ד של מטה לדון ע"ש סופו. וי"א דאצל ישמעאל הי' רק זרעו ולא הוא עצמו.

ישמעאל שמע לקול אמו

אולם מוריניו המשגיח זצ"ל תי' ע"פ הנ"ל דעיקר חסרונו של ב"ס ומורה הוא בזה שאינו מוכן לשמוע מהוריו ומוריו ולכן אין לו תקוה כלל וכבר אנו רואים הסוף, אבל בישמעאל לא מצינו חסרון זה ואדרבה מצינו אצלו מעלה שהי' שומע לקול אמו וכמ"ש [שם כ"א] וישב במדבר פארן ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים ומה איכפ"ל שאמו לקח לו אשה, אלא ללמדנו שהי' מוכן לשמוע לאמו והסכים להצעת השידוכין שלה, ולכן נהג אתו הקב"ה ההנהגה של באשר הוא שם.

והלימוד בזה לימי האלול ויום הדין שהאדם מנסה להטיב דרכיו והקב"ה צופה עתידות ויודע שיכשל שוב, ואם רוצה האדם לזכות להנהגה של באשר הוא שם שהקב"ה ייטיב לו החתימה לפחות לפי מה שהוא נוהג עכשיו, עליו להראות להקב"ה שהוא מוכן לשמוע ולקבל ממה שאומרים לו הוריו ומוריו ובכלל זה מה שנכתב בספרי מוסר, ואז יש תקוה שבאמת בסופו של דבר ישתנה לטוב ע"י שישמע דברים טובים שישפיעו עליו.

התפשטות מדת החסד שגורם לתאות ניאוף ולזה הי' יכול להכשיל כלל ישראל בבנות מואב]

עד כמה שאינו מחוייב הרי הוא אכזר

ולפ"ז כשאנו צריך לבנים לא מיבעיא שאינו מחוייב לשלח האם אלא אכזריות נמי עבד, ובמקום שנלמוד שלא להתאכזר אדרבה נרגיל עצמינו באכזריות ולצער בעלי חיים על מגן לגרש האם מעל בני' וצער בע"ח דאורייתא, אלא שכתב רמב"ן דלא הגיעו רחמיו על בע"ח אם הוא לצורך האדם, אבל אם איננו לצורך האדם שא"צ לבנים אכזריות הוא לגרש האם מעל הבנים.¹³

מח' בבלי וזוהר אי שילוח הקן הוא לעורר

צער השכינה

אמנם בתשו' חו"י הביא בשם הזוהר בשילוח האם לעורר יללת האם אימא עילאה על בני' ולפ"ז יש לחפש אחר קן כדי לעורר רחמי אימא עילאה על בני' ולפ"ז ליכא אכזריות כלל גם בא"צ לבנים, דאם לצורך אדם מותר צער בע"ח כש"כ לצורך מצוה. אך הבבלי וודאי לא ס"ל כן א"כ בזמן המקדש בפרט בזמן שלמה דסיהרא בשלמותא א"צ לזה, והש"ס שם קלח: לא מצא שום חידוש בזה שנוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית ובע"כ דבבלי לא ס"ל כזוה"ק ובמח' נגלה ונסתר אין לנו עסק בנסתרות והנגלות לנו ולבנינו.

בשבת אין לעשות שילוח הקן

ולפי כ"ז פסק החת"ס דהפוגע קן בשבת אין לו לעשות שילוח הקן לא מיבעיא לזוהר הרי אין לעורר יללה למעלה, ואפי' לבבלי הרי לדעת הרמב"ם יש לתפוס האם בידיו ויש בזה חשש צידה ומוקצה, ורק לרש"י יתכן שהי' מותר אלא דכיון שאי לא קי"ל כזוהר לא חלה חיוב שילוח רק ברוצה בבנים, א"כ להרמב"ם דיש איסור צידה ומוקצה וודאי אסור ואפי' להפריח במקל דלרש"י יצא, מ"מ כיון דלרמב"ם לא יצא נמצא התאכזר

והסתפק הג"ר אליהו דיסקין שליט"א אם הסבה למה אינו לוקחו אינו מפני חוסר כבוד רק שהדבר כ"כ לא חשוב אצלו שבשבילו יטרח כ"כ, למשל מי שמצא זנב של עיפרון השווה פרוטה, שהבעלים בעצמו לא הי' יורד אפי' קומה אחת כדי לקחתו ורק אם נמצא ממש לידו הי' מתכופף האם מחוייב המוצא לטרוח לתלות פתק בכל מקום, אשר לא הוא ולא המאבד הי' עושים טירחא כזאת. ושאל את הגר"ש אלישיב זצ"ל בזה והשיב דחז"ל לא אמרו רק כבוד אבל טירחא בשביל מצוה לא אמרו ויש לו לטרוח בזה.

צורת קיום שילוח הקן לד' הרמב"ם

כי יקרא קן צפור וגו' שלח תשלח וגו' [שם ו']

הנה לא נתפרש בקרא איך בדיוק יעשה שילוח האם, האם ביד או גם במקל וכדו', ובגמ' חולין קמא: מבואר מח' אי ברגלי' או בכנפי' ופירש"י דהנדרון הוא רק אי צריך שיהי' לה אפשרות פריחה ונפק"מ באין לה כנפים, אבל עצם צורת השילוח אפשר גם במקל וכ"מ שם בסוף העמוד "זיל טרופ אקן דליתגבהו ולקניניהו" משמע דא"צ לשלוח ביד דוקא, אולם בשו"ת חת"ס או"ח סי' ק' דקדק דדעת הרמב"ם פ"ג משחיטה ה"ה דצורת קיום המצוה הוא דוקא ע"י שאוחז בכנפי' של האם ומפריחה, אבל בשלחה ע"י מקל וכדומה לא יצא. וביאור המח' בגמ' הוא אי צריך לאוחזה ברגלי' או בכנפי' בשעת שילוח.

האם יש חיוב כשאנו רוצה בבנים

עוד מבואר שם בחת"ס נידון האם יש חיוב לשלח כשאנו רוצה בבנים, והוכיח דד' הרמב"ם דהחיוב הוא רק ברוצה בבנים וכן דקדק ממשנה סוף חולין דבשילוח הקן מפסיד איסור, משמע כיון דהמצוה הוא רק באופן שרוצה העופות וא"כ בשילוח האם הרי מפסיד האם, אבל אי הטילה התורה חיוב לכל הרואה קן וא"צ העופות כלל הרי אין לו הפסד כלל.

שוב הביא דברי הרמב"ן כאן וחינוך מצוה תקמ"ה, דטעם המצוה הוא שלא נתאכזר לעקור אם על בנים, דאע"ג דאין לומר על קן ציפור יגיע רחמין כיון שלא הגיע רחמיו על בעלי חיים באופן שהוא לצורך האדם דאל"כ הי' אסור לשחוט כל בע"ח, אך גזירות הן עלינו שלא נלמד להתאכזר ולתקן מדותינו. [והרמב"ם הוסיף דמדת האכזריות כשלוקח האם על הבנים הוא בזה שמנצל מדת הרחמנות של האם במה שמוסרת נפשה להשאר עם בני' כדי לתופסה, והגר"ש אלישיב זצ"ל הי' מאד מתרגש בהזכירו דברי רמב"ם אלו והג"ר אליהו דיסקין שליט"א הוסיף דזה הי' אכזריות בלעם שניצל הימים ההם שלא כעס הקב"ה כלל, ולזה הי'

¹³ אם אנו עוסקים בענין צער בע"ח שפסוקי הפרשה ג"כ מורים ע"ז במצות הקם תקים, יש להזכיר מה שאמר לי בלונדון הג"ר גרשון לוינר שליט"א [מחשובי מתפללי בית מדרשו של אאמ"ר ושל ביקאווסק "פינטערס"], מה ששמע ממורינו המשגיח הגה"צ ר' מתתיהו סולומון זצ"ל שגם אם מוכרח להרוג צרעה וכדומה ינסה לעשותו עם ריסוס ולא בידים, ומסתמא כוונתו גם בשביל האדם שלא יתרגל לאכזריות. שוב הראני הרב הנ"ל שכ"כ בשו"ת אגרו"מ חו"מ ח"ב סי' מז דאם אפשר טוב שלא יתרגל בידיו ממש אלא ע"י הנחת דבר ההורגם, מאחר דחזינן דכשעושה אדם מעשה אכזריות דרציחה אפילו לאלו שמחוייבין להורגם ע"י חיוב פס"ד דסנהדרין כעיר הנדחת הוצרך הקרא ליתן הבטחה מהשי"ת שיתן להם רחמים וגם עוד יוסיף אצלם מדת הרחמים כדפי' כן באור החיים [דברים י"ג י"ח] שהוא משום דבדרך הטבע היה נעשה בהו מדת אכזריות עי"ש, וזה שייך שיעשה גם כשהוא עושה במדת אכזריות לבע"ח, אא"כ עושה מעשה שחיטה שהיא מצוה.

צריכים להתגבר על הרגשותיהם כשנוגע לעשיית רצון ה', והיינו אם הילד עושה שלא כרצון התורה ולא תווה לו, גם אם ע"פ רצונה הטבעי היתה רוצה לוותר לו.

האם המצוות הם להטיב לנו או בגדר גזירות

ובעיקר מה שהוזכר מד' רמב"ן דטעם מצות שילוח הקן הוא שלא נהי' אכזרים, הנה מכיון שכבר הקדמנו שפ' כי תצא ענינו ריבוי מצוות, וכאן ברמב"ן יש אריכות גדול במה שנוגע לטעם המצוות וכבר הוזכר זה בגמ' לענין שילוח הקן גופא, לכן נרחיב בזה קצת בעז"ה.

הנה במשנה ברכות לג: דהאומר על קן ציפור יגיעו רחמיך [-כ"כ רחום אתה שהגיעו רחמיך גם על צפור] משתקין אותו. ובגמ' איתא ע"ז שני טעמים א: שגורם קנאה בין הנבראים כאילו הקב"ה מרחם רק על הצפור, ב: שעושה מדותיו [-מצוותיו] של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות. ופירש"י דמ' מתפלתו שטעם המצוות הוא מצד רחמים ואינו כן דלא לרחמים עשה אלא להטיל עליהם חוקי גזירותיו להודיע שהם עבדיו ושומרי מצוותיו וגזירות חקותיו אף בדברים שיש לשטן להשיב עליהם ולומר מה צורך במצוה זו. [ולטעם א' בגמ' יתכן שאכן טעם המצוות מצד רחמים אולם בטו"א מגילה כה. ד"ה מפני כ' דגם טעם א' מודה לזה רק שסבר שזה לבד לא הי' סבה מספקת להשתיק אותו]

ורמב"ם במורה נבוכים ח"ג כשמבאר באריכות טעמי המצוות מקדים לכ"ז די"א שאין למצוות שום טעם וביאור אלא רצון ה' הוא שנעשה כדבריו, אבל העיקר כסבא שיש לכל המצוות טעם, ולזה הסביר טעם כל המצוות ומצות שילוח הקן הסביר שהקב"ה מרחם על האם וזה ע"ד מצות אותו ואת בנו שזה לרחמנות עם האם שלא נשחוט בנה לעיני'. וכ' דאל תקשה עלי מגמ' ברכות הנ"ל דמבואר להדיא דטעם שילוח הקן הוא רק גזירה, דזה כפי הסבא שמצוות רק כגזירה, אבל אנחנו תופסים לעיקר כשיטה דוודאי יש טעם למצוות. אלא שק' דבב"ר מ"ד א' מבואר דמה איכפ"ל להקב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מעורף. הא לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות, ות' דזה מתייחס לפרטים של המצוה אבל כלל המצוה וודאי יש טעם.

ורמב"ן כאן מסכים לדבריו דלמצוות יש טעם כמבואר בחז"ל כמ"פ, "מפני מה לא נתגלו טעמי תורה" וכו' "לך אני מגלה טעם פרה" וכו', אבל מש"כ דטעם שילוח הקן הוא מצד רחמנות על העוף אינו נכון, דא"כ איך התיר לשחוט כל בע"ח, ובהכרח דמה שלצורך האדם לא איכפ"ל, אלא עיקר טעם המצוות מצד רחמנות על האדם ותועלתו, למנוע ממנו נזק או אמונה רעה ומדה מגונה, וזה"פ לצרף בהן את הבריות לזככם שיהיו ככסף

שלא לצורך והמתחסד בזה אין רוח חכמים נוחה הימנו. ע"כ דברי מרן החת"ס.

והנה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל חשש לדברי החת"ס, ולכן הקפיד מאד לעשות שילוח כשי' הרמב"ם דוקא ביד כיון שאם יעשהו במקל נמצא מתאכזר לשי' הרמב"ם. ואף שלאנשים רגילים קשה מאד לקיים דברי הרמב"ם כיון שמיד שמתקרב לעוף כבר פורח, מ"מ הגריש"א ידע לעשותו בזריזות עצומה גם בשהי' זקן וכן אמר להגר"א דיסקין שליט"א שאינו רואה קושי בזה.

ספק צורך מצוה לא נחשב צורך

והעיר הרב הנ"ל להגריש"א על דברי מרן החת"ס, דמהיכי תיתי יהי' בזה צער בע"ח כשברצונו לקיים שילוח הקן מספק דאולי ההלכה כרש"י, דמ"ש מצורך האדם דגם אם ישחוט עוף מספק דאולי יתרפא ממרק עוף לא אמרי' דיש שכאן ספק צער בע"ח דגם הספק נחשב צורך, א"כ גם ספק מצוה יתחשב צורך, והשיבו הגריש"א דצורך מצוה שאני דבעי' דוקא וודאי. שוב נמצא מקור לדברי הגריש"א מתוס' חולין פד: ד"ה תקיעת דאם האשה היא טומטום אף שתוקעין בשבילה מצד ספק איש אבל על הצד שהיא אשה אסור להוציא לצורכה דלא מחייבא, וצ"ע למה לא הוי צורך מצד הצד שהיא איש, ומוכרח דבעניני מצוה על הצד שאינו מצוה לא מקרי צורך כלל.

כיון שיש מצוה אין האם מרגשת בצער

ובענין האכזריות על האם בלוקח בני' דלזוהר מבואר דגם בשולח האם היא בוכה, ובראשונים הנ"ל מבואר דאם לא הי' שולח האם הי' בזה אכזריות גדול, וחת"ס כ' דאין הבבלי סובר כזוהר וא"כ יל"ע האם האם מרגשת בצער, הנה מו"ז הגה"צ ר' יעקב סניידערס זצ"ל דרש פעם ¹⁴ שאנחנו מאמינים שהקב"ה מרחם על כל ברואיו, ואם הוא מצוה לשלח אם על הבנים הרי הוא לרחמים וא"כ הוא רצון ה', הרי שאין האם מרגשת בשום צער בהלקח בני' למצות ה' ועשיית רצונו ובפרט בהמות וחיות ברואי ה' מרגישים ענין זה במיוחד, והנה לדברי מו"ז זצ"ל יתכן דברי החת"ס הנ"ל בדעת הבבלי דוקא, ומוכן ג"כ החילוק אם יש בזה מצוה דהעוף מרגיש אם נתקיים כאן מצוה, ואם לא נתקיים המצוה אז היא מרגשת צער עצום דיצאתה קרח מכאן ומכאן, אבל אם נתקיים המצוה היא מרגישה מאושרת בזה שזכתה שעל ידה נתקיים מצות הבורא.

עוד אמר אז מו"ז באופן אחר דיש לרמז בכ"ז בזה שהקב"ה נתן בטבע האם לרחם על בני' אם פעמים הם

¹⁴ אלול תשל"ט בספר זכר זאת ליעקב עמוד ק"י.

יוכל א' לומר לא הן ולא שכרן, וזה אינו שהטוב ההוא בעצמו גזירה על ישראל, ולפי' גם אם טעם מצות שילוח הקן שלא נתאכזר הכוונה כי המדה גזר ה' על האדם שלא יתאכזר. וגם מה שצווה לרחם על עני אינו מצד שהוא מרחם על העני כי כל הדברים הם בגזירת דין שגזר על האדם להיות מרחם, ומש"כ שניתן מצוות לצרף את הבריות אין הכוונה כרמב"ן שזה לטוב לו שיהי' בעל מדות טובות ודעות טובות דלא בכל המצוות אפשר למצוא טעמים כגון אלה, כשעטנו וכדו', אלא הכוונה שהמצוות מצד עצמם מצרפים נפש האדם להשיב אותו אל ה' דכיון דיש לכל ישראל נפש אלקית רק שהיא עומדת בגוף צריך לתת לה מצוות שיהי' לה דביקות בהקב"ה, וזה ע"י שהמצוות הם כפי סדר שכלי עמוק, וגם אם אין אנו מבינים איך זה אבל זה פועל לזכך ולצרף הנפש להיות דבוק להקב"ה וכן להוציא לפועל כח נשמתו עי"ש עוד באריכות.

ולבאר יותר שי' מהר"ל יש להשוות ד' הגר"י הוטנר זצ"ל [בפחד יצחק ר"ה מאמר י"א] דשם מלוכה לא יונח אלא על הדומה שכן ארי' נקרא מלך החיות מפני שהוא גם חי' אבל אדם לא נקרא מלך על החי' רק מושל, שהאדם אינו מסוג בעל חי, דמדת המלכות דורשת דוקא השתייכותה לסוג אחד ולכן מלכותו ית' מחייבת שיהיו ישראל זכאים וצדיקים "כי הוא ית' צדיק וחפץ בצדיקים" [לשון מהר"ל בדרך חיים סו"מ אבות] וזהו ענין הגזירות של מלכות ה'.

והנה לד' הרמב"ן הי' משמע שאין התורה ומצוות בשביל הקב"ה כלל רק עיקר לטובת האדם, ולמהר"ל המצוות זה מצד הקב"ה כדי להעמיד מלכותו [לא ממש שצריך לזה אבל עכ"פ אנחנו עושים המצוות עבור מלכות ה'] אבל רמב"ן גופא בפ' תצוה [שמות כ"ט מ"ן עה"פ ושכנתי בתוך בני' וגו' כי אני ה"א אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם, פי' ע"פ אב"ע שם דעיקר תכלית יצ"מ הי' שיוכל להשרות שכינתו בתוכם ובפשטות שכינה הוא רק צורך הדיוט, אבל לפי ד' אב"ע כ' כאן סוד גדול דשכינה הוא צורך גבוה וכענין שכ' ישראל אשר בך אתפאר ואמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול ועוד פסוקים רבים מורים ג"כ ע"ז. ויש להוסיף ד' המדרש ב"ר פרשה י"ג ו' דמן היום הראשון שברא הקב"ה את העולם נתאווה להיות לו דירה בתחתונים וזה הי' כוונת המשכן, מבואר דתכלית יצ"מ ובחירת בני' לעם הי' לצורך גבוה, וא"כ לפ"ז כל ענין המצוות הוא להעמיד עם כזה שיוכל להשרות שם שכינתו וא"כ זה לא לטובתינו ולתועלתינו. וי"ל דד"ז ע"פ סוד ומש"כ בפ' כי תצא הוא ע"פ פשט.

צרוף, ולענין שילוח הקן תכלית המצוה להשריש בנו מדות טובות שלא נהי' אכזרים, וכן שחיטה מן הצואר להדריך אותנו בנתיבות הרחמים, ומאכלות אסורות להיותנו נקיי הנפש, ול' חז"ל וכי מה איכפ"ל להקב"ה וכו' היינו שאין להקב"ה שום תועלת מכ"ז, וא"צ לא לקרבנות ולא לריח הקטורת, רק העיקר רק לטובתינו שאנחנו נהי' ראויים שיגן עלינו ושיהי' לנו טוב כל הימים, וזה כוונת הפסוק [לעיל י' ג'] "לטוב לך" ומש"כ "ויצונו ה' לעשות וגו' לטוב לנו כל הימים" [לעיל ו' כ"ד] וכדפי' רמב"ן שם דהכוונה דעיקר טעם המצוות הוא להטיב לנו שהרי אינו צריך לך שנא' אם צדקת מה תתן לו [איוב ל"ה ז'], ומש"א חז"ל בברכות שהמצוות הם רק גזירות ולא רחמים ר"ל שלא חס הקב"ה על הציפור אלא הם גזירות עלינו ללמד אותנו מדות טובות.

אולם מהר"ל בתפארת ישראל פ"ו חולק בתוקף בין על הרמב"ם בין על הרמב"ן, על הרמב"ם הק' איך יתכן שיהי' מח' במה שמפורש במשנה שמשתקין מי שאומר על קן צפור יגיעו רחמין [באמת י"ל דרמב"ם סבר דטעם א' בגמ' חולק על טעם ב' וגם איך יתכן שיהי' מח' בעניני אמונה. גם על רמב"ן הק' דלמה רק בעופות נצטוו להנהיג מדת רחמנות, וכן למה אותו ואת בנו נוהג רק בשה, ולמה ביום אחד אפי' שחרית וערבית, אבל א' בסוף היום וא' בתחלת הלילה מותר, ובשילוח הקן למה התיר באינה רובצת ממש רק מעופפת, הלא עדיין יש אכזריות, וכן לשון הגמ' שעושה מדות של הקב"ה רחמים ואינם אלא גזירות לא משמע כדבריו, ולכ"פ מהר"ל דוודאי אין התורה כספר המדות גרידא ללמד אותנו מדות טובות, דאין המצוות לטובת המקבל, רק הם גזירות מצד השי"ת הגוזר על עמו גזירות כמו כל מלך שגוזר על עמו רק דבוודאי בתוצאה מזה ימשך לו ההצלחה אבל לא זה הי' תחלת מטרת המצוות ומש"כ לטוב לנו אין הפי' שזה גופא טעם המצוות רק ה' צוה עלינו כמלך הגוזר, רק שגזירה הזאת היא לטוב לנו אם נקיים אותה. ומה דאמרי' רצה הקב"ה לזכות את ישראל וכו' לא כתוב רצה הקב"ה להטיב עם ישראל, רק העיקר שהקב"ה רוצה שיהיו זכאים וצדיקים ולכן נתן עליהם הרבה גזירות דעי"ז יהיו זכאים במעשים מאד.¹⁵ וההכרח לכ"ז מר"ה כח. דמצוות לאו ליהנות ניתנו רק לעול על האדם ואי נימא כרמב"ן דמטרת המצוות להטיב לנו אפי' עכ"פ בעוה"ב א"כ הרי מצוות ליהנות נתנו, וגם מש"כ לטוב לנו גם אם לא נרצה לפרש בגדר תוצאה, יל"פ דכ"ז בכלל הגזירה שאנו מוכרחין לקבל הטוב, דלרמב"ן שעיקר הטעם לתועלתנו ולהטיב לנו

¹⁵ וא"ש למהר"ל הא דבסו"מ אבות לפני משנה זו של ר' חנניא בן עקשיא איתא דהכל ברא הקב"ה לכבודו ולכ' נרא' כסתירא אי זה לכבודו או להטיב ולמהר"ל א"ש.

טעם הבריאה להטיב או לכבודו

ובאמת ד"ז נוגע לעיקר שורש טעם הבריאה, דגם בזה יש סתירות, האם זה מצד גילוי כבודו, או להטיב לברואיו, **דבפ"ו דאבות י"ב** איתא כ"מ שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו שנא' כל הנקרא לשמי לכבודי בראתיו וגו' ועד"ז איתא **בברכות ו**: עה"פ כי זה כל האדם כי עיקר בריאת האדם בעבור היראה, **ובשבת לא**: דלא ברא הקב"ה עולמו אלא שייראו מלפניו, וגם **רמח"ל** הרחיב בספריו וכ' **בדעת תבונות עמ' י"ח** דמה שרצה רצון העליון ועפ"י כונה זו חקק חוקות נבראיו וכל המסיבות אשר גלגל וסיבב .. הכל תלוי ועומד על ענין שלימות יחודו ית' שרצה לגלות בפועל לעיני הנבראים, **ובשפ"א נשא תרס"א** דלכן נשתוקק לברוא העולם כדי שיכירו כבוד מלכותו ית"ש שא"א להכיר את הבורא רק ע"י מעשיו, **ובפסח תרנ"ד ט'** כ' כי אין מלך ללא עם ולתכלית זו נברא כל העולם להיות מלכותו ית"ש מתגלה, ובס' **רסיסי לילה לר' צדוק הכהן אות כ"ה** דבריאת העולם בהתעוררות מדת המלכות דאין מלך בלא עם ומדה זו צריכה להשלימה דאין נקרא בשם מלך אלא ע"י העם ומדה זו הוא שורש כנסת ישראל.. ומצד שורש זה דצריכים השלמה נובע תחלת החסרון. וזה מתאים יותר עם נוסח מהר"ל שהקב"ה רוצה להעמיד מלכותו ולזה גזר עלינו גזירות ובזה יתגלה כבוד מלכותו בעולם.

ומצד שני כ' [בתהילים פ"ט ג'] **כי אמרתי עולם חסד יבנה**, וכ' **הרס"ג בס' אמונות ודעות ריש מאמר ג' ובס' הישר לר"ת ריש פרק א'** דכיון דאין להקב"ה שום צורך בהכרח שעיקר טעם הבריאה הוא להטיב, וא"כ איך יתכן לומר שהקב"ה ברא העולם לכבודו הרי אין הוא נצרך לשום דבר, וכבר הק' כן **הרמב"ם [מו"נ ח"ג פ"ג]** על האי משנה דאבות דהרי כתיב באיוב ל"ה ז' אם צדקת מה תתן לו ואיך יקבל הקב"ה כבוד מזולתו, ותי' דלכבודו היינו לרצונו שהרצון הוא עצמו וזהו כבודו וכמו שאין לשאול על עצמותו למה קיים כך אין לשאול על רצונו, אבל **מהר"ל בדרך חיים במשנה דאבות שם** חולק על הרמב"ם דאין הכוונה שהנבראים יגרמו כבוד ה' אלא הם בעצמם הכבוד כי הם מלכותו דבלעדיהם אין מלכות עי"ש.

וכבר עמד בזה **הרמח"ל [דעת תבונות סי' נ"ח]** ותי' דרק אחרי שהקב"ה ברא גילוי רצון שמעשי התחתונים הם לו לכבוד ישנו הצורך וקיימת האפשרות לכבדו ולשמחו אבל לפני זה לא הי' שייך כלל לכבודו, ולדוגמא שטח שעדיין אינו עומד לבני' אין חסרון שאין שם בנין, אבל אחרי אשר הועד לבני' אפשר להבחין חסרון הבנין, ושם באות קל"ד שלא שאנחנו "נותנים" כבוד להקב"ה אלא

שהקב"ה סידר את ההנהגה שאנו ניתן כבוד, ובזה נבין איך זה מתאים עם טעם הבריאה להטיב וכמש"ש הרמח"ל באות מ"ד שהקב"ה הרכיב שתי הדברים יחד גם **האריז"ל** הרכיב שתי הטעמים יחד וכ' **בעץ חיים ריש שער הכללים**, "כשעלה ברצונו ית"ש לברוא את העולם כדי להטיב לברואים ויכירו גדולתו ויזכו להיות מרכבה למעלה להדבק בו ית"ש ועמד שם ג"כ בסתירה זו עי"ש, המבואר דעצם גילוי ייחודו של הקב"ה והכרת גדולתו זה גופא ההטבה השלמה לברואים, וכ"כ **שפ"א סוכות תרנ"א ה'** על המשנה הנ"ל דאבות דמבואר דלא ברא הקב"ה אלא לכבודו וק' דהא כתוב עולם חסד יבנה ואמרו חז"ל כי כל בריאות העולם הי' להטיב עם בראיו כי אין הקב"ה צריך לבריאותיו אבל האמת כן הוא שזה חסדו וטובו ית"ש שזיכה את הנבראים להיות זוכין לעבוד לפניו ית' ולהכיר כבודו, ולהנ"ל א"ש דכיון שרצה להטיב לכן ברא מציאות של מלכות שנצרך לכבוד וזה טובה מופלגת שיסדר הבריאה באופן שיצטרך כביכול לתחתונים, והי' רגיל בפי הג"ר **משה שפירא זצ"ל** לפרש כן מש"כ בתפלת יוצר "טוב יצר כבוד לשמו" הקב"ה מחמת רוב טובו יצר מציאות של מלכות שממילא יהי' צורך ואפשרות לכבודו.

וכן מצינו **בשלה"ק** בהתחלת ספרו דתכלית הבריאה היתה מאתו ית' בנדבה בטובו הגדול להטיב לזולתו שיכירו אלהותו ית' ואז היו דבקים בו בנצחיותו כי זהו תכלית השכר וכל העונש הוא רק כדי שיגיע לשכר, ואח"כ מאריך טובא להראות איך האדם מקושר בעולמות העליונים ואיך שע"י כל פעולותיו הוא משפיע למעלה לטוב או לרע וזה כל ענין מצות ועבירות, והוכיח **מכערך עשרים מקורות שהעבודה הוא צורך גבוה**, ונביא אחדים מהם: ועתה יגדל נא כח ה', ומה תעשה לשמך הגדול, ממה שאמר הקב"ה ישמעאל בני ברכני, הביא ד' רמב"ן פ' תצוה שהבאנו לעיל דשכינה צורך גבוה, כל הלומד תורה גומל חסד לקונו מדרש ר' נחוניא בן הקנה עי"ש עוד מהרבה מקומות בזה"ק, וכ' **דיש ע"ז קושי עצום** מכמה פסוקים המורים דאין המצוות והעבירות נוגעים בו כלל, כמו אם צדקת מה תתן לו וכדו', והביא מס' **עבודת הקודש** [לר"מ בן גבאי] שהוסיף להקשות ממש"כ וכי איכפ"ל להקב"ה וכו' ומה שתי' בספר הנ"ל דכ"ז מצד עצמותו ית' אמנם לצורך הכבוד להשפיע על עליונים ותחתונים וודאי שצריך לזה, וזה יחוד שם הגדול בכבודו וזה ענין לצרף הבריות לצרפם ולחברם זה בזה תחתונים לעליונים, ושלה"ק חולק עליו דא"כ דאף שלא נוגע לא"ס מ"מ נוגע למה שנאצל ממנו שזה הגילוי דא"ס וא"כ איך אפשר למה שאינו פועל, ועוד הרי הפסוקים לעולם לא מדברים על א"ס רק על מה שנתגלה ע"י האצילות,

ועי"ש מהלך השל"ה ע"פ קבלה ומה שהביא שם שגם המגיד לב"י גילה לו מהלך בענין סתירה זו. וע"ע בנפש החיים שער א' ושער ב' שהאריך טובא לבאר איך האדם בפעולותיו מוסיף שפע או מקלקל למעלה ובתוך דבריו כ' שהקב"ה מטעם הכמוס אתו תיקן מערכת כזה שיצטרך מעתה פעולת התחתונים ומעתה שכבר סידר הב"ה מערכת זו אז זה צריך להיות כל כוונתו להוסיף כח למעלה. לא רצה לומר שכיון שמדרך הטוב להטיב רצה להקים מערכת זו שהאדם במעשיו ישפיע בעולמות העליונים.

[וע"ע בעמק הנצי"ב על ספרי פ' ואתחנן בפסוק ואהבת את ה'א בביאור ענין אהבה, דלרמב"ם פ"י מתשובה היינו שאינו עושה לשום פני' רק שאמר ולעשות רצונו, וכן פשט הסוגיא בש"ס, אבל חכמי האמת ז"ל כ' שהוא הייחוד ולהשלים העבודה צורך גבוה, ע"י ספר עבודת הקודש ח' העבודה פ"ה, וע"י רמב"ן ראש המקובלים פ' אחרי שני מיני אהבה, והנר' דהא' הוא של הרמב"ם שאינו בינו לבין עבודה מיראה אלא לאיזה תכלית הוא עובד והשנית הוא של עבודה"ק שנעשה מרכבה לשכינה וע"ז נאמר בשהש"ר רבה רעיתי מפרנסי וע"י ב"ר פ' צ"ז מח' ריו"ח ור"ל בפ' אשר התהלכו אבותי לפניו ופשיטא שלא נחלקו בעיקר הגדול הזה שהעבודה צורך גבוה אלא נחלקו באיזה עבודה עבדו באהבה ושניהם אמת שלא זכו מיד למעלה השני' רק אח"כ]

עכ"פ העולה מזה בפשטות הוא שמצד מדת טובו של הקב"ה להטיב ועיקר ההטבה שיוכלו להדבק בו ולהשיג כבודו ולכבדו לכן יצר מערכת נפלאה ובזה יש מדת המלכות שמחייבת כבוד ולזה צריך עם, וכן הקב"ה תלה כל מדת חסדו במעשה התחתונים ואנו גורמים נח"ר להקב"ה בזה שאנו נותנים לו האפשרות להטיב, וע"ע בתשואות חן פ' וישב בשם הבעש"ט דהא דתפלה צורך גבוה היינו לאפשר להקב"ה להשפיע לנו טובה וכ"ז הי' מחמת מה שברא מציאות שלא ייטיב לנו אלא ע"פ מעשינו ותפילותינו אבל וודאי מעיקרא לא הי' מוכרח לכולם.

ולפ"ז יש ליישב ד' הרמב"ן דמש"כ בפ' כי תצא דעיקר המצוות רק לטובת האדם הוא מצד תחלת כוונת הבריאה שאין הקב"ה צריך לכולם וכוונתו הי' רק כדי להטיב, ומש"כ בפ' תצוה הוא אחרי אשר ברא כל מערכת הבריאה עולמות עליונים ותחתונים וענין המלכות שמצריך כבוד אז נתאוה להיות לו דירה בתחתונים שיתגלה שם כבודו.

ויל"ע אם כ"ז מתאים עם שי' מהר"ל דגדר המצוות אינם להטיב רק שהם גזירות מצד מלכותו, דאי נימא דכל מה שהעמיד את מדת המלכות בבריאה הי' כדי להטיב אז אף אם גדר המצוות הוא כגזירות אבל סו"ס עיקר המלכות הוא להטיב וצ"ע.

והנפק"מ בכ"ז לגישה שלנו לר"ה הממשמש ובא דכל ענינו הוא להעמיד מלכות ה' וכ' רמח"ל דאז הקב"ה נעמד בבחי' מלך על עולמו, וא"כ עיקר הגישה צריך להיות ע"ד מהר"ל דהמצוות הן בגדר גזירות מצד מלכותו וכפשטות הגמ' ברכות לג': ול"ש כלל לומר לא הן ולא שכרן דאתה מוכרח בזה וכל המשך הקיום שלך בעולם תלוי עד כמה שאתה מעמיד עצמך לגלות כבוד מלכותו, וא"ש דדוקא בסוגיא דתקיעת שופר ר"ה כח. נתגלה הדין דמצוות לאו ליהנות ניתנו, דזה מעיקר עבודת היום דר"ה, ויתכן דביו"כ וסוכות וכן בפסח שיש גילוי אהבה יותר מתאים להדגיש מה שהקב"ה טוב ומטיב ולכן תלה בנו כל מערכת הבריאה לטובתנו וכד' הרמב"ן. [ויתכן בזה נפק"מ איך להשפיע על אחרים לחזור בתשובה, דאם אומרים נוסח הרמב"ן דזה לטוב לך לפעמים יגיד שיש לי כבר מכל טוב, אבל אם אומרים נוסח מהר"ל דהקב"ה הוא המלך ואין לך ברירה שלא לעשות כרצונו וממשפט המלכות להעניש לעוברי רצונו אולי זה ישפיע יותר, מאידך הי' אפשר"ל נוסח דעבודה צורך גבוה ושהקב"ה צריך כל מעשה טוב שלך, אבל אז הסכנה שחושב שעושה טובה להקב"ה ואם כבר עשה כמה מעשים טובים יגיד להקב"ה הרי בעצם נעשיתי בעל תשובה מרצוני הטוב ואני צדיק גדול וא"כ דייק במה שכבר עשיתי תן לי זמן גם בשבילי וכפי שהגר"ש פינקוס הי' מאריך בזה, אבל לנוסח מהר"ל אין לו ברירה לא לקיים תרי"ג מצוות בשלימות ולא מגיע לו יישר כח עבור זה]

ומעתה נשכיל בדברי השפ"א שהבאנו בתחלת הפרשה במש"כ במדרש בענין המשל בפרדס שהקב"ה רצה שנתקן כל הפרדס לכן לא גילה השכר, ופי', כי נשמת בני' נשתלחו מעולם העליון לעוה"ז החשוך, וע"י המצוות ממשיכין כח הנשמה למטה דכ' נר מצוה וכ' נר ה' נשמת אדם, והיינו שע"י המצוות ממשיכין אור הנשמה לכן נקרא מצוות מלשון צוואה, ואיתא כי הקב"ה גנז האור ובכל יום יש הארה מאור הגנוז וע"ז מברכין יוצר אור, וכמו כן באדם שהוא עיקר הבריאה שנשאר הנשמה למעלה... ע"י המצוות מושכין הארה וע"ז כתיב ישלח עזרך מקודש וכו' וכתוב כי מלאכיו יצוה לך, ע"י המצוות שבכל מצוה נברא מלאך כנודע, והקב"ה וב"ש מאיר לכל אדם הארה מנשמתו בעת הראוי לכן גם בדרך כי יקרא קן צפור וכו' אם נצרך לאדם הארה ממצוה זו מזמין לו זאת המצוה, וכמו כן יש בכל יום הארות מהנשמה... לכן לוית חן הם כנ"ל, וענקים לגרגרותיך הוא תוס' לבד תיקון הנפש שע"י המצוות הנ"ל יש אח"כ שכר מיוחד כמו הענקה לעבד אחר כלות מלאכתו, כן אם בני' גומרין שליחותן בעוה"ז יש אח"כ שכר מיוחד וזה ענקים, ובזה יש שינויים כי בוודאי מצוות צורך גבוה וכו' אבל תיקון הנפש כולן שוין, וזה תיקון הפרדס כרם ה' צבאות ב"י לכן בקלה וחמורה אריכת ימים שהוא חיבור להשורש כמ"ש במ"א, [היינו מש"כ בשנת תרל"ט דלכל מצוה יש שכר

כפי פרט המצוה אבל לבד זה יש שכר על גמר הפרדס וזה שוה לכל הפועלים ושכר זה עולה על כולנה והיא בחי' אריכות ימים ששוותה תורה קלה לחמורה והיא התדבקות הימים בעולם שכולו ארוך והוא לוית חן כי לכל דבר יש שורש בשמים ועי"ז מעלה חן ומתקיים למטה ועי"ז תורה ומצוות מתחבר להשורש וכו' וזה חביב לפנינו יותר לכן לא גילה שכר המצוות. [תרמ"א – תרמ"ב]

מבואר מדבריו שיש שתי ענינים במצוות א': צורך גבוה היינו מה שמוסיף כח לצד הקדושה בעולמות עליונים, ב': מה שמתקן נשמתו עי"ז המצוות שמלוות אותו בעוה"ז החושך ומושכין הארות מנשמתו כשנצרך לו, ומחבר אותו לשורשו, וההבדל בשכר המצוות הוא רק לענין כמה הוא פועל בעולמות העליונים, אבל לענין תיקון נפשו להיות מחובר לשורשו בבחי' של אריכות ימים אין הבדל בין המצוות, וזהו ענין מה שהמצוות מלוות אותו בכל עת בעוה"ז. וזה עוד גישה לענין המצוות דלבד ממה שמוסיף כח לצד הקדושה ומתקן בעולמות עליונים, ומה שמתקן נפשו להיות בעל מדות ודעות טובות וכד' הרמב"ן, גם המצוות מהוות לו לליווי בעוה"ז החושך להיות דבוק בכל עת לשורשו ונמצא כל ימיו בבחי' אריכות ימים שימיו דבוקים לשורשם שזה נצחיות, ובענין זה אין נפק"מ בין המצוות, ולזה יש לו לאדם לנצל כל מצוה שמזדמן לידו בלי שום חשבון כמה הוא פועל בזה דכיון דנזדמן לו כעת זה סימן שעתה נצרך לנפשו הארה זו ללוות אותו בעולם החושך.

וזה יאיר לנו ביאור המשנה סוף חולין דמה מצוה קלה שהיא רק כאיסור [שאינן בה חסרון כיס אלא דבר מועט] אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים ק"ו על מצוות חמורות שבתורה, ובגמ' שם שלא יתכן דקאי על אריכות ימים בעוה"ז אלא קאי על יום שכולו ארוך, ולשפ"א הכוונה דגם בעוה"ז גופא יתדבק בכל עת ביום שכולו ארוך וזה נוגע בכל המצוות בשוה שיחי' כל חייו בבחינה של אריכות ימים. ובמש"כ במשנה שאין בו חסרון כיס פי' אמרי אמת דהיינו בלי הכנה, ולשפ"א להוסיף דעיקר מצות שילוח הקן הוא בהיותו בדרך והקב"ה רוצה לשלוח לו הארה ללותו, א"כ מזמן לו מצוה קלה בלי הכנה שאפשר לעשותו מיד, ולזה גופא עיקר מצות שילוח הקן לא נאמר במזומן דעיקרו מה שהקב"ה מזמן לו במקרה, וא"כ יתכן דאין ענין לחפש מצות שילוח הקן גם אם יסדר שיהי' באופן שאינו מזומן כגון שיש לו קן בביתו והולך ומפקירו דהעיקר הוא שיזדמן לפני בדרך מקרה אבל בביתו יש לו שאר מצוות לעסוק כדי ללותו בחושך עוה"ז.

לסיום ראה לשונו הצח של החזו"א או"ח סי' קל"ח סק"ד "במה שהקשו על תקופת שמואל שאינו בדקדוק י"ל שמצינו כיו"ב בריבוע יותר על העיגול ובאלכסונוא תרי

חומשא דזהו בכלל שיעורין וניתנה ההלכה לחשוב בקירוב, שלא ניתנו המצוות אלא לצרף הבריות ולדקדק בצוואותיו ית' לקבלת מלכותו ית' וגם לקיום חכמת התורה הכלולה בכל דיני המצוה ולסוד הפנימיות ולכל הני אינו מפסיד אם הקביעות של גבולי הצימצום יהי' בקירוב כדי שיוכלו לקיים מצוות המעשיות אף חלושי הדעת" הרי כלל כל הענינים, קבלת מלכותו, לצרף הבריות, ולסוד הפנימיות היינו צורך גבוה, ומצד מדת טובו ית' העמיד מעשה המצוה באופן שגם חלושי הדעת יוכלו לעשותו דהרי סו"ס הכל תלוי במעשה המצוה בפועל וכמש"כ בנפש החיים סוף שער א'.

הבית הגשמי טפל הוא למצוה

כי תבנה בית חדש וגו' [שם ח']

וברש"י אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה ותגיע לשדה וחרם ולבגדים נאים לכך נסמכו פרשיות הללו.

וכבר הבאנו בתחלת דברינו דברי המדרש שהמצוות מלוות את האדם בכל מצב, וגם הובא שם דברי המדרש בענין מצוה גוררת המצוה. והעיר כאן הג"ר אליהו דיסקין שליט"א דמכאן אנו רואים כמה אנחנו רחוקים מלהבין יקרת וערך מצות עשה, דהרי אנו מבינים דבתור שכר שילוח הקן יקבל בית חדש, אבל בחז"ל מבואר דהשכר שלו עבור שילוח הקן הוא שיקבל עוד היכי תמצי לעשות מצוה והבית הוא רק טפל והיכי תמצי למצות מעקה, וגם אם יש לו וילה יוקרתי ששוה כמה מליונים הוא טפל למצות מזוזה או מעקה שמקיים על ידו. וכן מסופר על חסיד שראה את רבו אוכל תפוח וחשב הרי הרבי כמוני ג"כ אוכל תפוח, והרגיש הרבי מחשבתו ואמר אתה אוכל בשביל שאתה רעב רק שאסור לאכול בלי ברכה, אבל אני אוכל כדי שאזכה לברך ברכת הנהנין, וכן הי' אצל זקנתי הרבנית ראקאו ע"ה שהיתה אופה חלה כדי שתוכל להפריש חלה ולומר התפלה וכדומה. ועד"ז יש להבחין במש"כ בגמ' כשנכנס לביהכ"נ לקרוא למישהו שיגיד איזה פסוק וכדומה דנר' כליצנות דהרי ידוע דעיקר ביאתו הוא לקרוא לחבירו, אולם לפי המבט האמיתי הרי הערך של פסוק אחד שאמר, שווה פי אלף ממה שקורא לחבירו וא"כ בוודאי נקרא שעיקר ביאתו הי' בעבור הפסוק שאמר.

ורגיל בפי מו"ר הג"ר יצחק לוקסנבורג שליט"א בפרט בשנים קודמות כשעדיין בנו כאן בתים חדשים והגיעו לפניו הרבה שאלות בהלכות מזוזה וכן בנרות חנוכה איפה להדליק וכן בבניית סוכה, ואמר דכמו שהאשה מיד כשנכנסת לבית היא מעיינת איפה יהי' המטבח

דבבית ועלי' וא' גר בעלי' ויש לבצל הבית זכות שימוש בגג דעל שניהם מוטל לעשות מעקה, למאי דהסתפק הב"י בתשובתו למבי"ט נח"א סימן קין במי שקנה זכות שימוש בגג מבעל דירה דאולי יתחייב הלוקח כיון דסו"ס יש תחתיו בית דירה, א"כ כל מי שיש לו שימוש אף שאין הדירה תחתיו שלו מחוייב. נצי' חשוך חמד עירובין טז:] ובשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' רכא פשיטא לי' דכולם משתתפים בעשיית המעקה כיון דגם לתחתונים יש חלק בגג, ולא תלאו כלל בספיקת הב"י. ולפ"ז אין מעלה לגור בקומה עליונה לענין מעקה.

אולם יש מקום לזה למש"כ אח"כ בשבט הלוי דמה דשכיח שהדיירים העליונים קונים הדירות העליונות עם השמוש בגג ואז פשיטא שאין חיוב על התחתונים הגם שעולים פעמים למעלה, ולפעמים ניתן רשות להעליון לבנות על הגג וחלק מהגג שלו וחלק מהגג נשאר משותף אז פשיטא דעל חלקו הוא חייב לבד, וא"כ יש מעלה לקומה עליונה שאם יבנה עוד דירה יהי' לו חיוב חדש של מעקה. ועדיין יש לדון דכ"ז בקנה זכות בניית הגג בכסף מלא, אבל אי בנה רק מתוך שקיבל הסכמה מהשכנים, דיל"ע מה גדר ההסכמה האם הם מקנים לו חלק זה וממילא הגג החדש שייך לו והוא זה שיכול להשתמש שם ועליו יש חובת מעקה, או דגדר ההסכמה הוא רק נתינת רשות לבנות אבל זכות שימוש בגג החדש עדיין שייך לכל השכנים, וגם את"ל דשייך לכל השכנים זה פשוט שא"א לחייב את השכנים להוציא כסף עבור מעקה חדש, כי כשהשכנים חותמים לו על הבניה, כוונתם שלא יעלה להם כלום, אבל זה נוגע באופן שיש להם כסף וטוענים שאם הם חייבים במצות מעקה, לא איכפת להם להוציא כסף עבור מצוה, ועוד אי נימא כד' מרן החת"ס או"ח סי' נ"ב שיש לברך במכוש האחרון דעד אז עדין אינו מעקה - וגם יש חשש מטעם דילמא הדר בי' הפועל. ובשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' רכח דכן הוא רגיל לפסוק, א"כ יכול לומר אני לא מסכים שתבנה על הגג אא"כ תשלם על כל המעקה ואני יבוא לקחת חלק במכוש האחרון כדי לזכות במצות מעקה ששוה לו יותר מכל ערך הדירה, וכן ראוי להיות ההשקפה הנכונה דעיקר הסכמתו לשכנו לבנות יהי' כיון שבזה יהי' לו הזדמנות לקיים מצות מעקה [חוץ ממצות חסד].

מ"ע דמעקה לפני לאו דלא תשים

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו: [שם]

בפסוק זה כתוב שתי ענינים א: מצות עשיית מעקה לגג של הבית ב: לאו דלא תשים דמים דהיינו הסרת כל

ואיפה יהי' חדרי שינה וסלון וכדומה כל עניני הבית, כן על האיש ירא ה' מיד בהכנסו לעיין האם יש מקום טוב לנרות חנוכה ולעשיית סוכה ואיפה מניחים מזוזה, ולהנ"ל יומתק מאד דבעצם כל עניני ביתו טפלים למצוות האלו שזוכה לעשות ע"ז שיש לו בית.

אולם יש להוסיף הדרכה חשובה ששמע ידידי הרב ראובן ארי' זאהן שליט"א ביום חופתו מדודו מורינו המשגיח הגה"צ ר' מתתיהו סלומון זצ"ל¹⁶ ע"פ מעשה ידוע שא' הגיע לרב שנסתפק איזה דירה יקנה בבנין מגורים גבוה, האם בקומה תחתונה ואז יהי' ראוי לנר חנוכה בהידור או בקומה עליונה ואז יוכל לקיים מצות מעקה ויש לדון דמעקה דאורייתא נר חנוכה דרבנן מאידך נר חנוכה הוא כל שנה ושנה ומעקה רק פעם אחת, וא"ל הרב שכחת מצוה דאורייתא של חסד שנוגע בכל יום, למה לא לקחת בחשבון שאשתך תצטרך להטריח עצמה הרבה קומות עם שקיות קני' וילדים קטנים, והכוונה בזה דשיקול הראשון צריך להיות תמיד השלום בית ומה שנוח לאשתו ואח"כ יכול לדון בשאר מצוות, ויש לרמז דלכן כ' בפרשה זו ענין שנה ראשונה דנקי יהי' לביתו וגו' להורות דעם ריבוי המצוות שיש בפרשה זו הדבר הראשון שיש לקחת בחשבון הוא מה ישמח את אשתו.

חובת מעקה בגגין שלנו

והנה באמת יש לדון ע"פ הלכה אי גגין שלנו שמטפלין רק בדוד שמש חייב מעקה אי הוי כגג שאין רגילין לשמש בה דכ' ביאורה"ל תק"מ ס"א בשם הריטב"א ואולי תלוי בגודל הבנין דאם יש ריבוי דיירים משתמשים יותר בגג, אח"כ יש לדון בבנין משותף להרבה שכנים ויש לכולם שימוש בגג, על מי מוטלת חובת המעקה, על כל הדיירים המשתמשים בגג, או על בעל הדירה שמתחת לגג. ומקום הספק למ"ש חזו"א [ליקוטי חו"מ סי' י"ח סק"ז] דכיון דחובת מעקה הוא רק בגג על בית דירה, א"כ בבית ועלי' ואין דיור בעליה, אז הגג ע"ג העלי' פטור ממעקה הגם שיש בית דירה תחת העלי', כיון שגגו של הבית הוא תקרת הבית, והרי יש על גג מעקה, וגג העליה הוא גג בלא דירה, ואף על גב שמשמש על גג העליה, הוי כגג בית האוצר דפטור ממעקה, אלא דיתכן דחייב לעשות ג' טפחים לסלק היזיקא, עכ"ד. ולפ"ז י"ל בבנין מגורים לא חל חובת מעקה רק על העליון דלתחתונים אי"ז גג ביתם, אף שיש להם שמה זכות שימוש. מאידך אח"כ כ' החזו"א סק"ז

¹⁶ זוו"ר של חמותו ה"ר אליהו רפאל סלומון ע"ה אחיו של המשגיח, ואחרי פטירתו ה" המשגיח ממש כמו אבא בשביל ילדיו [גרו בשכנות וגם תמיד אכלו סעודת שבת ביחד, כליל שבת אצלם וביום השבת אצל המשגיח] עד שהתבטאו שאף פעם לא הרגישו יתמות, ולכן ה' גם שושבינו של הכלה.

מכשול, ונכלל בזה גם סילוק כל דבר רע מביתו כמבואר בב"ק ט"ו. שלא יגדל כלב רע בביתו ולא סולם רעוע.

ולפ"ר מצות מעקה הוא תוצאה מלא תשים דמים, וא"כ הול"ל הלאו קודם וכמ"ש לא תלין נבלתו וגו' כי קבור תקברנו וגו' לא תראה את שור וגו' השב תשיבם וגו' ועוד הרבה, ועמד בזה ברמב"ן קידושין לד. בהא דמבואר שם דמעקה נחשב מ"ע ולכן מה שנשים מתחייבות הוא רק מצד דל"ה זמ"ג, וק' הרי יש בו לאו דלא תשים דמים, ובלאו ליכא נפק"מ אי זמן גרמא, ותוס' [בד"ה מעקה] תי' דרק אם בנה בית ע"מ שלא לעשות בו מעקה עובר בלאו, אבל בנאו על דעת לעשות בו מעקה ולא עשה או שבנאו ונפל אין בו אלא עשה, ורמב"ן תי' דעיקר הלאו הוא רק לחזק העשה מדכתב רחמנא ועשית מעקה תחלה והדר לא תשים דמים בביתך כלומר לא תעכב מלעשות מצוה זו, ולאו שאין בו מעשה אחר אלא קיום עשה שבו הוא, אילו היו נשים פטורות מעשה היו פטורות אף מן הלאו. וי"ל נפק"מ לדינא לדי' הרמב"ן, לפ"מ שיסד בספר דלתי התשובה עמ' מ"א דכל עבירת לאו שנמשך מביטול עשה דינו כעשה לענין דאם שב דאינו זו משם עד שמוחלין לו וא"צ לחכות עד יו"כ ¹⁷ וא"כ י"ל דבעבר ולא עשה מעקה אף שעבר על לא תשים, אם עשה תשובה אינו זו משם עד שמוחלין לו. וכן נפק"מ לענין ביזבזו ממונו דבמ"ע א"צ יותר מחומש.

והנה בחי' חת"ס עה"ת [ובקובץ תשובות סי' י"ח] ג"כ עמד בזה שהתחיל התורה עם העשה ורק אח"כ כתוב הלאו, עוד העיר בלשון בית חדש והרי גם בית ישן חייב במעקה ¹⁸, וכן בנכנסו לא"י והי' שם כבר בתים של גוים

¹⁷ ומיישב בזה ד' הרמב"ם דכל איסור דרבנן עובר בלא תסור דמ"מ אין דינו כלאו לענין תשובה כיון דהלאו מתחייב ממצות ועשית ככל אשר יורוך, עוד מיושב שי' רשב"א ר"ה טז: ורבינו יונה שיע"ש שי"ג י"א דבכל ביטול עשה עובר בלא תגרע, וא"כ ק' איך אמר' דבביטול עשה סגי בתשובה לחוד, עו"ק דאיך שייך לחלק בין עשה ולית לענין ביזבזו ממונו דבעשה סגי בחומש ובלאו כל ממונו, כן יישב קו' מהר"ץ חיות סוכה כה. בהא דשומר אבידה פטור מצדקה מדין עוסק במצוה הרי בלאו ל"ש דין עוב"מ ובצדקה יש ג"כ תרי לאוין דלא תאמץ ולא תקפרץ כמבואר בתוס' כתובות מט: ולהנ"ל א"ש דכל אלו הלאוין הם חיזוק לקיום העשה ועצם היסוד כבר מבואר באחרונים או"ש פ"ג מיו"ט ה"ח קוב"ע סי' ח' אות ט' קה"י קידושין סי' ל"ב אות ד' ע"פ דברי הרמב"ן שהזכרנו.

¹⁸ כדדריש בספרי ממש"כ ולא תשים דמים דגם בקנה וירש וניתן לו במתנה חייב, וספרי גופא דרש מש"כ חדש דמשעת חידושו עשה לו מעקה וביאר במלבי"ם דתיכף כשירצה לחדש הבית תעשה מעקה ואין להשהותו ונצי"ב בהעמק דבר פ' דבונה בית חדש ראוי לו לייסדה על דבר מצוה מתחלתה והא דלא כ' כן במזוזה כיון דמזוזה לא תלוי בבנין בית דמותר לדור בבית שאי"ב מזוזה רק עליו לקבוע מזוזה כשישיג אבל מעקה תלוי בבנין הבית דאסור לדור בבית שאי"ב מעקה ומש"כ המג"א או"ח י"ג סק"ח דמותר הוא רק לדי' המרדכי דגם בציצית מותר ללבוש ד' כנפות בלי ציצית ולא קי"ל כן, והגר"ז ברשימות תלמידים אמר בנוסח אחר לפרש ד' הספרי דבמזוזה בעי' שיהי' עליו דין בית מקודש ורק אח"כ חלה עליו דין מזוזה אבל במעקה חייבו בא יחד עם עשיית הבית גופא וא"צ שיהי' עליו חלות שם בית לפני זה, גם דקדק

בוודאי הי' חייב במעקה, וכתב בזה דברים נפלאים להסמך מצות מעקה למצות שילוח הקן, דהנה מבואר סוף חולין דראוי למי שעלה בסולם לקיים שילוח הקן שלא יפול וכש"כ למי שמקיים מצות חמורות, וכיון שצדיקי ישראל כל מעשיהם אפי' דברי חול וטיוול ושחוק הכל לש"ש ויש בו אריכות ימים ק"ו משילוח הקן א"כ אינו ראוי שיפול וא"צ מעקה ועשיית מעקה הוי כחסרון אמונה כד' הרמב"ן בפ' בחקותי לענין רופא, אלא שלא כל אדם זוכה להיות כל מעשיו בכל רגע לש"ש ואולי יעלה על הגג ולא יהי' עלייתו בכוונה לעבודת ה' וא"כ ראוי ליפול וזה צריך מעקה וא"כ אין עשיית המעקה חסרון אמונה.

והנה בוודאי כל הבתים שמצאו ישראל בכיבוש הארץ הי' להם מעקה כי גם הגוים עושים מעקה מחמת בטיחות, אך אחר שכ' הבטחת אריכות ימים בשילוח הקן הוי ס"ד שאם תבנה את בית חדש לא תעשה לך מעקה שמורה על חסרון אמונה וזה נחשב כאילו אתה שם דמים בביתך להסיר בטחונך מה' ולהניחך תחת מקרי הזמנים ע"כ אמר לא כן הוא אלא תבנה מעקה ולא תחוש שבזה אתה שם דמים, אלא צריך לחוש אולי יפול הנופל ממנו היינו מי שאינו צדיק כ"כ שנקרא נופל. נאיוב ג' לא נופל אנכי מכאן [וזה יסוד גדול להתיר לעשות כל סוגי ביטוח וכדו' כיון שאינו במדרגה כ"כ]

עוד כ' חת"ס לפרש הפסוק דקאי על בעל תשובה שיש לו לעשות גדרים וסייגים, ומ"מ צריך שמירה יתירה שלא תהי' לו השמירה למכשול כמ"ש בחוה"ל שער יחוד המעשה פ"ה כי היצה"ר ילחם על הגדר וכיון שיכשל בגדרו כבר יפול בגוף האיסור, וזה הרמז כי תבנה בית חדש לחדש ביתך לשוב אל ה' אז העיקר לעשות גדרים וסייגים אבל הזהר שלא תשים דמים ע"י המעקה כי אולי יפול מאותה המעקה גופא. וזה הקדמה לימי אלול ותשרי שאדם מקבל על עצמו קבלות שיראה לקבל רק קבלה קטנה שיוכל תמיד להזהר בזה.

חידושו של החזו"א במצות מעקה

והנה בחולין קלו. ממעטינן בתי כנסיות ובתי מדרשות מעשיית מעקה שנא' לגגך, [וברש"י שם ד"ה בתי כנסיות כ' ב' פירושים א': שאין חלק לאחד מהן בו שאף לבני עבר הים הוא, ב': שאינו בית דירה] וכ"פ הרמב"ם פ"א מרוצח ה"ב ובשו"ע חושן משפט ¹⁹ תכ"ז ס"ג [וכטעם ב' דרש"י דאינו

ממה שלא פי' המפרשים דבא הספרי לומר דלא יקדים לעשות המעקה לפני עשיית הבית והתקרה מבואר דפשיטא להו דליכא דין במעקה תעשה ולא מן העשוי ובהכרח דעיקר בא הכ' להזהיר שלא ישהה ביתו בלי עשיית מעקה מיד.

¹⁹ בטור לא מופיע כלל הל' מעקה וחז"מ מסתיים בסי' תכ"ו, רק הבי"ה הוסיפו בשו"ע, וכה"ל הסמ"ע שם בסק"א "כל סימן זה ליתא בטור, והמחבר העתיקו מדברי הרמב"ם שכתב סימן זה אות באות בפ"א

²¹ וכן חזינן ממה דמיעט בספרי כבש [וה"ה מדרגות] ממעקה אע"ג דאפשר ליפול מן הצד מ"מ כיון שיודע אדם בעלותו דרך אדם ליזהר.

וכל היכא דנתמעט מחובת מעקה ואנו באים לדון רק מצד סילוק היזק סגי בג' טפחים גרידא ול"ש כלל שיעורא ד' טפחים אם לא כפי הצורך לסלק ההיזק. ואם יש לחוש לקטנים וודאי צריך מעקה גבוה יותר אבל לאו דוקא י' טפחים רק כמה שצריך למנוע ההיזק, ולכן בבורות שנתרבה רק מלא תשים הו"ל רק בגדר סילוק ההיזק דסגי בג"ט או מה דצריך, וכ"כ הסמ"ג לענין בורות, ולפ"ז יהי' בזה רק לאו ולא עשה, וה"ה בבית הכנסת ובפחות מדע"ד, אולם ד' הרמב"ם פ"א מהל' רוצח ה"ד דבור חייב לעשות חוליא גבוה עשרה או כיסוי, וכ"פ בשו"ע חו"מ סי' תכ"ז ס"ז וטעמו דס"ל שם דכל מכשול וסכנה נתרבה גם למ"ע דמעקה ולכן בכולם יש חיוב ד' טפחים וא"כ לא מצינו שיעור דג' טפחים, ואין לנו ראיה לביהכ"נ שנתמעט ממעקה אי יש חובה עכ"פ לג"ט דמ' דפטור לגמרי. אולם בוודאי כ"ה מסברא דכל היכא שיש היזק צריך לעשות איזה שמירה. [ובחבצלת השרון כאן רצה לדון לפ"ד החזו"א דגם באופן דל"ש סכנת נפילה כלל כגון שבנה זיזין היוצא מן הבית שאם יפול הנופל יפול ע"ז ול"ש שימת דמים כלל מ"מ יתחייב אולם יש לדון דסו"ס לשון הפסוק ולא תשים דמים היינו שמעקה זו ימנע גם אפשרות רחוקה של דמים ומפורש בגמ' חולין קלו. דמה דמרבין גג השותפין ולא ממעטינן ממש"כ לך כיון דכ' כי יפול הנופל כל שראוי לנפילה וכן הוא בלשון החזו"א סק"ב דכיון שבעצמותן שייך סכנה לא איכפ"ל בזה שבמקרה בני אדם נזהרים].

ובכתבי קה"י החדשים סוכה ק"ס האריך בענין גזוזטרא ומרפסת דמתחלה הי' פשיטא לי' לחיוב עד שראה דברי החזו"א, ופלפל שם באריכות וכתב שלא הי' לפני החזו"א ספר יראים שהק' כעין קושיא זו על בית שער ואכסדרה דפטורין דמ"ש מבור שיח ומערה בחצר שחייב, ותי' דשאני בור שיח ומערה דרגילין להשתמש בה. עוד יש להעיר על החזו"א מדברי הספרי כאן "אין לי אלא גג מנין לרבות בורות שיחים ומערות חריצים ונעיצים תלמוד לומר ולא תשים דמים בביתך, אם כן למה נאמר גג פרט לכבש" ונאמר ק"ל למה נאמר גג, הרי לולא קרא הוי ס"ד דגג אינו מקום סכנה. [ובחינוך מצוה תקמ"ו כלל כל המכשולות ביחד במ"ע דמעקה ומה שנאמר גג דזה דבר ההוה וכ"ה בפסיקתא זוטרתא דעונה על השאלה א"כ למה נאמר גג "דבר הכתוב בהוה" ולשון זה ק' יותר לחזו"א אבל פסיקתא זוטרתא אינו מחז"ל רק מר' טובי' ברא"א אליעזר

בית דירה], וצ"ב דאכתי למה לא יתחייב לעשות מעקה מדין סילוק מכשול דנהי דלא ביתו הוא אבל הא מרבינן כל מידי דסכנה ולמה יהא מותר להעמיד מידי דסכנה בביהמ"ד, ואי מיירי באין משתמשין שם א"כ אין הפטור משום שאינו בית דירה אלא שאין משתמשין בגגו, וגג שאין משתמשין בו פטור מן המעקה כמבואר בביאור הלכה סי' תקמ"ד וכן בשם הריטב"א, וכן קשה בהא דאמרו ב"ק נא: בבית שאין תוכו י' דפטור מן המעקה, וכן באין בו דע"ד דאמרי' בסוכה ג. ובית האוצרות ובית הבקר, וכן במאי דמבואר בריטב"א מו"ק יא. בביאור מיעוט מרפסת מחובת מעקה, דהיינו גזוזטרא של בית, [כמרפסת שלנו] ופטורו כיון שאין תחתיו בית דירה, ²⁰ ובמאי עסקינן אי משתמשין על הגג או המרפסת למה פטור ואי אין משתמשין לעולם פטור.

ועמד בכל זה החזו"א [ליקוטים לחו"מ סי' י"ח ובעוד מקומות] וכתב דכנראה כל גג אינו בכלל המכשולות שאין היזיקו מצוי כ"כ שהעומד על הגג זכור בטבעו להזהר, וגם הוא מנהגו של עולם וכמו שמותר לעלות באילן ומותר לעלות לבנות הגגין והעליות בלי מעקה סביביו כמבואר ב"מ קי"ב, אלא שבגג שמתחתיו בית דירה חידשה תורה מצות מעקה להקפיד על סכנת הנופל ובוזה צריכים לתנאי בית תוכו י' ודע"ד ושידור שם אדם, אבל המשתמש על הגג שאין תחתיו דירה לא חייבה תורה מעקה והוי בכ"פ שעולה כעולה באילן. ולכן בגזוזטרא של בית כמרפסת שלנו פטור ממעקה מעיקר הדין וצריך לעשות רק מדין מניעת היזק. ומצא סמך לסברא זו ממה דביש שפלה אצל רה"ר דפטורים ממעקה דלא דמי לבור שאין מתבוננים בדרכים אבל מן הצד ניכר טפי ונזהרים,

מהלכות רוצח ושמירת נפש. ומפני שדינים שבסימנים שלפני זה מיירי מדיני רציחה ושמירת נפש וכתבן גם כן הרמב"ם שם באותן הלכות, משו"ה סידר וקבע המחבר גם לזה כאן כמו שסידר הרמב"ם בהל' א', ע"ש ודוק" ולכ' הי' שייך להכניסו ביו"ד בצמוד להל' מזוזה וכמו שצירפו מן הגר"ח זצ"ל לספרו על מזוזה ותפילין, וכן שמעתי מידידי שליט"א שרצה לעיין בענין חידושו של דו"ז זצ"ל בהל' מעקה שהבאתי לקמן, וחישפ הרבה ביו"ד הלי' מעקה ולא מצאו, ובאמת בהקדמתו של החי' אדם לספרו שערי צדק שהוכיח הרבה בני א"י על זלזולם בהל' מעקה שזה פרשה מפורשת בתורה סיים דבריו בסוגריים "דניי מעקה תמצא בחו"מ סי' (תכ"ז) [תכ"ז]" הרי שמצא לנכון לציין מקום הלי' מעקה וא"ש טעות הדפוס שם לפי שהטור מסתיים בס' תכ"ו. ושמעתי מידידי הרב יצחק קונינסקי שליט"א על סב אשתו הרב יעקב גרינבלאט שליט"א מלונדון [אחי הגר"ר אפרים גרינבלאט זצ"ל בעל רבבות אפרים] שבבחרותו רצה ליפטר מהצבא וביקש כתב סמיכה מהגר"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל והסכים לכתוב לו שיודע איך למצוא כל דין בשו"ע, ואכן נפטר מצבא.

²⁰ זהו שי' החזו"א ע"פ הריטב"א אולם בשו"ת שבט הלוי חלק ז סימן רכט חולק עליו בכל תוקף דשאני מרפסת של הריטב"א שאינו בגדר בית דירה משא"כ מרפסת שלנו דהיא בעצמה בית דירה ואם גג שתחתיו בית דירה חייב כש"כ בית דירה עצמה ולכן מרפסת שלנו חייב במעקה מה"ת. ולכן פשיטא לי' ג"כ דהגם דמדרגות בעלמא פטורים ממעקה, כ"ז חוץ לדירה, אבל מדרגות שעושים בתוך הדירה עצמה כאשר רגיל בכל העולם דירת פנים בת שתי קומות ומקצת חדרים למטה ומקצתן למעלה ועולים מזה לזה ע"י מדרגות פשיטא דחייבים במ"ע דמעקה, דסו"ס הם דיורין עצמם.

²¹ כ"ה בכל רכבת תחתית שיש בור עמוק עשרה ולא שמענו שא' יפול לשם שכולם נזהרים, וכן בטיילת אצל נהרות עמוקים שבדרך כלל אין גדר דכולם נזהרים, וביש ילדים המבוגרים שומרים עליהם כמו כל כביש.

מעשיית מעקה חזקה בלי לבוד מ"מ יש לו לעשות שמירה אבל בזה יהי' סגי בגדר עם לבוד.

שליקט ממדרשים וגם מר' משה הדרשן וא"כ יתכן דחלק זה אינו מחז"ל.

מעקה לגזזוטרא בתוך בית הכנסת

ועפ"ז פסק להלכה למעשה בשיבת בית יוסף דגייטסהעד כשנתרבו ספסלי ביהמ"ד ולא הי' מקום, [לפני שהורחב הביהמ"ד ע"י בנין תפארת יונתן²³] היו בונים כעין עלי' בבית המדרש להוסיף מקומות ישיבה והיו עולים שם במדרגות, [כן עושים בפנובוזיז ובעוד מקומות בימים נוראים] והשאלה הי' האם מקום זה צריך מעקה, ופסק דו"ז ע"פ דברי הרמב"ם הנ"ל דיש לשים מעקה, אבל כיון שזה רק מדין סילוק ההיזק ולא מדין עיקר מצות מעקה, לכן יעשו שלשה שורות של ברזלים לאורכו בריווח של פחות מג' ביניהם וכן עשו.

והנה לד' החזו"א הנ"ל הרי כיון דביהכ"נ נתמעט ממעקה יצטרך רק כפי מדת מניעת ההיזק ולא נאמר בזה שיעורא די' טפחים דוקא וכש"כ דלא בעינן לבוד, אלא דד' החזו"א הוא כפי שי' הסמ"ג דכל סילוק היזק סגי בג"ט אולם דו"ז פסק ע"פ ד' הרמב"ם דכל סילוק היזק בעינן עשרה, אלא דצ"ע דגם לרמב"ם נתמעט ביהכ"נ מחובת מעקה ואי צריך עדיין מדין סילוק ההיזק למנ"מ נאמר המיעוט. וי"ל עפ"מ"ש בשו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' קכב דכפי היוצא מדברי הפוסקים, יש ב' דינים במעקה, הא' היכא דבני אדם הולכים שם בתדירות, אז אין נ"מ, בין בית דירה, לאינו בית דירה, ובכל פעם יש בזה מ"ע להסיר כל מכשול שיש בו סכנת נפשות, ולהשמר ממנו, מטעם שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד, וכדאיתא בחו"מ [סי' תכ"ז סעיף ז' וח'], ואף בבתי כנסיות ובתי מדרשות יש חיוב להסיר מכשול, וצ"ע למש"כ בתשו' רב פעלים [ח"ב חיו"ד סי' ל"ן], וכה"ג כתב בערוה"ש שם [סעיף ד'], דברה"ר יש חיוב על בני רה"ר, או ממוני העיר עי"ש, אף דבמעקה על הגג פטור ברה"ר, משום דל"ה בית דירה, וכמ"ש בט"ז שם (סוף ס"ד), דהביא (מפ' ח"ה), דבני רה"ר מאן פייס ומאן ישבוק עי"ש, והב' מ"ע דועשית מעקה לגגך, להגגים שמשתמשים שם רק באקראי, וע"ז נאמרים הדינים הנ"ל כמו למעט בתי כנסיות ובתי מדרשות או בית האוצרות וכדו' אבל עד כמה שיהי' שם תשמיש קבוע יתחייב במעקה מצד הסרת מכשול. אולם עדיין צ"ע למש"כ שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' רכא דיש הבדל בין מצות מעקה למצות השמר לך ושמור נפשך, דצורת המצוה של רק השמר לך וגו' אינה מיוחדת אלא העיקר להסיר ולהזהר מהמכשולות, ומצד זה גם אם הניח גג בלא מעקה של יו"ד טפחים רק שעשה פעולה אחרת כגון שהציב שלט בשפת הגג שלא

אבל עיקר ד' החזו"א כבר מבואר כע"ז בד' הפמ"ג [בפתחה להל' נט"י] שבא ליישב למה מברכין על מצות מעקה [כן מבואר ברמב"ם פ"א מברכות ה"ב ורע"א בחו"מ סי' תכ"ו אולם למאירי מגילה כא: אין מברכין] הרי בדבר שבא רק למנוע נזק וסכנה אין מברכין כמבואר בתוס' חולין קה. לענין מים אחרונים [וכ"ה רעק"א בחולין שם] ותי' פמ"ג דבמעקה אע"פ שהיא משום סכנה אינו בבירור שמא יארע שיפול הנופל, והוא מצות עשה, משום הכי מברכין עליו, מה שאין כן היכא דשכיח וברי היזקא. ר"ל דמצד עצם הסכנה לא הי' חובת מעקה, וגם לא הי' לאו דלא תשים דמים, רק דיש חובה מחודשת לעשות מעקה לסלק גם חששא רחוקה כזו וממילא כבר יעבור גם על לא תשים.

ובס' חבצלת השרון יישב בזה קו' מנ"ח מצוה תקמ"ו סק"א במש"כ הרמב"ם פ"א מרוצח ה"ג שמניח גג בלי מעקה ביטל עשה דמעקה ולא דלא תשים והשמיט עשה דושמור נפשך מאד, כמבואר ברמב"ם שם ה"ד ולחזו"א א"ש דליכא סכנה. עוד יישב קו' מהרש"א בב"ק טו: בהא דיליף ר' נתן מלא תשים דמים שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו, ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו, דמה הוסיף בציורים אלו דהול"ל דבלא בנה מעקה עובר בלאו, ולחזו"א א"ש דבציורים אלו נתחדש חובת מניעת סכנה וזה בסכנה קרובה דוקא אבל בגג יש דין מחודש דגם בסכנה רחוקה יש מ"ע דמעקה.

למעקה לא מהני לבוד

והנה דו"ז הג"ר בצלאל צ"ל²² חידש לדינא ע"פ דקדוק לשון הרמב"ם, דכדי לקיים מצות מעקה לא מספיק ע"י לבוד וכדומה [כגון מעקה גבוה ז' ומשהו ומרחיקו פחות מג"ט מן הקרקע או כמה ברזלים ברוחב במרחק פחות מג"ט א' מן השני] דזה לשון הרמב"ם ה"ג "גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים כדי שלא יפול ממנו הנופל, וצריך להיות המחיצה חזקה כדי שישען האדם עלי' ולא תפול", וכל המניח גגו בלא מעקה ביטל מצות עשה ועבר על לא תשים דמים בביתך וכו'. מבואר דהמעקה צריך להיות י' טפחים וחזק ויציב ולכן י"ל דיש לו להיות י' טפחים שלמים בלי לבוד, אבל זה רק בדין מעקה ולא בדין סילוק ההיזק המבואר שם בה"ד דיש לו לאדם לעשות שמירה מן ההיזק, כגון בור מלא מים או בלי מים דיש לו לעשות חוליא גבוה י' טפחים דבזה העיקר הוא סילוק ההיזק, ולפ"ז בבתי כנסיות ובתי מדרשות אף דנתמעט

²³ ע"י ש"ב הרבני הנגיד ר' יונתן שטראססער הי"ו.

²² אמר זה לאחי הרב יעקב שליט"א ע"י בספרו בצל הקודש עמוד נ"ו.

חובת מעקה רק דבעי' לסלק ההיזק אז אי הי' הדין דסגי בג' טפחים הרי חזינן דעיקר הוא סילוק ההיזק גרידא ולזה לא הי' צריך גדר לבוד כלל, אבל כיון דחזינן משי' הרמב"ם דסילוק ההיזק בעי' י' טפחים, לא מסתבר לומר דסגי בסילוק היזק גרידא גם אי לא נקרא שיש כאן י' טפחים בהל' מחיצה דעלמא, לזה מסתבר דלפחות יהי' עליו דין מחיצה י' טפחים בעלמא ולכן בעי' עכ"פ לבוד, ואי תק' דסו"ס יכול אחד ליפול גם בפחות מג"ט הרי בלא"ה כ' החזו"א דאין הסכנה כ"כ דזהירי, וא"כ א"צ לסלק כל מקום קטן שאפשר ליפול דרכו.

שו"מ בשו"ת ציץ אליעזר חלק יט סימן סד שמצא בספר "הקונטרס היחיאלי" למהר"י אלפייא זצ"ל בחלק בית האדם בדיני מעקה סעי' ח' דבמעקה מהני לבוד כמו בהלכות סוכה, ומיירי בציור דיש פחות מג"ט בין המעקה והרצפה, והק' ע"ז בצי"א דכיון דטעמא דמצות מעקה מצד סכנה כמפורש בקרא כי יפול הנופל ממנו, א"כ איך מהני לבוד הרי עצם זה דזה פחות משהו מג"ט אינו מעלה ומוריד לענין הסכנה שמא יפול שם קטן וכדו', ומה שייך לבוד לכאן. ואמר בזה הגרי"צ זילברשטיין שליט"א [חשו"ק חמד עירובין טז:] ע"פ ד' החזו"א דגג ל"ה מקום סכנה רק שחידשה התורה מצוה ככל המצוות דבית שיש עליו גג צריך מעקה, א"כ יתכן דסגי אם עכ"פ יש עליו שם מחיצה גם ע"י לבוד דלא איכפ"ל מצד הסכנה, ויש להוסיף דז"פ דגם לד' החזו"א לא מהני צוה"פ ועומד מרובה וכדו' דהתורה הצריכה "מעקה" היינו דבר המונע נפילה ולזה בעי' כותל י' טפחים [וכן מפורש ביד רמ"ה ב"ב סא.] רק ע"י לבוד נחשב שיש מחיצה ממש דלבוד כסתום.

חובת מעקה בעליה המסבב מקום ירידת

המדרגות

ובעיקר מש"כ הרמב"ם [פי"א מהל' רוצח ה"ד] ושו"ע [תכ"ז ס"ן] דגם בור חייב לעשות מעקה עשרה ולא סגי בסילוק ההיזק גרידא כתב בשו"ת מחזה אליהו ח"א סי' קכ"ב [למורינו הג"ר פסח אליהו פאלק זצ"ל] דיש נפק"מ גדול להלכה במח' זו, בעליה המסבב מקום ירידת המדרגות (במקום הנקרא לנדינג באנגלית) שאפשר לראות הרצפה כמו חתוכה לקומה שתחתיו, וא"כ הו"ל כמו בור, האם יש חובת מעקה גמור ד' טפחים או דסגי בג' טפחים וכדו' לסילוק ההיזק, ודן שם בכמה נקודות האם חדר מדרגות נחשב כבית דירה או שזה כבית שער, וכן יש לדון האם באם ד' על ד' סגי בזה דראוי עכ"פ לשימוש, עוד יש לדון האם יש לזה פטור דכבש ומדרגות בצדדים דבוודאי פטורים מצד חובת מעקה, ואחר שהתעמק בדבר נתברר לו שיש חובת מעקה עשרה מדאורייתא, ובדק בביתו ששיעור הגדר הוא רק פ"ט צמ' ולחזו"א

להתקרב לסוף הגג, או העמיד שומרים וכיו"ב, א"כ כבר נזהר מהמכשולות ולא עבר על רק השמר לך, ורק מצות מעקה יש לה הלכות של דיני מעקה כגובה עשרה טפחים, ע"כ ד' השבה"ל, א"כ אי מלתא דהשמר לך אתינן לה לא הי' צריך דוקא י' טפחים. אלא דצ"ע דהרי כ' ברמב"ם ושו"ע באותה סעיף של סכנה שצריך לשים חוליא לבור י' טפחים ולשבט הלוי לאו דוקא רק דבמקרה י' טפחים מסלק הסכנה.

ובעיקר חידושו של דו"ז דלא מהני לבוד למעקה, העיר ידידי הרב יעקב יוסף לרנר שליט"א דהאומנם מצד לשון מעקה בתורה יתכן דהכוונה לכותל חזק ולא גדר בעלמא, דהרי לא מצינו בשום מקום בתנ"ך מלת מעקה, ושורש המלת מעקה הוא עקה והכוונה לכותל חזק כמבואר ברד"ק, [אולם עי' רש"י שפי' גדר סביב לגג ובתרגום תיקא מלשון תיק לשמר מה שבתוכו ולפ"ז יתכן דהעיקר השימור] ומ"מ זה חידוש עצום לומר דלא מהני מחיצה עם לבוד לענין מעקה דעיקר הנושא הוא שיהי' חזק שלא יפלו, וגם לענין סילוק היזק דבעי' י"ט מהיכי תיתי נצטרך לבוד דוקא, הרי העיקר הוא שיהי' גובה י"ט באופן שלא יהי' היזק, ומהכ"ת יהא מעלה ומוריד כלל אם יש לבוד או אין לבוד דממנ"פ אם יש חשש היזק ל"מ גם י' טפחים בלי חורים ואם אין חשש נפילה אז גם אם הי"ט הם עם אורים מהני גם ביותר מג"ט, והרי מעשים בכל יום שעושים גדר של ברזלים לגגין ולמרפסות ולמדרגות אף שיש הרבה אורים ביניהם ואין פוצה פה.

אולם לד' חזו"א הנ"ל דבגגין בעצם ליכא סכנה כ"כ שיחייב מעקה רק דהתורה הטילה חובת מעקה למקום גבוה כיון דיש עכ"פ אפשרות נפילה, ומעתה נעשה מעקה כגדר חפצא של מצוה שקבעה בו התורה שיעור מסויים בעצם, א"כ י"ל דאין המעקה נמדד כפי מניעת הסכנה, רק דנאמר הלכה דבעי' מעקה גבוה עשרה טפחים ממש, ²⁴ ולכן לא איכפ"ל אם סו"ס ליכא סכנה עד כמה שאין כאן כותל שלם שגבוה י', וכיון דלאו מדין מחיצה הוא להבדיל בין רשויות אין מקום שיועיל דיני לבוד וכדו' דזה נאמר כשצריכים לעשות הבדלת רשות, וכ"ז כשנאמר חובת מעקה, אבל בביהכ"נ דלא נאמר

²⁴ באמת בגמרא לא מופיע שיעורא ד' טפחים אולם בספרי כ' הלשון כמה הוא מקום מעגילו שלשה טפחים בית דורסו עשרה ופי' הראשונים [ריטב"א מאירי ותוס' הרא"ש] במד"ק יא. דכ' כאן דשיעור מעקה י' טפחים [אלא דלא ברור חילוק הספרי ויש בזה כמה פירושים בראשונים] וכ"פ הרמב"ם ושו"ע, אולם משמעות דעת היראים דלעולם שיעור בג' טפחים וכן משמעות ירושלמי בסופ"ק דמו"ק דלגג שלשה ולמרפסת עשרה, ונתק' כל הראשונים הנ"ל בזה דהרי מרפסת נתמעט מחובת מעקה ומאידך גג חייב במעקה עשרה ולכ"כ הריטב"א דמיירי בגג שפטור ממעקה כגון שלא רגילי להלך שם ועשה כן רק מצד תוספת שמירה, ולד' היראים א"ש וצ"ל דדעתו דמרפסת שכיח היזקא טפי וחובתו אינו מדין מעקה רק מצד סכנה גרידא.

התורה קבעה לו שכר שינתן לו בית דירה המחיבת לו לעשות שמירה על גגו וזה נותן חשיבות לעצם הדירור שלו, והמצוה היא עיקר שכרו, וי"ל דכל עיקר זה שיש במציאות הבריאה גג לבית דירה הוא לאפשרות קיום מצוה זו, וליתר עומק לנתבאר בהקדמת חיי אדם לס' שערי צדק בבואו לצעוק נגד בני אדם שמזלזלין במצות מעקה, בסברם שמצוה קלה היא, לזה כתב וז"ל "ואני אומר שהיא מצוה חמורה מן החמורות כמ"ש לעיל, וכ"ש להמעיין בספר הקדוש עץ חיים מהאר"י במצות מעקה, והמבין דבריו שהמבטל מצות מעקה כאילו מחזיר העולם לתוהו ובוהו, כי יפול השפע הנופל בלי מעצור. ולדבריו כפי המובן לי דומה עון זה לזורע כלאים ואפשר שזה טעם הסמיכות בפרשה אחד"מ מבואר דהנפילה קאי על השפע שנופל בלי מעצור [ובזה יל"פ שם מעקה לאונקלוס דהכוונה ל"תיק" היינו שצריך להחזיק השפע כבתוך תיק שלא יתפשט ויפול] ולפ"ז י"ל דכל יחיד שיש לו בית דירה רשותו עולה עד לרקיע ושמה מקבל שפע המיוחד לו ולצורך נשמתו ועבודתו בחייו, ובהשתלשלות מצות מעקה הגשמי יושפע לו שפע הרוחני המיועד לו, וא"כ א"ש דהכל תלוי בשם דירה ושיהי' עליו שם בית דאז זה מקום מיוחד לדירת האדם, וי"ל דמעקה כולל גם מה שצריך לשמור רשות הפרטי שלו שלא יכנסו בו השפעת הסט"א מבחוץ ויגרורם שא' מבני ביתו יפלו לתוך רה"ר ולשאול תחתית.²⁵

המנהג שהי' בא"י לא לעשות מעקה

וכאן ראוי להביא מה שצווחו האחרונים ככרוכיא נגד המנהג שהי' בא"י שלא הי' לה מעקה לגגותיהם, דהחיי אדם הי' לו תוכנית לעלות לא"י ולכן חיבר ספר שערי צדק בעניני מצוות התלויות בארץ, וכ' בהקדמה שכל גאוני ארצינו חרדו ורגזו לא יאומן כי יסופר כי ימצא באה"ק עיר או עיירות אשר אינם עושים מעקה לגגיהם ואין ספק שלא במרד ובמעל נעשתה התועבה הזאת רק מחמת טעות ולזה הביא פסוק התורה וד' הרמב"ם בחובת מצות מעקה ופשוט לו הטעם שמזלזלים הי' רק מחמת שבדורות הקדומים היה איזה רשע בליעל פורק עול ובניהם אחריהם מצאו גגותיהם בלא מעקה, ונעלם

שיעור י' טפחים הוא צ"ו צמ' וכיון שנוגע למצוה דאור צריך להחמיר כשיעור חזו"א ולכן הוסיף להמעקה עוד עשר צמ', [וכן שמעתי על ת"ח חשוב במנטשטער] ורשם הביורר דנוגע הוא להרבה בתים כאשר ראה, [עיי"ש ביורר נפלא בהרבה נקודות בהל' מעקה וכן בד' החזו"א שהבאנו] ולענין מח' סמ"ג ורמב"ם פסק כרמב"ם כיון דרק דעה זו נזכרה בשו"ע, דאף דיש שיטות בין גדולי האחרונים שיש להתחשב עם דעות דלא נזכרו כלל בשו"ע, ע' נר"ב קמא אבן העזר סי' מ"ז ד"ה הנה וכו' ויד אברהם יו"ד סי' ק"י ש"ך ס"ק כ' בסוף הדיבור. מ"מ רבו הפוסקים דס"ל דדעות דלא נזכרו אינן מצטרפות אפילו לידי ס"ס, ע' תשו' רע"א ח"א סי' ס"ו ד"ה אמנם וכו' אורים ותומים בתקפו כהן הובא ביד אברהם שם, לבושי שרד יו"ד סי' ק"י, פמ"ג או"ח מש"ז סי' ל"ב סס"ק ב', וכדבריהם פסק בתשו' מהרש"ם ח"א סי' ז' סוף ד"ה והנה בגוף. [יש לדון מה ההגדרה בזה דנו"ב ויד אברהם מיירי בשיטה שלא הובא בב"י ודרכי משה והרי המשנ"ב מביא הרבה פעמים שיטות חדשות שלא מופיע בב"י ורמ"א אולם לשון רעק"א בתשובתו שם דא"צ לחוש למה שלא הובא בשו"ע ואחרונים וא"כ המשנ"ב הוא מאחרונים או עכ"פ מביא דברי האחרונים, וזה ברור דחזו"א לא הלך עם כלל זה הרי בענין מעקה מרבה לפסוק כשי' הסמ"ג דסגי בג' טפחים וכן הגר"ח בהל' מעקה שלו, עוד יש לדון לענין הלכות מעקה לנתבאר לעיל בהג"ה דבטור לא מופיע כלל הל' מעקה רק הב"י העתיק כל ד' הרמב"ם אות באות והכניסו לשו"ע שלו, וא"כ י"ל דל"ש כאן לומר דכל שיטה שלא הובא בטור ב"י ודרכ"מ ושו"ע ורמ"א לא מתחשבים בו כיון דליכא כלל סימן בשו"ע על הל' מעקה דזה פשוט העתקת ד' הרמב"ם וי"ל דמחמת גודל עניינות מרן הב"י לא ראה עצמו ראוי ללקט שי' הראשונים רק כשהטור עשה סימן והביא כמה שיטות בא הב"י והשלימו, אבל כשהטור לא עשה סימן לא עשה ב"י כלום רק הביא לפני הלומדים דברי הרמב"ם] לכן לדינא אין לנו אלא דברי הרמב"ם והראב"ד דבור צריך מעקת עשרה וכן נקבע הדין. וכתב שבחודש אב תשל"ח זכה ליכנס אל הקודש פנימה ולשאול דעת הגאון הגדול ר' י"ש אלישיב זצ"ל, וגם הוא ס"ל שיש חובת מעקה עשרה בנידון זה.

וכ' עוד דאם סביב לבור יהא מעקה חמשה המוסיף עליו עד לגובה עשרה עליו לברך דבהוספה זו הוא מקיים מצות מעקה (אם ננקוט כדעת הגר"א דעל מעקת בור מברכים דבכלל עשה דועשית מעקה הוא ודלא כהח"א והנצי"ב דס"ל דאין לברך).

פנימיות וחשיבות מצות מעקה

והנה לבאר פנימיות הדבר דחידשה התורה מעקה לגג שתחתיו בית דירה בפרט לשי' החזו"א דליכא סכנה כ"כ שיחייב שמירה, י"ל דהרי כבר נתבאר בתחלת דברינו בענין מעקה דכ"ז בגדר שכר מצוה שעיקר שכרו בזה שבונה בית הוא שעיי"ז יקיים מצות מעקה דחשיבות גוף בית הגשמי הוא נטפל לאפשרות קיום המצוה, א"כ

²⁵ בשבע ברכות של אאמור"ר שליט"א כפ' כי תצא תשל"ד והי' אמור להתיישב בגולדרס גרין לונדון, דיבר בקדשו מו"ז הגה"צ ר' יעקב סניידערס זצ"ל בדרך רמז [כפי שהי' רגיל הרבה] כי תבנה בית חדש – נישואין – ועשית מעקה לגגך ג"ג ר"ת גולדרס גרין. ולנתב' בפנים י"ל דרצה לרמוז דבאותה תקופה עדיין לא הי' ג"ג כ"כ מקום תורה כמו היום, ולכן יש לו לזיחר לעשות מעקה ושמירה כדי שלא יושפע מהשפעת הסביבה. ואכן סיפר לי ידידי שליט"א שסבו זצ"ל למד בגייטסהעד כולל, והוזמן להיות מנהל רוחני באיזה ישיבה בגולדרס גרין וחשש מפני השפעת הסביבה בפרט שנתרגל במקום תורה דגייטסהעד והלך להתיעץ עם הרב מגייטסהעד הג"ר נפתלי שקוביצקי זצ"ל שאמר לו אתה לא הולך לגור בגולדרס גרין אתה הולך לגור בישיבה" וזה גם ע"ד הנ"ל דבנמצאים בד"א של הלכה בישיבה או בכולל לא נחשב שנמצאים באותה העיר.

ביום ובלילה בשבת וי"ט, ואפילו ביום הכפורים שמתוודים ואומרים על חטא שחטאנו במצות עשה ול"ת, באותו רגע הם כטובלים ושרץ בידם, שגם באותו רגע הם מבטלים מ"ע ומצות ל"ת ומסיים שם בגודל החובה על ראשי העם לתקן המכשילה הזאת. ע"כ ד' החיי אדם.

והנה מתחלה חשבתי ללמד זכות על בני א"י דאולי לא היו משתמשים על גגותיהם ובכה"ג פטור ממעקה כמ"ש בביאור הל' תק"מ ס"א עד שראיתי שגם בפאת השלחן נעל הל' א"י ב' סק"ז צווח על זה בכאב וכתב "כתבתי זה מפני שבעיר קדשינו צפת ראיתי גגי הבתים בלא מעקות ונכשלים בני אדם שנופלים מן גגותיהם ומתים ונשתוממתי על המראה" וגו' הרי דבני אדם ה' הולכים על הגגות, ומסתמא היו משתמשין בה דמשמע שקרה כן לעיתים תכופות שהרי ראה זה בעצמו כמה פעמים כמו שאביא לשונו לקמן, והוא כ' שם שדרש אצל חכמי הספרדים ויש שרצו לתלות היתר במה שטעו לפרש ברמב"ם דעצם הגג צריך להיות בית דירה ממש, והאריך להוציא מטעות זה דהעיקר שהגג יהי' על גבי בית דירה אם עכ"פ משתמשים על הגג, ולזה הקפידה התורה על בית דירה כיון דאז רגילים להשתמש על הגג, וכן גם אם השכיר זכות שימוש הגג לאחר על המשכיר לעשות מעקה ולב"י על השוכר ואף דכ' ב"י בלשון "את"ל" דעתו לפסוק כן, וסיים "ועיני ראו ולא זר שנפלו כמה בני אדם מגג הבתים שהם בלי מעקה ומתו והאריך ידחיקו לתרץ מנהג גרוע כזה במקום דררא דנפשות" וכתב ויש לדון לזכות כי מנהג צפת ה' מפני הרעש בשנת תק"כ ובאו בני אדם ממקומות אחרים ששמה הגגות משופעים ואי"ר לשימוש ולא היו רגילים במצות מעקה, וסיים "וב"ה שזכיתי וקיימתי מצות מעקה בביתי שזכני השי"ת פה בעיה"ק וכן כמה תושבי ארצינו יראי ה' החרדים לתורתו ויראתו ואי איישר חילי הייתי כופה לכל בעלי הבתים והארכתי בזה לכבוד שמו של אלקי הארץ הנכבד והנורא ולתורתו הקד' אשר מצוה זו כמה תילי תילין סודות נוראות תלויין בה והוא ית"ש יצמיח האמת להחריד הלבבות לקבל האמת ממי שאמרו ועי"ז היו סרים כל הצרות והחולאים המזדמנות בלי יפלו הנפלים ובל יפלו הבתים מדה במדה וחיו יחיו בארץ החיים" עכ"ל פאת השלחן.

להכניס בחור במסגרת שלא מתאים לו

לא תחרוש בשור וחמור יחדיו: [שם י']

בבעל הטורים פי' הטעם לפי שהשור מעלה גרה והחמור אינו מעלה גרה וכשיראה שהשור מעלה גרה יהי' סבור שהוא אוכל ומצטער. ובאבן עזרא פי' שהשם חמל על כל מעשיו כי אין כח החמור כח השור. והג"ר

הדבר מעיני חכמי העדה לעוררם בדבר הזה ונשכחה מצוה זו כאילו נתבטלה, ומה שאירע לאבות אירע לבניהם שכן מצינו בימי עזרא ששכחו כל התורה עד שמצאו כתוב לעשות סוכות כן בימי יאשיהו המלך וחזקיהו. ובניהם אחריהם חשבו שנעשה כמנהג וטועים בהוראה לאמר מנהג מבטל הלכה. או מטעם שטועים לומר שצריך להיות המעקה מבנין חומה דלא כ"ע דיני גמירי וחסים על ממונם לעשות מעקה או מפני כי שמצוה זו קלה בעיניהם וחושבים ששכרה ועונשה מועטולזה מאריך דל"ש כלל מנהג מבטל הלכה על פסוקים מפורשים בתורה, ואם מפני צרות עין על הוצאה כתב "הלא שמעתם כמה אנחנו בני חו"ל צריכים לפזר בכל שנה על אתרוג של מצוה ובשנת תק"ע ה' המקח מאתרוג אחד חמישים אדומים ואפילו עיירות קטנות שכולם עניים לא התעצלו להשיג אתרוג ואף שאינה אלא מצוה בשבוע אחת ורגע אחד בהגבהה בעלמא ק"ו בן בנו של ק"ו על עשה שנוהג בכל שעה, וכל ימיו בעמוד והוצא הוצאה זו קאי, כדין מצות עשה שצריך לפזור עליו שליש או חומש נכסיו, וכש"כ שלא לעבור על לא תעשה שמחוייב לפזר כל אשר לו, כמבואר בש"ע א"ח סי' תרס"ו [צ"ל תרנו ס"א] וכמ"ש בכל מאודך בכל ממוניך וכש"כ שיכולים לעשות אותם מהוצני ובלבד שתהא חזקה כדי שישען אדם עליה ולא תיפול כמבואר בח"מ סי' תכ"ז [ס"ה]."

ואם מפני שחושבים מצוה זו למצוה קלה, הרי כבר אמרו חז"ל [אבות פ"ב מ"א] הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע כו' ואמרו ומה מצוה קלה שהיא כאיסור אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים: וכמש"כ בעל העיטור והארכת ימים כי תבנה בית כו' הרי ארכת ימים כתוב. וכל זה אם היא כדעת ע"ה ונשים שדעתם קלות לומר שמצוה קלה היא, ואני אומר שהיא מצוה חמורה מן החמורות כמ"ש לעיל, וכ"ש להמעין בספר הקדוש עץ חיים מהאר"י במצות מעקה. והמבין דבריו שהמבטל מצות מעקה כאילו מחזיר העולם לתוהו ובוהו, כי יפול השפע הנופל בלי מעצור. ולדבריו כפי המובן לי דומה עון זה לזורע כלאים. ואפשר שזה טעם הסמיכות בפרשה אחד" עוד מאריך דבמביא לידי שפיכות דמים זה חמור מאד.

ומוסיף "צא ולמד כמה גדול כחה של עבירה, שהרי שלמה המלך ע"ה שלא היה אלא איש אחד, ועלתה יו"ד של ירבה ונשתטחה לפני הקדוש ברוך הוא כו', ק"ו בן בנו של ק"ו, קהל אחד כולו שמבטלים מ"ע ומל"ת פרשה שלמה ר"ל מעונשם עכ"ל [ויקרא רבה פרשה יט רמז ב]. ומכש"כ על מצות מעקה להעושים בזדון ח"ו, חמור עונשם מרועי בהמה דקה שעל כל פנים אינם רועים הבהמות תמיד רק ביום וכיוצא בו, ואלו הם מבטלים

סלומון זצ"ל שכתוב שם להדיא דיש לו לאדם להשתוקק גם למה שמעבר ליכולתו ואם יעשה כפי יכולתו יעזור לו הקב"ה שיוכל לעשות גם מעבר ליכולתו, וכן הבאנו דברי שפ"א בפ' ראה דאם ירחק ממך הדרך ישיגנו ע"י שאיפה והשתוקקות.

מאיך העיר מו"ר שליט"א דדברים כאלו הם בגדר נס כמו פקידת עקרות וכך השיב מרן הגר"ח קנייבסקי זצ"ל בענין מאמר חז"ל אצל בני לוי דכיון שלמד ה' שנים ולא הצליח שוב אינו רואה סי' ברכה, דוודאי יתכן ע"פ נס אבל זה בגדר נס, וכל הסיפורים הנ"ל הוא בגדר נס, וא"כ יתכן דבעצם חלקו מלמעלה אינו להיות בעל כשרון ולחבר ספרים רק ללמוד לפי דרגתו ולתמוך בלומדי תורה, וכן מבואר בח"א מהרש"א [סנהדרין ז. ד"ה אלא] ובסידור ר' יעקב עמדין אחר שחרית דלא כל אדם זוכה ללמוד ולהצליח, ולכן לא יתעקש דוקא לנסות להתעמק מעבר לטבעו וכשרונותיו רק עדיף שילמוד לפי דרגתו ויעסוק במו"מ ותמוך בלומדי תורה, וכן מבואר באור שמח [פ"א מהלכות תלמוד תורה ה"ב] דגדר בטול תורה תלוי כ"א לפי מה שהוא ע"ש באריכות, ור' צדוק בעצמו כותב כן שם לענין עתניאל בן קנז שביקש רק להרבות את גבולו בתלמידים דוודאי יש גבול רק ביקש הרחבת הגבול, וכן אמר הרה"ק ר' פינחס מקוריץ זי"ע למי שהי' מבקש תמיד רוח הקודש במוסף ר"ה וקיבל רק רוח בלי קודש לפי שזה לא הי' תפקידו כלל, ואף דבוודאי יש תועלת ברצון והשתוקקות זה רק שיחשוב לו הקב"ה כאילו עשאו, או שלא יפול ממדרגה שלו, אבל לא שירגיש שהוא חייב להגיע לאותו מדרגה בתורה, דאז כשלא יגיע לשם יפול וישבור ברוחו ויגרום גם שיזלזל באחרים שהגיעו לשם.

וזה יסוד להרבה נפילות ומשברים אצל בחורים שנאמר להם שע"י רצון ושאיפות אפשר להגיע להיות גדול הדור הבא, וכיון שע"פ טבעו ותכונותיו ל"ש לזה כלל אא"כ יקרה נס כפקידת עקרות ורוב בני אדם אינם זוכים לנס, נמצא יצא שכרו בהפסדו ויפול גם ממה שהי' יכול להיות, לכן מאד צריך להזהר כשמעודדים בחורים ע"י כח הרצון לעשות כן בזהירות שלא יפלו, וזה כענין מש"כ לעיל ששולחים בחורים לשיבת מצויינים ואז נופלים ונשברים כיון שאינו לפי דרגתם.

גדר פטור אונס

ואם בשדה ימצא האיש את הנערה המאורסה והחזיק בה האיש ושכב עמה ומת האיש אשר שכב עמה לבדו: ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות כי כאשר וגו' כי בשדה מצאה צעקה הנערה המאורסה ואין מושיע לה: [שם כ"ה - כ"ז]

אליהו דיסקין שליט"א למד מכאן בק"ו לבני אדם דהיינו לבחורים צעירים שאינם כ"כ בעלי כשרון, ואבותיהם בשביל הכבוד שלהם עושים כל מיני פרוטקציות כדי להכניס בנם לישיבה טובה של בעלי כשרון, ואז הבחור מרגיש לחץ שאינו יכול להספיק ולהבין כמו חבריו ונכנס ביאוש ונשבר לגמרי, ובזה עבר האב בלא תחרוש בשור וחמור יחדיו ועליו להכניסו במסגרת המתאים לו גם אם הרמה אינו כ"כ גבוהה אולם יש סיכוי שיחשב למצוין בין חבריו, ובזה ל"ש מאמר חז"ל "הוי זנב לאריות ולא ראש לשועלים" דזה במי שכוונתו להיות זנב אבל בחור צעיר הרי אין ברצונו להיות זנב וא"כ יש לו להיות במקום שיתכן שיהי' לראש.

וסיפר שפעם בא בחור לבקש ברכה ממרן הגר"א שליט"א שיתקבל לישיבה טובה שאלו מרן מה יש לך דווקא שם, והשיב לפי שיש שם בעלי כשרון. ענהו מרן וכי כשרון מדבק? הרי אתה לא תיעשה בעל כשרון בשביל שהם בעלי כשרון, ופעם בתקופת רישום לישיבות וסמינרים עברו לפניו ארבעים איש, ואמר אח"כ שכולם באו עבור אותו דבר, ותמהו איך יתכן זה, והשיב, שהרקע של כל השאלות הי' כבוד עצמי, א' שאל לאיזה ישיבה לשלוח א' שאל לאיזה סמינר א' שאל על שטעלע והכל הי' עיקר הכוונה מה שיתאים לכבוד שלו.

יש ליזהר בכח השאיפה והרצון

ובקשר לזה יש להביא כאן מה שהרחיב מו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א דרגיל בפי המשגיחים וראשי הישיבות לעודד תלמידיהם בהא ד"אין דבר עומד בפני הרצון", ושע"י כח הרצון והשתוקקות אפשר להגיע גם מה שלמעלה מטבעו וכוחותיו, ויסוד המימרא באמת כ' בזוה"ק והרחיב בזה בצדקת הצדיק אות רי"ד ובסוגיא דתמורה ט"ז. בעתניאל בן קנז שהפציר מאד שיתעלה בכל הענינים ואכן קיבל ה' את בקשתו, וכן רגילים לספר מה שאמר הנצי"ב שאילו לא הי' מתעמל בתורה מילדותו כשהי' מגיע לב"ד של מעלה הי' נתבע על שלא חיבר ספר העמק שאלה וכן ישאלו כאו"א על הספרים שהי' יכול לחבר, וכן הביא הג"ר שאול בראך זצ"ל בספרו אבות על בנים על מס' אבות ו' ב' דראה בעיניו גם חלושי הכשרון שע"י תפלה השתוקקות נתהפכו לבעלי כשרון וסיפר כן על מהר"ם שיק, וכן סיפר בשושלת הקבלה על רבי מנחם ריקאנטי שמתחלה לא הבין כלום וע"י תעניות ותפלות נפתח שכלו, וכן רגיל מו"ר הגרצ"מ זילברברג שליט"א לעודד ע"י כח הרצון ומספר בזה כמה מעשיות, והרחבנו בזה לענין למה נגרע דפסח שני, ויש לציין לדברי חובת הלבבות שער חשבון הנפש חשבון כ"א שהי' רגיל בפי מו"ר המשגיח ר' מתתיהו

והנה כבר נתבאר בריש הפרשה ע"פ ד' שפ"א בחודש אלול דבתולה רומז על נשמת ישראל שלא נפגמה, וא"כ י"ל דמה שעיקר פרשת אונס נתגלה דוקא בציור של נערה בתולה שנאנסה לרמז על כל יהודי שהסט"א רוצה לפוגמו ולהכשילו, ונתגלה כאן דל"ש לטעון טענת אונס כ"ז שלא התפלל להקב"ה ולא צעק בעומק הלב, והנה בזמן המקדש באמת הי' נענה מיד אבל בגלות כשנמצאים במצב של שדה אז יתכן שגם אם יצעק לא יתקבל התפלה מיד, אולם מ"מ אם הוא מוכן למס"נ ועשה כל מה שיכולתו להנצל מן החטא אז בסופו של דבר יעזרהו הקב"ה וינצל בנפשו של רודף, והקב"ה יחליש את הסט"א, אולם העיקר הוא הצעקה להקב"ה ולכן הודגש בקרא ענין הצעקה, וזה נוגע לימי אלול דגם אם מרגיש שאין בכוחו להשתנות לפחות יש לו לצעוק להקב"ה ולהיות מוכן למס"נ ואז בסופו של דבר יעזרו הקב"ה.

סיפור על נערה שצעקה והי' לה ישועה פלאית

ולהמחיש בפועל ענין נערה בתולה שצועקת להקב"ה מפני רודף ומוכנת למס"נ ואז הקב"ה מצילה בנפשו של רודף ומחליש כח הסט"א, נביא סיפור נפלא ששמעתי מידידי פה מפיך מרגליות הרב שמעון הלר שליט"א [מורה בסמינר נווה ירושלים בירושלים ועוד מקומות] ששמע בעצמו מאחות בעל המעשה:

לפני כמה שנים הי' באיזה עיר בא"י משפחה חילונית אנטי דתי, שכל המשפחה מכל הצדדים חילונים מובהקים שונאי דת, והשתייכו לעדת הבוכרים, אבל בת אחת התקרבה ליהדות וניסתה להנהיג בביתה כמה ענייני יהדות גם בשביל עצמה לבד וכעסו בני משפחתה מאד, כגון שניסתה להכין פלטה לפני שבת אמרה אמה אני יבשל בשבילך בשבת וכשסירבה התכעסה מאד איך הבנות אומרות לאם מה לעשות, וכשניסתה עוד הפעם חתכו אחי את החוט חשמל, כשהתחילה להתלבש עם בגדים צנועים באו אחותי וגזרוהו, כשניסתה להדליק נרות שבת בחדרה וכסתה פני' ובכתה ליד הנרות שיתפשט אור השבת בבית זה, ראתה אח"כ שבני משפחתה עמדו שם וכבר כבו הנרות, ולעגו לה שתפסיק עם השגעונות שלה ושזה סכנה להדליק נרות. וכשהגיעה לשידוכים אמרה לאבי' שהיא רוצית דוקא בן תורה, התקצף אבי' מאד ואמר, "הכי גרוע בעולם הם הבני תורה שלא עושים כלום לא הולכים בצבא ולא עובדים רק גוזלים מקופת המדינה ויושבים על הרבה כסף, ואם תעיזי להנשא לבן תורה יהי' זה בושה גדולה לכל המשפחה, ואיך אוכל להראות פני בפני השכנים והחברים, אני מבטיח שאסלק אותך מן הבית בלי לתת

יסוד הפסוקים הוא דכיון דהי' בשדה וגם אם תצעק אין מי שישמע ממילא פטורה מדין אונס. ובספרי דמלמד שפטרה הכ' מן המיתה, מנין אף מן הקרבן ת"ל חטא, מנין אף מן המכות ת"ל חטא מות, מלמד שכל אונסין שבתורה פטורין. וכן מבואר בע"ז נד. דגם בג' עבירות חמורות אונס רחמנא פטרי' וכ"פ הרמב"ם [פ"כ מסנהדרין ה"ב ובפ"א מאיסורי ה"ט]. ומבואר עוד בריש כתובות ובע"ז שם ע"פ מה שנתב' בקו"ש כתובות אות ז' ע"פ שו"ת חמדת שלמה סי' ל"ח דמהך קרא ילפי' דמעשה הנעשה באונס לא נחשבת על העושה כלל, אלא נחשב כאילו נעשית מאלי', ולכן שור הנעבד באונס לא חשיב נעבד כלל, עוד מבואר בשו"ת ריב"ש סי' ד' דגם אינו נפסל עדות הגם דסו"ס הוי' לאו שיש בה מלקות ובעלמא גם בעבר בלאו בלי התראה נפסל, דבאונס שאני דחסר במעשה לגמרי. ע"ש בקו"ש באריכות.

וצ"ע למה נתחדש פרשת אונס דוקא בציור דנערה המאורסה ולא בשום עבירה אחרת, עוד יל"ע למה האריכה התורה כ"כ בביאור האונס כי יש שתי פסוקים ע"ז, ועוד דלמה ההדגשה ש"צעקה רק ש"לא הי' מושיע" הרי עצם זה שנמצאת בשדה כבר גורם שלא תוכל להנצל גם בלי שתצעק. וכן למה היא נתבעת בעיר "ע"ד אשר לא צעקה" האם כ"כ בטוח שאם היתה צועקת הי' אחד שבא להושיע.

כ"ז שלא התפלל לא נקרא אונס

והנר' בעז"ה עפ"י דבריו הנפלאים של השפ"א בשנת תר"מ שדייק ממש"כ לעיל כשהיתה בעיר "על דבר אשר לא צעקה", זה ראי' שכל שיכולין להושע ע"י צעקה, כמ"ש כוחן של ישראל בפה, לא נחשב אונס, ²⁶ ובאמת בכלל ישראל בזמן המקדש היו נענים בכל עת, וז"ש בעיר, ובגלות נאמר גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי לכ"כ בשדה צעקה ואין מושיע, עכ"ז גם בשדה כ' צעקה שצריכין מקודם לצעוק וע"ז נתקנו ג' תפלות כל יום, ובגמ' הא אם יש מושיע ניתן להצילו בנפשו של רודף והיינו דע"י הצעקה יש הפלה לסט"א לגמרי, אכן צריכין מקודם להיות מוכן למסירות נפש כי באמת על ג' עבירות אלו צריכין למס"נ, רק הרודף רוצה לכופו בע"כ לעבור, אבל אם הנרדף מוכן למס"נ אז צריכין להצילו בנפשו של רודף, וכן הוא בכל נפש אדם לכן התקינו ק"ש קודם תפלה שע"י המס"נ בק"ש יכולין להיות נושע בתפלה עכ"ד.

²⁶ עד"ז כ' בשפתי צדיק ששמע מחי' הרי"ם דאם חייבה התורה עונש על דבר אשר לא צעקה משמע שכשאדם יכול לצעוק ואינו צועק מקרי ציון.

לך אף פרוטה אחת, ולא ארצה להכריך שוב" וכך הוסיף עוד דברי בלע ונאצה נגד בני תורה והחרדים לדבר ה'.

כיון שראתה שאין לה תקוה להנשא לבן תורה נשבר לבה בקרבה, ומאז התחילה להתפלל ולבכות ולצעוק להקב"ה בעומק הלב, שתזכה לבן תורה אף שלא ראתה שום תקוה ע"פ דרך הטבע שתזכה לזה.

בא נראה איך הקב"ה ביכולתו להביא ישועה ממקום שלא היו מעלים על הדעת:

יום אחד הי' האבא בעבודה, והחליט להתקשר לאשתו לשאול בשלומה, אולם כשהקיש על המקשים בטלפון בטעות החליף מספר אחד ואיזה אשה חילונית ענתה, והנה כבר הזכרנו שהשתייך לעדת הבוכרים ויש להם שפה משלהם, ומדרך של משפחות שבאות ממקום אחד שאין כ"כ מהם במקום הזה, אם הם נפגשים הם אוהבים לדבר זה עם זה כגון אנגלי פוגש אנגלי ושווייצרי שווייצרי, וכש"כ אצל הבוכרים כיון שאין כ"כ הרבה בוכרים, ואשה זו שענתה היתה בדיוק ג"כ בוכרי חילונית, וכיון שדיבר בבוכרית ענתה גם היא בשפה הבוכרית וחשב שזה אשתו והיא חשבה שזה בעלה, ולכן התחילו לדבר יחד בלי שיתפסו שהם זרים זה לזה, ורק אחרי כמה דקות תפסו שניהם שלא מכירים זא"ז כלל ופרצו בצחוק גדול, וכיון שכבר דיברו [והיו חילונים ולא איכפ"ל לדבר עם אשה זרה] התחילו להתעניין אחד בשני, ומאיפה בבוכרים הם מגיעים, וככה דיברו ביחד כמעט שעה, והיא סיפרה על משפחתה שיש לה ששה ילדים ועל כל אחד התגאתה שלזה יש כבר תואר כעורך דין ולזה עוד תואר, וזה משמש בצבא וכדו', עד שהגיעה לילד השישי והתביישה להגיד, עד שלחץ עלי', ואמרה שבנה התחרד ונהי' לבן תורה ושגורם כ"כ הרבה צרות בבית, שאינו רוצה לאכול אתם מה שהם אוכלים, ועל כל מאכל צריך הכשר מיוחד של בד"ץ ירושלים ובוודאי זה הכל פוליטיקה, גם עושה עסק עם הפלטה של שבת וכו' וכו' אמר לה האיש אני מבין אותך טוב מאד, גם לי יש צרה כזאת בבית, וסיפר לה כל מה שהם סובלים ממנה וכל השגעונות שהיא מנסה להכניס בבית.

פתאום נפל לו רעיון שאולי יזווגו אותם ביחד וככה יוכלו ביחד לסבול את הזוג, ושמחה מאד על ההצעה, וכבר באותו לילה קרא האיש לבת שלו ואמר לה למחר בערב את פוגשת בחור, והיא היתה בטוחה שהוא מפגיש אותה עם בחור חילוני, ובכתה כל הלילה ובבחי' ועיני לאה רכות מרוב בכי, עד שתצטרך ליפול בחלקו של עשיו, למחר בערב הלכה למקום הפגישה כמו שכפאתה שד, ופתאום היא רואה בחור שנר' כמו בן

ישיבה מובהק, ומתחלה היתה בטוחה שאבי' הציע לו להתחפש לבן ישיבה כדי שתסכים להפגש, אבל זה ברור שגם אם אפשר להתחפש לבן תורה בחיצוניות, מ"מ לא יתכן בשום פנים לדבר בכבוד ובעדינות כמו בן תורה רק מי שהוא בן תורה באמת, וכיון שהתחיל לדבר תפסה שהנה יושב לפני' בן תורה אמיתי ועובד ה', ולא האמינה מה שהיא רואה, והתחילה לבכות בדמעות שליש ונבהל, והסבירה לו אני חשבתי שאפגוש את עשיו והנה זכיתי לפגוש את יעקב, איך יתכן שאבא שלי יעשה לי את זה.

למעשה סגרו את השידוך לגודל שמחתם ולגודל שמחת שני המשפחות, ואבי הבת הי' כ"כ שמח ומרוצה בשידוך הזה, והוא שילם על הכל, ועשה חתונה מפוארת ושבע ברכות, ואחרי שהתחתנו הי' באים לביתו וכ"כ התפעל מחתן שלו, עד שכיבדו מאד מאד והי' מוכן לעשות הכל עבורו וכשהי' אתו הי' לובש קיפה ומברך ברכות, וגם אם הי' קשה לו לשנות דרכיו, מ"מ שינה כל השקפתו על החרדים והבני תורה, והי' בא במיוחד לבית כנסת עם חתנו כדי להתגאות בפני הרב איזה חתן מיוחד יש לו, והי' אומר לשאר בנותיו שילכו בדרכה של אחותם הגדולה, ואכן כמה מהאחים ואחיות חזרו בתשובה, ואחות הקטנה שהי' אחד מאלו שגזרו את הבגדים הצנועים שלה סיפרה את הסיפור. והיום גרים הזוג הנ"ל בעיר חולון בקהלה של בוכרים ויש להם כבר כמה ילדים. ע"כ הסיפור.

הרי מה שלמדנו מסיפור זה שהיתה כאן נערה בתולה שנרדפה ע"י אבי' והי' ממש בחי' שדה ומ"מ צעקה ובכתה להקב"ה והיתה מוכנה למסי"נ כדי להנשא לבן תורה, ואכן תפלתה פעלה להחליש כח הסט"א, והציל אותה הקב"ה בנפשו של רודפה אבי' דהקב"ה עשה שאבי' בעצמה יהי' זה שיכניס הבן תורה לביתו וכמו שפרעה הי' מגדל מושיען של ישראל בביתו, וכ"ז נעשה עם לחיצת כפתור אחת בטעות, וזה כמו שאמר הקב"ה לטיטוס ברי' קטנה יש לי בעולמי וזה הזכוב, ה"נ אמר הקב"ה לאביו של אותה הבת "אצבע קטנה שלך יש לי בעולמי" וזה יהי' השליח להביא בן תורה לבתך.

וזה יש לכולנו לדעת שגם אנו מרגישים שק' לנו להשתנות ואין אנו מוכנים לר"ה מ"מ יש לנו לצעוק ולבכות להקב"ה ובסופו של דבר יעזור ה', אבל אם אין אנו צועקים יהי' עלינו תביעה, והגם שהי' נסיונות שע"פ דרך הטבע ל"ש להתגבר, מ"מ יהי' התביעה על מה שלא צעקנו עכ"פ. [וכסיפור הידוע שהי' אומר הגר"ש פינקוס זצ"ל על הרופא שהי' יחידי כלילה ופתאום הי' צריך לטפל בכמה חולים ולא הי' שייך שיעשה הכל לבד ולכן היו חולים שמתו, אח"כ תבעו אותו על שהי' לו להזעיק עזרה]

שמירה במלחמה קאי על ימי אלול

כי תצא מחנה על איביך וגו' כי ה"א מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויביך לפניך וגו' [כ"ג ג' - ט"ו]

יסוד הפרשה היא ענין קדושת המחנה כדי שיהי' השראת השכינה, אבל פתיחת הפרשה משמע שעת מלחמה דוקא, ולזה תי' רש"י דהשטן מקטרג בשעת הסכנה היינו דאז צריך שמירה יתירה, אבל וודאי גם בעלמא יש להקפיד ע"ז.

ובספה"ק רמזו דקאי על ימי אלול ראה שפת אמת תר"מ שכתב ד"הימים לפני ר"ה הם ימי מלחמה ולכן ר"ה נקרא יום תרועה כמו במלחמה נא' והרעותם בחצוצרות ונזכרתם, ולכן יש חודש אלול מקודם להיות נשמר לזכות לסיוע משמים כמ"ש ה"א מתהלך וגו' להצילך ולתת א' לפניך ר"ת אלול וכפי הקירבה אליו ית' כן הקב"ה עוזר לנו, וצריכין רק הכנה לקבל השראת שכינתו ית' וכמו שבנ"י מכינים עצמם בימים אלו לשוב אליו יתברך כן הבורא ית' מגלה הארות הקדושה בלבות בני"י בימים אלו וכו' עי"ש.

עוד כתב ד"כשנכנסין למלחמה עם היצה"ר צריכין שמירה ביותר וכמו כן מכינים אז בשמים סיוע והצלחות אל האדם, ובעבור זה מתחזק אז גם היצה"ר כדרך המלחמה, וכן בכלל באלה הימים האלה ימי תשובה ומלחמה שע"ז רומז בשופר, ונפתחין שערי רחמים בשמים בימים אלו שידו פתוחה לקבל שבים, ולכן צריך כל אדם להתעורר בתשובה וכמו שדרשו בתפלה עה"פ מדוע באתי ואין איש, כמו כן בימים אלו שהקב"ה פותח יד לדופקי בתשובה צריך כ"א לדפוק עתה על דלתות התשובה וז"ש כי ה"א מתהלך וגו' שידע האדם כי הש"י כביכול מקדים ומוכן לעזור להבאים לטהר ור"ת להצילך ולתת אויבך לפניך הוא אלול. [תרמ"ב]

וראה עוד אור החיים הקדוש בתחלת הפרשה [פסוקים י"א י"ד בד"ה והוא אומרו] פ"י כל הפרשה בענין מלחמת היצר והתשובה על העבירות, ובמש"כ ובכתה את אבי' ואת אמה ירח ימים פ"י דאבי' נקרא הקב"ה ואמה היא כנסת ישראל ותתודה בבכי על אשר מעלה בהם, ירח ימים זה שעור המספיק לשב"א ירמוז לחודש המיוחד לתשובה שהוא חודש אלול.

וכן אנו אומרים כל יום מימי אלול "אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח" שיש כאן מלחמה אמיתית ובעצם יש ממה לפחד אבל אם זוכים להשראת השכינה אין ממה לפחד.

וידוע דעניני הפרשה מסייעים לקבל עניני היום, ולכן עניני יציאה למלחמה והשמירה לזה מסייע להכנה ליום הדין, וכן המלחמה נגד הקרירות של עמלק, ועד"ז מצות השבת אבידה להחזיר חלקי נשמתו, ולכן כדאי מאד להשקיע בפרשיות אלו.

והנה במה שהוזכר שיש לנצל ימים המסוגלים אלו, יש להזכיר דברי הפנים יפות פרשת אחרי דכל שעה באלול כשנה יחשב, ונמצא יום אחד באלול של י"ב שעות הוא כ"ב ימים, וכל החודש שווה כמו שנה, וא"כ חבל לבזבז ימים אלו, וידועים דברי רבינו יונה בתחלת שערי תשובה על רעת המתאחר מן התשובה "כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה, והמנוס היא התשובה ובידו לצאת מתוך ההפכה ולא יגור מפני האף והחימה, ע"כ רעתו רבה. והביא משל חז"ל במדרש קהלת לכת של לסטים שחבשן המלך בבית האסורים וחתרו מחתרת פרצו ויעברו, ונשאר אחד מהם, בא שר בית הסהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עודנו עצור ויך אותו במטהו אמר לו קשה יום, הלא המחותרת חתורה לפניך ואיך לא מיהרת להמלט על נפשך? ²⁷ ולא ימצא איחור התשובה זולתי בעמי הארץ אשר הם ישנים שוכבים, ולא ישיבו אל לבבם ולא דעת ולא תבונה להם למהר ולהמלט על נפשם ויש מהם נדחים מעל הש"י ולא יאמינו לעונש החטא וכו' עי"ש.

והנה כולם שואלים וכי איזה דבר רע עשה מי שנשאר בבית סוהר, הלא כהוגן עשה שהרי צווה המלך שיהי' בבית הסהר, והי' אומר הג"ר אברהם יצחק ברזל זצ"ל בדרשתו לפני נעילה ²⁸ דבזה שנשאר בבית סהר הראה בזה שלא איכפ"ל עונש המלך ולא איכפ"ל להשאר בבית סהר, והרי יש בזה זילזול עצום במלך. כן במי

²⁷ סיפר לי ת"ח חשוב שבחקופת הקורונה חזר פעם מאנגלי' והגיע לשדה התעופה ועיכבו אותו מלעלות כיון שלא הי' בידו הוכחה על בדיקת קורונה ולא ידע מה לעשות והי' שם כמה יהודים שאמרו לו שבכמה דקות אפשר לסדרו בזיוף כפי שנהוג שם הרבה, ובאמת סידרו לו אבל חשש מאד שיתפס ע"ז ולכן חזר הביתה ועשה בדיקה אמיתית שעולה הרבה כסף, וכך חזר למחרתו לאותו פקיד, אבל הפקיד לא האמינו שעשה בדיקה אמיתית [כיון שאמיתי ומוזויף נראה ממש אותו דבר ואין ניכר הבדל כלל] ואמרו שבוודאי זה מוזויף וביקש והתחנן עד שהצליח לשכנעו שזה אמיתי, אז צעק עליו הפקיד "טפש שכמותך למה לא זייפת"? היינו שכולם יודעים שמזויפים ואעפ"כ מעלימים עין ולא איכפת להם, וראש של גוי לא מצליח להבין למה לא זייף כשיכול לזייף [וודאי הת"ח עשה מתוך הרגשת ישרות] וזה ממש הצעקה של שר בית הסהר שלמה לא ברח כשיש מחתרת חתורה – אולם להמבואר בפנים בביאור המשל אינו דומה כלל.

²⁸ בימים אלו מתעוררים שוב ההרגשים על הפסד הגדול שהי' לנו בהלקח ממנו מור"ר זצ"ל אשר שנים רבות הי' הגבר אשר רומם את כולנו למצבי אלול ותשרי ע"י שיחותיו ותפלותיו הנלהבות, ובפרט בשיחתו בליל ראשון דסליחות שאזו כולם רעדה כשהי' מתחיל בפסוק "סמר מפחדך בשרי ממשפטיך יראתי" והי' מורגש איך שאצלו הפחד היא אמיתי, ובהמשך לזה הי' מתפלל סליחות לפני העמוד, ואח"כ ברה"י וי"כ במעריב ליל ר"ה אח"כ תפלות מוסף וכן כל נדרי ומוסף יו"כ ונעילה, וכן ימי סוכות, מי יכול לשכוח את זה, הקב"ה יעזור שנוכל להתרומם בזכותו.

מקרה הוא היינו שהזדמן לו איזה עסק ומה שלא בא לא
הי' בכוונה ובמרד רק במקרה.

**אולם נראה בבירור דקרי ומקרה שייכים זל"ז מארבע
מקומות ברש"י:** [אבל עדיין יתכן דיש שינוי בקריאתו
כאן]

א: רש"י כאן בסוף הפרשה עה"פ **אשר קרך בדרך פי'**
בב' אופנים או לשון מקרה או לשון קרי וטומאה שהי'
מטמאן במשכב זכור.

ב: במש"כ בפ' בחקותי [ויקרא כ"ו כ"א] **אם תלכו עמי קרי**
ופירש"י בשם תו"כ דפירושו עראי מלשון במקרה ועי"ש
רשב"ם דקרי משורש קרה וכמו אנכי אקרה כה בבלעם.

ג: מש"כ אצל בלעם [במדבר כ"ג ד'] **ויקר אלקים אל בלעם**
פירש"י לשון עראי לשון גנאי לשון טומאת קרי, כלומר
בקושי [זה קאי על לשון עראי דכל דבר שאינו קבוע רק עראי
הוא בקושי – **גור ארי'** **ובבזיון** [זה על משמעות של טומאת קרי
– **רא"ם**] **הרי צירף ענין מקרה וענין טומאה.**

ד: מש"כ רש"י ריש ויקרא דגילוי הקב"ה לבלעם הי'
בלשון ויקר דהיינו לשון "עראי וטומאה" **ובשפתי**
חכמים שם ביאר כמו מקרה לילה דכאן, ושם צירף רש"י
גם ענין עראי שיסודו מלשון מקרה.

ואם נרצה לצרף שתי העניינים יחד דלמה נקרא כל קרי
בלשון של מקרה, י"ל למה שהגדיר הג"ר **שלמה אריאלי**
שליט"א דגדר קרי הוא השפעה בלי חיבור, וכן נבואה
לגוי הוא השפעה בלי חיבור להקב"ה. וא"כ כל ענין
מקרה במצוות היינו שאיננו מחובר באמת להקב"ה
ומצוותיו.

מה שבעל קרי משתלח חוץ ממחנה לוי' דוקא
ויצא אל מחוץ למחנה לא יבוא אל תוך המחנה:
[שם]

הנה למעיין בסוגיא דפסחים ס"ז-ס"ח יראה דפשטי'
דקרא היינו מפרשים דקאי על מחנה שכינה, רק ריו"ח
הוא זה שחידש דבע"ק אסור במחנה לוי' כיון דדמי לזב
וזב אסור במחנה לוי'. ורק בסוף הסוגיא שם סח. הובא
בריייתא דמש"כ ויצא אל מחוץ למחנה קאי על מחנה
לוי' ומש"כ לא יבא קאי על מחנה שכינה, ולא ללאו
ועשה כיון דכתיב עוה"פ מחנה, **ובספרי כאן** נחלקו תנאי
די"א דהכוונה על מחנה שכינה רק לעבור על עשה ול"ת
וי"א כמבואר בגמ' פסחים דקאי על מחנה לוי' ועל
מחנה שכינה, אולם **ברש"י** כאן מבואר דשניהם על
מחנה לוי' וליתן עשה ול"ת ע"ז וכש"כ מחנה שכינה.
וזה דלא כמאן עי' מפרשים, ועי' **ברמב"ם** [סה"מ ל"ת ע"ח
ופ"ג מביאת מקדש ה"ח ופ"ז מבית הבחירה ה"ט] שלא הזכיר

שלא מתעורר לנצל ימים אלו ובפרט בנעילה הוא מראה
בזה שאינו מאמין שהכל תלוי בר"ה ויו"כ.

והנה עד כמה הדברים מתאימים לתקופה שלנו שהקב"ה כבר
עורר אותנו בשנים האחרונות באסונות גדולות שזעזע כל העולם
כולו, כמו אסון מירון, וגניף הקורונה, ואסונות בין הזמנים,
ואחרון הכביד מלחמת דרום וצפון דשנת תשפ"ד, וכבר כתב הרב
דסלר זצ"ל שאינו יודע בר"ה מה נגזר עליו אבל בר"ה הבאה יכול
לדעת מה נגזר עליו בר"ה קודם, א"כ כל הדברים האלה כבר נגזר
בר"ה הקודם, וכבר המשילו למה שמסופר שפרצה שריפה באיזה
עיירה, ונזכרו שילדה אחת נשאר ישנה בפנים, ואמה ניסתה
לעוררה מחוץ לחלון אבל רצתה להמשיך לישון, וצעקה ולא עזר
עד שלא הי' לה ברירה רק לזרוק עלי' אבנים גדולות עד שהבינה
הסכנה, כן הקב"ה מאותת לנו כל הזמן שנחזור בתשובה
וכשרואה שלא עוזר מתחיל לזרוק עלינו אבנים גדולים, ובשעה
שרוב העולם עוסקים בהשתדלות שאינו עוזר באמת עלינו
להתעסק במה שעוזר באמת, ולפעול אצל הקב"ה לזכות לשנה
טובה ומתוקה, ועד כמה שהאדם מתכוון להיות ראוי להשראת
השכינה הרי הקב"ה מתהלך אצלו להצילו ולתת אויבין בידו,
אבל העיקר להכין עצמו להיות ראוי להשראת השכינה שמגיע
בימים אלו וכמ"ש השפ"א.

דקדוק מלת מקרה לילה

כי יהי' בך איש אשר לא יהי' טהור מקרה לילה
וגו' [שם י"א]

כאן מיירי בטומאת בעל קרי וכבר עורר הג"ר אליהו
דיסקין שליט"א דמש"כ מקרה לילה אינו מלשון
"מקרה" כמו "מאורע" שהמ"ם הוא משורש התיבה
וכמו לעיל בשלוח הקן שכתוב כי יקרא ודרשינן פרט
למזומן דהיינו שנעשה במקרה בלי הכנה מוקדמת, רק
כאן הוא מלשון קרי וטומאה, ושורש התיבה הוא "קרי"
והמ"ם הוא מ"ם השימוש שאינו טהור "מחמת קרי"
הלילה וכ"כ **אבן עזרא** כאן דהמ"ם הוא משרת כמו
משדה אחוזתו. **ויש בזה נפק"מ בצורת הקריאה** דבלשון
מקרה מדגישים המ"ם ובל' קרי מדגישין הרי"ש. ועוד
נפק"מ דבלשון מקרה הקו"ף הוא שוא נח, ובקרי הקוף
הוא שוא נע וכאן באמת הקוף דגושה אולי להורות שזה
שווא נח, או לרמז שחסר כאן תיבת "מן" שיהי' כמו מן
קרי הלילה. וסיפר הרב הג"ל **שפעם שמע בעל קורא של**
כל משנה תורה בליל הושע"ר, שלא עשה אף טעות אחת
בכל הקריאה חוץ מטעות זו.

והנה בהפטרות מחר חדש [שמואל א' כ' כ"ן] שכתוב
ששואל אמר כשלא בא דוד שאולי נטמא ולשון הפסוק
"כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא" **ורש"י ומהר"י קרא**
ומלבי"ם פירשו דשם ג"כ הכוונה לקרי ובאמת הדגשת
הטעם על הרי"ש אבל הקוף לא דגושה. אולם **ברד"ק**
ורלב"ג פי' דיש שתי חלקים בפסוק, דרק מש"כ בלתי
טהור קאי על טומאה, אבל מש"כ בתחלת הפסוק דאולי

כלל איסור בע"ק במחנה לוי' עי' במל"מ הל' ביאת מקדש שם ונראה דנקט כת"ק בספרי ואכמ"ל בזה.

לוי נקרא ע"ש החיבור

עכ"פ המבואר מזה דבעל קרי משולח ממחנה לוי' אבל טמא מת משולח רק ממחנה שכינה, מאידך מצורע מרוחק יותר דבדד יושב מחוץ לג' מחנות מושבו. ויל"פ ע"פ דרוש למה בעל קרי משולח ממחנה לוי', ע"פ הנתב' לעיל דגדר קרי הוא השפעה בלי חיבור וענינו ענין מקרה, והיינו דטומאת קרי גורם להחליש הקשר והחיבור להקב"ה ותורתו, ולכן יש קפידא ביותר על ענין טבילת עזרא לתורה ולתפלה כיון שע"י טומאת קרי חסר בקשר לעניני קדושה, והנה לוי נקרא ע"ש החיבור וכמ"ש [בראשית כ"ד ל"ד] הפעם ילוה אישי אלי ותרגום אונקלוס "הדא זמנא יתחבר לי בעלי". וענינו של שבט לוי הוא לחבר כלל ישראל לאביהם שבשמים ע"י עבודת ביהמ"ק, ולכן מי שנטמא בקרי וחסר לו בחיבור להקב"ה דינו להיות חוץ ממחנה לוי.

ולדברינו ריש הפרשה ע"פ מדרש ושפ"א דענינים של המצות הם להיות לוית חן להאדם שהם מלוים לאדם ומאירים לו בכל מקום א"ש דמקומו של פרשה זו כאן, כיון דמיירי בענין המחליש את הלוי' ואם אינו יוצא מן המחנה גורם לסילוק שכינה.

הא דאתנן לא חלה על מוקדשין

לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה"א לכל נדר וגו' [שם י"ט]

הדין של אתנן זונה הוא כפי שנתבאר בתמורה כ"ט - ל', שאם לקח דבר שראוי בעצמו למזבח כגון בהמה או עוף [ובמשנה וגמ' הציור הרגיל הוא טלה] או יינות שמנים וסלתות, ואמר לזונה קחי דבר זה בשכר הביאה אז חל עלי' שם אתנן ואסור למזבח. ומבואר שם בדף כ"ט ובגמ' ע"ז סב: דבעי' שיתן לה לפני הביאה ושיהי' קיים בעת הביאה דאז ניתן לומר דנחשב כתשלום עבור הביאה וחלה עלי' שם אתנן, אבל אם נתן לה רק אח"כ בתור תשלום על הביאה, וכן בנתן לה לפני הביאה וכבר הקנה לה מעכשיו לכל צרכי' וכבר השתמשה בזה לקרבן לפני הביאה תו לא חייל עלי' שם אתנן גם למפרע ע"ש כל פרטי דין זה.

ביאור סוגיא דתמורה

והנה מבואר שם במשנה ובגמ' ל: דאם נתן לה דבר שכבר קדוש בקדו' קרבן לא חלה שם אתנן ומותר, וילפי' זה ממש"כ לכל נדר למעט דבר שכבר נדור ועומד, ומ"מ אותו פסוק לכל נדר בא גם לרבות עופות

דחל אתנן עליהם, דס"ד דאם לא חל על מוקדשין שמום פוסל בהן כש"כ שלא יפסול בעוף דאין בהם פסול מום לזה בעי' קרא לרבות עופות, ופי' הראשונים דהיינו עופות של חולין דהרי עופות של הקדש ג"כ נתמעט מלכל נדר להוציא את הנדור. [ועי' בסוף דברינו שי' הרמב"ם בזה]

ופריך שם בגמ' ל"ל קרא להוציא את ההקדש תיפו"ל ד"לאו ממוניה הוא" אלא ממון הקדש ובשטמ"ק הגירסא "והא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו" ובפשטות היינו הך דכיון דההקדש אינו ממונו ממילא לא חלה האתנן מצד דינא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ותי' רב הושעיא דאה"נ בסתם הקדש א"צ קרא, רק דמיירי בהפריש קרבן פסח ולאחר זמן אמר לזונה הבעלי לי ובשכרך תהי' מגוי' על קרבן פסח שלי, ואתיא כשי' רבי דס"ל שמותר לאדם למנות אחרים על פסחו בדמים אף אם אין לו צורך בדמים אלו בשביל צרכי פסח, עוד הוסיף רבי דגם אם המעות שביד הלוקח הם קודש הרי הם יוצאים לחולין, והטעם בכל זה "שע"מ כן הקדישו ישראל את פסחיהן" וא"כ קרבן זה ממונו הוא ולכך ס"ד דיחול איסור אתנן קמ"ל לכל נדר להוציא את הנדור.

ביאור סוגיא דפסחים

והנה בפסחים צ. יש השלמה לסוגיא זו, ונקדים שמחמת קושי לתפוס הסוגיא כצורתה לא נביא את הגמ' כסדר שמופיע בגמ' אלא בצורה שמוכנת יותר.²⁹

הנה אביי שם קאמר דמתי' זה של ר' אושעיא³⁰ אפשר לשמוע דס"ל דהפי' בדברי רבי כיון דבשעה שאדם מקדיש את פסחו משייר בגוף הקדושה כדי שיוכל למכור חלקים ממנו לאיזה צורך שירצה וממילא חלה האתנן, אבל לולא דברי ר' אושעיא הי' מפרש דברי רבי דהשירור הי' בעצם המעות שמקדישין ישראל לצורך פסחיהם שאחרי שישלמו בזה למוכר חלק בפסחו יצאו המעות לחולין וממילא יוכל המוכר להשתמש בזה לכל צרכיו אבל בגוף הפסח אין שירור כלל ול"ה ממון בעלים כלל, וא"כ יק' שוב איך לפרש המיעוט לענין אתנן, ולזה הי' מפרש דאתיא כשי' ריה"ג דס"ל קדשים קלים ממון בעלים וא"כ שפיר יש לו בעלות בזה ויוכל גם למוכרו, וא"כ גם לזונה הי' יכול לתת והי' חל בזה תורת אתנן ולזה קמ"ל קרא דאינו חל.

עוד מבואר שם בבבלייתא פט: שתי דינים:

²⁹ זה תמיד עצה לזכור סוגיות הש"ס בפרט סוגיות סבוכות עם הרבה פרטים שאחרי שלמדו טוב כמה פעמים, יארגן את הסוגיא בצורה אחרת בדרך תמצית כפי אשר מתאים לו וע"ז יחזור כמ"פ ויראה נפלאות בעז"ה.

³⁰ עי' לקמן שעמדנו דבתמורה איתא רב הושעיא ובפסחים כתוב רבי אושעיא והנפק"מ בזה.

בפסח וכרבי. ובזה מיושב שי' הרמב"ם דנתק' האחרונים טובא בדבריו דמצד אחד נראה מפ"ח מנזק"מ ה"א דפסק כריה"ג ומאידך בפ"ד ממעילה ה"ח פסק דא"א למכור עולתו ושלמיו, ותי' הצ"ח דד"ז אי אפשר למכור עולתו ושלמיו לריה"ג, תלוי במח' אביי ור' אושעיא ורמב"ם פסק כר' אושעיא.

דברי הגרי"ז בביאור ד' הגמ' תמורה

והנה בעצם קו' הגמ' בתמורה ד"לאו ממנו הוא" ויש גירסא ד"אין אדם אוסר דבר שאינו שלו", אמר הגרי"ז דב' שאלות הן וצריך ב' תירוצים נפרדים דקו' "לאו ממנו" הכוונה הוא דפשוט שאין לו מה לתת כלל ולא חלה הנתינה וכאילו הי' לוקח משל חברו ונותן לה דלא נקרא נתינה [ולא מצד הכלל דא"א אוסר דבר שאינו שלו], וע"ז תי' ר' אושעיא דמיירי בממנה הזונה על פסחו והרי שייך להמנות אחרים על פסחו, אבל עדיין קשה דעצם הפסח אינו ממון שלו ויש כלל דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ולזה צ"ל בהכרח דאתיא כריה"ג דס"ל דקק"ל ובכללם פסח הוי ממון בעלים, אבל כריה"ג לחוד לא מהני דהא גם לדידי' א"א למכור וכשי' הרמב"ם הנ"ל ולכ"צ לומר דאיירי בפסח דשם יכול להמנות אחרים. אלא דאי"ז מתאים עם גמ' פסחים הנ"ל דמבואר דרק אביי אוקים הא דאתנן כריה"ג מ' דר' אושעיא לא הוצרך לריה"ג, אבל מצד הגמ' תמורה הי' אפשר לפרש כן.³¹

והנה עיקר ד' הגרי"ז צ"ע דלדבריו ל"ל לר' אושעיא לומר דאתיא כרבי דיכול להשתמש במעות לכל צרכיו, הרי לכו"ע יכול להמנות אחרים על פסחו וא"כ בוודאי שיש לו מה לתת לזונה, ובשלמא אי אתיא כרבנן דל"ה ממון בעלים אז רק לרבי מקרי ממנו ויוכל לתת חלק הפסח כתשלום על השכר ביאה דלולא רבי אף דיוכל להמנותה על פסחו מ"מ לא יוכל להיות כתשלום על הביאה דאין הוא בעלים לעשות בו כל צרכיו, אבל אי בלא"ה בעי' לריה"ג דהוי ממנו רק דאין לו מה למכור בזה סגי מצד עצם זה שיכול להמנותה.

[ומסוגיא זו ק' ג"כ על דברי הגרי"ז בספרו הל' ק"פ דעיקר גדר מינוי הוא שיהי' לו קנין ממוני דוקא בק"פ וכדדקדק מרשי' זבחים נ"ו, וא"כ גם לולא שי' רבי הרי כל מי שנתמנה מקבל חלק ממונות בעצם הקרבן וא"כ מאי פריך בגמ' איך המעות יוצאות לחולין, הרי במעות אלו קיבל חלק ממנו בק"פ וא"כ ממילא יפקע הקדושה וכבר הק' כן באבי עזרי פ"ד ממעילה ה"ח]

³¹ נוסח זה הוא כפי מה שאמר הגר"א סולובייצק שליט"א בשמו אולם בכחבי הגרי"ז סטנסיל תמורה שם כ' הנוסח דפי' כן רק בד' אביי דהסכים לר"א דאיירי בממנה על פסחו אלא דנחלק על ר"א דהוצרך לשי' רבי דלא בעי' לשי' רבי כלל רק דאתיא כריה"ג דהוי ממון בעלים אבל בזה לא סגי דהא א"א למכור, לזה צ"ל דאיירי בפסח דאז יש לו מה לתת, אלא דזה ק' ממה דמבואר בד' אביי גופא דלריה"ג אפשר למכור עולתו ושלמיו.

א: דהממנה אחרים עמו על פסחו אותם מעות שמקבל מהן חולין הן בידו. ב: המוכר עולתו ושלמיו לא עשה ולא כלום. ותמה עולא וי"א ר' אושעיא על דין א' דכיון דהקרבן קדוש ואף המעות הוקדשו לצורך קרבן פסח איך יצאו אותן המעות לחולין הרי אין הקדש חל על הקדש, ותי' אביי עפ"י דברי רבי שהזכרנו, דס"ל דיכול דלמנות אחרים על פסחו ועם המעות יקנה כל מה שירצה, אלא בדברי רבי גופא יש ב' אופנים או כביאור ר' אושעיא שהזכרנו דס"ל דבגוף הפסח משייר וא"כ פסח גופא הוי ממון בעלים, ודעת אביי דבגוף הפסח לא משייר רק ששייר בקדו' המעות ולכן המעות חולין אבל מ"מ הא דמעות חולין מיושב לכו"ע.

והוסיף אביי דא"א לפרש דאתיא ברייתא זו כריה"ג דקק"ל ממון בעלים וא"כ גם פסח בכלל ולכן המעות חולין, כיון דבאותה ברייתא מפורש שא"א למכור עולה ושלמים ובהכרח דאתיא כרבי, אולם לענין אתנן פי' אביי דאתיא כריה"ג דקק"ל ממון בעלים ולכן הי' חל עליו דין אתנן, דא"ל כרבי דהרי לאביי לא משייר בגוף הפסח.

עכ"פ העולה מכ"ז: לענין אתנן מבואר דהוי ס"ד לאסור מוקדשין ובעי' קרא לכל נדר להתירו, לר' אושעיא מיירי בממנה הזונה על פסחו, ואתיא כפירושו בד' רבי דאדם משייר מעיקרא בגוף קדו' הפסח כדי שיוכל למנות אחרים ולקחת גם מעות קודש שיצאו לחולין ויוכל להשתמש בהם כל צרכו. ולד' אביי דרבי לא קאמר רק שיור במעות לא בגוף הפסח, א"כ לענין אתנן צ"ל דאתיא כריה"ג דקק"ל ממון בעלים ויוכל למכור ולזה ס"ד דחל עלי' דין אתנן. ולענין פסח דמבואר דבממנה אחרים על פסחו המעות חולין, אא"ל דאתיא כריה"ג דקק"ל ממון בעלים כיון דכ' שם דא"א למכור עולה ושלמים ובהכרח דאתיא כרבי לכל מר כדאית ל'.

מה שר' אושעיא לא העמיד כריה"ג

וצע"ט על ר' אושעיא גופא למה הוצרך להדחק ולהעמיד המשנה דאתנן בפסח לחוד וכשי' רבי והרי בקל אפשר להעמידה בקק"ל כריה"ג וכאביי, ואין לומר דלא ניח"ל להעמיד כריה"ג דאולי אין הלכה כמותו דהרי בלא"ה מוקמינן כן בזבחים קיד. מה דמבואר במשנה קיב. דרובע ונרבע חל על מוקדשין דמיירי בקק"ל ואלבא דריה"ג. ותי' הצ"ח [פסחים צ. ד"ה והא ליכא] דרק אביי הוא דסבר דלריה"ג אפשר גם למכור קק"ל ולכן יכול ליתן שלמיו באתננה, אבל ר"א חולק וס"ל דגם לריה"ג דהוי ממון בעלים זה רק לשאר דברים, ולא לענין שיוכל למכור לאחרים שיעלה לאחרים לרצון, ולכן לא מהני לענין אתנן וצ"ל דאיירי

ובאמת לא מהני ריה"ג לחוד לענין אתנן, ולפ"ז אתיין דברי אביי כפשוטן וא"צ להדחק כד' הקצוה"ח, דס"ל דברייתא לא אתיא כריה"ג דמבואר שם דא"א למכור וריה"ג הרי אפשר למכור הכל.

והג"ר צבי קפלן שליט"א תי' דיצויר אתנן לאביי גם אי ל"ש למכור שלמים כגון שהקדיש בהמתו הקדש עילוי לבדק הבית ולד' הרמב"ם פ"ו מערכין הי"ב מי שפודהו מקבל הקרבן, וא"כ י"ל דפדה הקרבן עבור הזונה מדין עבד כנעני דנחשב כאילו הזונה פדאתו, וכיון שהוא גרם שיעבור לרשותה מקרי אתנן. ע"כ. אלא דק' לדבריו דל"ל לאביי לשי' ריה"ג הרי גם אם לא נסבור כריה"ג יש לעשות כן, וכנר' כוונתו כשי' הגרי"ז בביאור הסוגיא דתמורה דגם אם מצליח לתת לה מ"מ עדיין אינו שלו ואכתי יש חסרון דא"א אוסר דבר שאינו שלו, ולזה מהני הא דשי' ריה"ג דק"ל ממון בעלים. אלא דק' דמבואר בפשטות בד' אביי דלריה"ג אפשר למכור, ואפשר שיפרש כד' הקצוה"ח דכוונתו דלא יהני לפרש הברייתא כד' ריה"ג כיון דגם הוא מודה דל"ש מכירה כלל.

זכות "מביא" ו"מקריב" אפשר למכור

אבל באמת אם כבר באנו לשי' הרמב"ם בענין הקדש עילוי יש ליישב עיקר הקושיא על הגר"ח, ע"פ מה שהביא הגרמ"ד זצ"ל בשיעוריו בערכין כח: שדיבר עם אביו הגרי"ז בענין שי' הרמב"ם, ומחמת איזה קושיא שהק' לו חידש לו אביו חידוש גדול דמש"כ הרמב"ם דהפודה קונה את הקרבן, אין הכוונה דקונה גם את ריצוי הקרבן, דעצם הכפרה ל"ש להשתנות כלל אלא וודאי דהמפריש הוא נשאר המתכפר וגם אוכל הבשר, רק דהפודה נחשב "מקריב" וזכות מקריב אפשר לקנות ע"י פדיון או בקנין בעלמא, וע"ז לא נאמר כלל הדין דמוכר עולתו ושלמיו לא עשה כלום. ועצם מושג של "מקריב" כ' הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל בזכרון שמואל סי' ע"ח גם בד' הקצוה"ח דשייך למכור הבשר דאין הכוונה לבשר גרידא אלא שהוא נעשה "המביא" ו"המקריב" את הקרבן וממילא זכה בבשר, ולד' הגרי"ז י"ל כן גם לד' הגר"ח דל"ש למכור הבשר אבל זכות מביא ומקריב יכול למכור, וא"כ שפיר שייך אתנן לריה"ג הגם דא"א למכור גם הבשר אבל זכות מביא ומקריב יכול למכור. ולשון הפסוק הי' נפלא לפ"ז לא "תביא" אתנן זונה עיקר הקפידא זה על ההבאה וכיון שהזונה יש לה זכות הבאה אמר בזה התורה לא תביא, אלא דמיעטה התורה לכל נדר דלא חלה דין אתנן כלל.

רבי אושעיא לחוד ורב הושעיא לחוד

ובעיקר הסוגיא דר' אושעיא הי' זה שנתק' בברייתא אם מעות של הפסח יוצא לחולין והוא בעצמו פי' לענין

ולהעמיד עצם דברי הגרי"ז שיתאים עם הסוגיא בפסחים, י"ל ע"פ דברי הצ"ח שהבאנו לעיל דנחלקו ר' אושעיא ואביי גופא אי לריה"ג אפשר למכור עולתו ושלמיו, וא"כ י"ל דוודאי גם ר' אושעיא הוצרך לד' ריה"ג וכדברי הגרי"ז וזה כוונת הגמ' בתמורה, אולם כיון דאביי הי' לו הבנה אחרת בשי' ריה"ג ולפ"ז הי' אפשר להעמיד כריה"ג לחוד ולא נצטרך להעמיד בפסח, א"כ הבין שמזה שר' אושעיא העמיד בפסח מוכרח דלא אתיא כריה"ג ומצד פסח גופא סגי ומזה הכריח דס"ל לר' אושעיא בד' רבי דמשייר בגוף הפסח כ"כ עד שאפשר למכרו, ולכן נחלק ואמר דבאמת אין אדם משייר בגוף הפסח ורק במעות ונוקים אתנן כריה"ג, אולם ר' אושעיא גופא ס"ל בד' ריה"ג דא"א למכור ולזה לא העמיד כריה"ג לחוד, רק צירף לד' ריה"ג גם את רבי ולכן גם אי נפרש דלא שייר בגוף הפסח כלום רק עצם זה דאפשר לו להמנות אחרים על פסחו סגי נאלא שצ"ע מה שהקשנו לעיל על הגרי"ז דל"ל שי' רבי דוקא. והא דפסק הרמב"ם כר' אושעיא י"ל דאביי גופא קאמר שהי' אומר כן רק אילו ר' אושעיא לא הי' אומר כן, וכיון שביטל דעתו לר' אושעיא קי"ל כוותי' בכל דבריו. ולפ"ז א"ש ג"כ למה לא הוזכרו דברי אביי בתמורה כיון דאביי בעצמו ביטל דעתו לר"א.³²

ביאור שי' הרמב"ם לענין מכירת עולה ושלמים

ובביאור שי' הרמב"ם דא"א למכור עולתו ושלמיו גם לריה"ג כ' הקצוה"ח סי' ת"ו סק"א כיון דלא יתכן כלל למכור קרבן שישחט ויזרק ע"ש הקונה דשם הבעלים ל"ש לשנות, ורק הבשר אפשר למכור לריה"ג, עי"ש באריכות, וכן מבואר בד' תו' ר"ש משאנץ על פסחים שם, ולפ"ז הא דמבואר בסוגיין דשייך אתנן לריה"ג זה רק מצד הבשר, ומה דאיתא בסוגיין דברייתא לא אתיא כריה"ג כיון דמבואר כאן דא"א למכור היינו דלענין הקושיא דאיך מעותיו חולין לא יספיק שי' ריה"ג כיון דגם הוא מודה דל"ש למכור הכפרה וא"כ למה מעותיו חולין.

אולם הגר"ח [הובא בחי' הגרי"ז ערכין ד'] נחלק על הקצוה"ח וס"ל דלא יתכן לחלק בין הכפרה והבשר וא"כ צ"ל דלריה"ג א"א למכור כלום, ויק' לדבריו דא"כ איך מהני שי' ריה"ג לענין אתנן, ולדברינו לעיל א"ש דרק אביי ס"ל כן אולם להלכה קי"ל כר' אושעיא

³² ובהו א"ש ד' התוס' ב"ק סו: ד"ה דגול דנקט ע"פ ד' הגמ' פסחים דהגם דא"א למכור עולתו ושלמיו מ"מ אפשר למכור קרבן פסח והק' מורינו הג"ר מנשה קונינסקי שליט"א דהרי זה רק לשי' ר' אושעיא דבגוף הפסח משייר וא"כ הו"ל ממון בעלים אבל לאביי דמשייר רק במעות לא הו"ל פסח ממון בעלים והתם בב"ק לאביי אזלינן ולדברינו א"ש דהרי אביי ביטל עצמו לדעת ר' אושעיא. וכן מבואר בשו"ת חכ"צ סי' קי"ג דאביי ביטל עצמו לר"א.

הוא סי' לנקיבה [שלשה אבות ארבע אמהות] ה"ג בנקודות הוא להיפך דקמץ סי' לזכר וסגול לנקיבה והאריך שם בטעמים.

שי' הרמב"ם בדין אתנן בעופות מוקדשין

והנה לענין עופות דנתרבה בקרא זה דחל אתנן, בפשטות קאי על עוף חולין דעוף הקדש דינו כבהמת קדשים דנתמעט מכל נדר להוציא את הנדר, אולם ברמב"ם פ"ד מאסו"מ הט"ו נקט דקאי על עוף מוקדשין ונתחדש מקרא דיש הבדל בין בהמות לעופות לענין זה. וכתב הראב"ד דלא כן אנו מקובלין דלענין קדשים אין נפק"מ בין בהמות לעופות וד' הגמ' על עופות חולין קאי, ובכס"מ לא הבין למה שבק הראב"ד רגזנותי ולא כתב בדרך השגה דהרי זה קר' חזקה, וביותר ק' דגם אי נימא דגזוה"כ דמהני בעופות מוקדשין, אבל ליכא ציור דיוכל ליתן לה דהרי פסח ושלמים ושאר קק"ל ל"ש בעופות וחזר קר' הגמ' לדוכתא, עי"ש בנו"כ מה שנדחקו בד' הרמב"ם, ובמשך חכמה כאן כ' לחדש דמה דלא חל אתנן על מוקדשין כיון דגם אחרי שיפסל עדיין נשאר להקדש לענין פדיון, אבל בעוף דאין פדיון לעופות א"כ עד כמה שיפסל מדין אתנן יפקע הקדושה לגמרי וכקדשים שמתו, וממילא חל עלי' אתנן ובכ"א פקע הקדושה וכדין גיטו וידו באים כאחד.

והגרי"ז בתמורה שם פי' דמיירי בעוף שהי' קדוש בקדו"ד לשלמים, ובעופות לא אמרי' מיגו דנחתי שיתקדש קדושת הגוף ולכן נשאר בקדו"ד וכדפ' רמב"ם פ"ג ממעילה הי"ג ואח"כ נתן עוף זה באתננה וחלה פסול אתנן, ונפק"מ אם נפדה הקדו"ד ממנה לא נוכל להשתמש בעוף זה לקרבן. וכ"ז ל"ש בבהמה דבכה"ג הי' ממילא חל קדוה"ג מצד מיגו דנחתי קדו"ד נחתא קדוה"ג. והעיר ע"ז הגר"א סולובייציק שליט"א דלד' הגר"ח בד' הרמב"ם דל"ש כלל למכור עולה ושלמיו גם לא לענין בשר, א"כ ה"ה מה שקדוש קדו"ד לשלמים א"א, וא"כ איך יוכל לתנו באתננה. נולד' הקצוה"ח דיכול למכור בשר יל"ע אי שייך בקדו"ד עוד יש להעיר דהרי ברמב"ם מבואר דגדר המיעוט דכל נדר הוא כיון שכבר זכה בהן גבוה, וא"כ גם בבהמה אילו הי' ציור דקדו"ד הי' מהני אתנן ואי"ז דין מחודש אצל עוף רק דבמקרה שייך ציור דקדו"ד בעוף.

אתנן מדין עבד כנעני ומדין ערב

עוד תי' בחי' הגר"מ הלוי על הרמב"ם שם בהקדם מה דנתבאר במשנה תמורה כט. ובגמ' שם ל. דבאומר לחבירו הילך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי העברי באופן דאסור לו לישא שפחה כנענית, חלה דין אתנן הגם דהעבד בעצמו לא נתן כלום וגם השפחה לא

אתנן דאיירי בממנה על פסחו וכרבי דמשייר אינש בגוף הפסח ובשביל זה אמר רבי דמעותיו חולין, וא"כ מה נתק' גם קאמר "אפשר ידעי חברין בבלאי טעמא דהאי מילתא" ולמה לא פי' כשי' רבי וכדפי' הוא בעצמו לענין אתנן, וכבר עמד בזה בהפלאה ובחי' ר' ארי' לייב מאלין ח"א סי' ס"ג עי"ש מה שפלפלו, אבל צע"ט שהקר' כ"כ בולט ולא עמדו בזה אף א' מן הראשונים, ולכן נראה בעז"ה אם נדקדק בגמ' תמורה נראה שהובא שם רב הושעיא ולא רבי אושעיא ורב הושעיא הוא זה דהי' עסוק בסוגיא דאתנן כמבואר שם לעיל כט: ובע"ז סג. לענין קדמה והקדישתו, וא"כ שפיר י"ל עפ"י דברי ר"ת המובא בתוס' עירובין סח. ד"ה אמר שהוכיח מכמה מקומות דרב אושעיא לחוד ורבי אושעיא לחוד דרב אושעיא הי' מן האמוראים האחרונים, וא"כ גם כאן י"ל דהרי ר' אושעיא בתחלת הסוגיא הי' בא"י דהרי קאמר "אפשר ידעי חברין בבלאי טעמא דהאי מילתא" ואביי דיבר על רב אושעיא בבבל שהי' מן האמוראים האחרונים, ואף דבפסחים גרסי' רבי אושעיא, אולם בתמורה שזהו מקומו גרסי' רב הושעיא גם הושעיא בה"א בתחלה וע"ע בר"ח בפסחים דבתחלת הסוגיא הביא רק עולא ואח"כ גרס יאשי', וא"כ שפיר אפשר"ל דר' אושעיא בא"י לא הבין כלל דברי רבי דלא ס"ל סברת משייר אינש לא בגוף הפסח ולא במעות, ורב הושעיא בבבל הוא זה שהפליג לפרש דברי רבי דבגוף הפסח משייר אינש וממילא חלה האתנן.

חשיבות כל אות בשמות אמוראים ונקודות

בפסוקים

ולמדנו מזה עד כמה יש לדקדק על כל אות בגמ' גם בשמות האמוראים ומצינו כן בכתובות סא: והובא בעוד מקומות בש"ס סוגיא שלמה לזכור איזה מימרות אמר ר' מלכיא ואיזה מימרות אמר ר' מלכיו "וסימנך מתניתין מלכתא", ובפסוק זה גופא שאנו עוסקין פה יש עסק שלם להבדיל בניקוד בין לשון זכר לנקיבה דדרשי' בתמורה כט: ממש"כ זונה בקמץ ולא זונה בסגול דאשה שנתן אתנן לזכר אין לו תורת אתנן ובנשמת אדם שאלה ל"ז דן לענין ספיה"ע כיצד יאמר מספר שמונה עם קמץ או שמונה סגול, והביא ד' הב"ש סי' קכ"ז סק"ט שהביא ד' הלבוש דשמונה בקמץ הוא לשון זכר, והשיג הב"ש ממש"כ התוי"ט בפ"ו דטהרות שוטה אחת בעיר שצ"ל שוטה בקמץ דהוי לשון נקבה, וכמו ברחל כתיב כי רועה היא בקמץ ובמשה כתוב ומשה הי' רועה בסגול, והוכיח החיי אדם כשי' התוי"ט מאתנן זונה דדרשי' ממש"כ בקמץ דדוקא נקיבה, אולם כ' דהראה לו מדקדק גדול בצוהר לתיבה דזה דוקא בשאר דברים, אבל במספר כשם שמשונה שהרי בכ"מ ה"א בסוף סימן לנקיבה ובמספר ההיפך דשלשה וארבעה סי' לזכר ובלא ה"א

במחשבתו, ויוכשרו הילדים אשר תלד לו וכו' עי"ש עוד.

ויש להוסיף במשמעות המלה חדשה, דבדרך כלל האיש והאשה אינם שווים בתכונותיהם, ומה גם שכא"א בא מרקע אחר עם מנהגי חיים אחרים, ופעמים לא מבינים אחד את השני לפי שלא מכירים שלפי מנהג משפחתם לעשות או לדבר בצורה מסויימת הוא דבר רגיל מאד ולשני זה כמו פגיעה, וכ"ז נכלל במושג חדשה להתנהגות מסויימת זו הוא חדש בשבילו, אבל אחרי שנה שלימה שרואים איך המנהג כ"א במשפחתו מבינים שאינו חסרון כלל לפי דעתם, ולכן מתיישב דעתו ושמח אתה.

ומו"ז הגה"צ ר' יעקב סניידערס זצ"ל³⁴ הוסיף ע"ד מליצה, דגם התורה נקראת אשה לאדם, שנא' תורה לנו משה מורשה אל תקרי מורשה אלא מאורסה, וכל בן תורה הנושא אשה הרי הוא כאילו נושא אשה על אשתו ולכן נקראת חדשה ביחס לאשתו שיש לו כבר, ובאמת מתחלה חושב שהאשה החדשה יפריע לו בלימודו, ע"כ אמרה תורה נקי יהי' לביתו שנה אחת ואחר שיעברו הנה יראה שבאמת עוזרת לו. ע"כ ממו"ז. ויל"פ הכוונה כנ"ל דבאמת בדרך כלל האשה אינו שווה לו בתכונותיו, והוא סובר דכדי שיוכל ללמוד בלי הפרעות צריכה שתהי' שווה לו לגמרי אבל האמת היא שבדוקא הזמין לו הקב"ה אשה שלא שווה לו כ"כ כדי לעזור לו לתיקון המדות, ובשנה הזו יצטרך להתבונן בטבעה ולהתרגל אלי' עד שיראה שבאמת היא עוזרת לו.

בענין מספר מלקות ארבעים

כי יהי' ריב בין אנשים וגו' והיה אם בן הכות הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר: ארבעים יכנו לא יוסיף פן יוסיף להכותו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך: [כה א-ג]

אף דפרשה זו מתחלת בענין ריב בין אנשים ומשמע דעיקר דין מלקות נאמר בכל פעם שיהי' איזה ריב ויתחייב בדין, אבל לא בעובר על איסורי תורה, מ"מ למדו חז"ל ממש"כ והי' "אם" בן דרך לפעמים לוקה, ומסמיכות ללא תחסום שור בדישו למדו דכל העובר על אחד מן הלאוין שבתורה לוקה אם עכ"פ דומה ללאו דלא תחסום. [ובמכות ב: פירשו חז"ל דקאי על עדים שהוזמו באופן שא"א לקיים בהם דין הזמה ודקדקו כן מדכ' והצדיקו את הצדיק עי' רמב"ן]

והנה אם נדקדק במספר המלקות שמתחייב, הנה מקום כתוב בפסוק והפילו השופט והכהו לפניו "כדי רשעתו

קיבלה, ונקט הגר"מ דזה מדין עבד כנעני עם דין ערב ביחד, דהיינו דמה שהעבד לא נותן בעצמו וסגי בנתינת האדון זה מדין עבד כנעני, ומה שהשפחה לא מקבלת רק שאדונה מקבלת בעבורה זה מדין ערב. ולפ"ז לאו דוקא בעבד ושפחה ה"ה כל אחד יוכל לתת עבור חברו לזונה וכן כל אחד יוכל לקבל עבור הזונה. וא"כ יש לנו ציור בעופות דמוקדשין דחול עלי' האתנן, והוא לשי' הרמב"ם פ"ו מערכין ה"ח דבמקדיש קדשי מזבח לבדק הבית הרי ההקדש חל עליהם ואפי' ק"ק דהוי ממון גבוה מ"מ בעלים הוא להקדישן לבה"ב וזהו דינא דהקדש עילוי בתמורה לב. א"כ אם הזונה יגיד לבועל ששכר הביאה שלי יהי' מעות הפדיון שתתן להקדש וא"כ ההקדש מקבל כסף הפדיון עבור הזונה, וכיון שגוף בהמה זה הי' הסבה לשכר ביאה ממילא נפסל מצד אתנן. [ובמנחת אברהם תמורה עמ' רל"ה הוסיף דכ"ז רק הרמב"ם לשיטתו דדין הקדש עילוי הוא דחל קדושת בה"ב על גוף החפצא וכפ"י שביאר בחי' מרן רי"ז הלוי בהלי' תמורה אבל לד' רש"י ביאר הגר"ז דלא חל כלום על גוף הבהמה רק דזכותו בקרבן והטובת הנאה הוא דמקדיש לבדק הבית וא"כ לא חל שום קדו' על גוף הקרבן ולא חשיב אתנן]

אולם מה שיש להעיר על תי' זה, דלנתבאר בד' הגר"ז בתמורה שם ובמכתביו בסוף ספרו, לא מהני באתנן רק דין עבד כנעני³³ ולא דין ערב ומה שאדון השפחה מקבל בעבורה הוא מצד שהוא אדון וידו כידה וכן דקדק מד' הרמב"ם וא"כ ליתא לתי' זה. ובלא"ה ק' דלפ"ז לא הי' צריך לאוקמא המשנה בפסח או בקק"ל דאינו דבר מוסכם דהול"ל דאיירי בהקדש עילוי וזה לכו"ע.

המטרה של שנה ראשונה

כי יקח איש אשה חדשה וגו' [כ"ד ה']

פירש"י שהיא חדשה לו ואפילו אלמנה פרט למחזיר גרושתו, ומקורו בסוטה מ"ד. אין לי אלא חדשה [כלומר בתולה] אלמנה וגרושה מנין ת"ל אשה מ"מ, א"כ מה ת"ל חדשה, מי שחדשה לו, יצא מחזיר גרושתו שאין חדשה לו.

וביאר החינוך מצוה תקפ"ב בטעם המצוה, שרצה הקב"ה שנשב עם האשה המיוחדת לנו שנה שלימה מעת שנישא אותה, כדי להרגיל הטבע עמה ולהדביק הרצון אצלה ולהכניס ציורה וכל פעלה בלב, עד שיבוא אצל הטבע כל מעשה אשה אחרת וכל עניניה דרך זרות, כי כל טבע יבקש ויאבה מה שרגיל בו ומתוך כך ירחיק האדם דרכו מאשה זרה, ויפנה אל האשה הראוי לו

³³ כן פי' גם הגר"ז בן הגר"ז אולם העיר הגר"א שליט"א דבקריית ספר בפ"ד מאיסור"מ מבואר דמה האדון נותן עבור עבדו אינו מדין עבד כנעני כלל דבאמת א"צ שהבועל יתן השכר ביאה דהעיקר שתתקבל אצלה שכר ביאה וכן מבואר מתוס' ב"ק ע: ד"ה אתנן.

³⁴ זכר זאת ליעקב עמוד ק"ט.

המלקות הם במספר, רק דא"ל שהוא פחות מארבעים דסו"ס כתוב ארבעים יכנו, לכן נלמד שהוא רק סכום של ארבעים, והיינו שדרך כל הסוכם דבר שאף אם יחסר לו אחת יאמר הסכום השוה, כמו וספרתם לכם שבע שבתות ואמר תספרו חמשים יום. ולפ"ז צ"ב מש"כ כדי רשעתו דמשמע כפי מדת רשעתו, ופי' בכתב והקבלה דכדי רשעתו הוא טעם למלקות שלוקה משום שהי' רשע ועבר עבירה, וביאור מלת כדי הוא נתינת טעם וכמו "כדי להרחיק את האדם מן העבירה".

ועדיין צ"ב למה לא כתבה התורה להדיא מספר ל"ט ומשמע דיש משמעות במספר ארבעים ג"כ, והרא"ש פסחים פ"י סי' מ' הוכיח מכאן דדרך המקרא כשמגיע המנין לסך עשירית פחות אחד מונה אותו בחשבון כעשירית ואינו משגיח בחסרון האחד וכמ"ש תספרו חמשים יום והכוונה לספור רק מ"ט. ועי' ריטב"א מכות שם דידוע מחכמת המספר כי האחדים שבכלל העשרות כשהם תשעה הם נקראים י' מספר לאותו עשרה, ובזה מיושב ג"כ מש"כ תספרו חמשים יום, והוסיף דפשטא דמילתא דזה מהלכה למשה מסיני דמלקות ארבעים חסר אחת הם שהם ראיות להשתלש, אלא שיש לו רמז במקרא כמו שאמרו.

אולם הגם דבוודאי כ"ה ע"פ פשט בוודאי יש מקום לדרוש בכל מקום למה בחרה התורה לנקוט המספר השלם.

טעם מספר המלקות

והנה בעיקר טעם מספר זה, כתב רמב"ן ע"פ מדרש [תנחומא ישן במדבר כח], לפי שעבר על התורה שנתנה בארבעים יום וגרם מיתה לעצמו שנוצר לארבעים יום ילקה ארבעים ויצא ידי עונשין, והובא זה ברבינו בחיי בהוספה דגם אדם הראשון כשחטא לקה העולם בארבעים אדם עשר חוה עשר נחש עשר ואדמה עשר וכן עונש מעשה המרגלים הי' ארבעים שנה. ולפ"ז הו"ל להיות ארבעים שלמים. וחת"ס בתורת משה נקט דכ' כאן שני טעמים נגד יצירת הולד ונגד הפגם בתורה, ולזה כ' דנפק"מ בין הטעמים דאי נגד התורה הי' צ"ל מ' שלמים, דהרי משה הי' בהר מ' יום ולילה שלמים דלכן איחר לרדת עד שעשו את העגל אבל אי נגד יצירת הולד זה רק ל"ט כיון דיום הראשון אינו שלם, ומה שבאמת אינו לוקה נגד פגם התורה דקלב"מ דמה שפגם בנפשו הוא חטא יותר גדול מפגם התורה דנפש ישראל עד כמה שהוא צדיק חשוב יותר מן התורה, עוד כ' דבאמת הי' ראוי ללקות ארבעים נגד מ' ימי תורה רק דמסתמא נכנע לבו ושב אל ה' וההכנעה נחשב כהכאה אחת, וע"כ כתבו הפוסקים להתענות ארבעים יום כי תענית גורם הכנעה והו"ל כארבעים מלקות. עוד כתב דמשה למד

במספר משמע שיותן לו סכום המלקות לפי מדת רשעתו, דזהו פשטות ביאר מילת "כדי" "כפי מדת". אבל מיד אח"כ כתוב בפסוק "אַרְבָּעִים יָפְגּוּ לֹא יִסְיֶיךָ" הרי כתוב דמספר המלקות הוא ארבעים, ובאמת כיון שנכתב בפסוק נפרד ובטעמי המקרא נצטרף ארבעים יכנו לא יוסיף, משמע דעיקר כוונת פסוק זה הוא דאסור להוסיף על ארבעים ולזה ממשיך פן יוסיף להכותו מכה רבה ואז נקלה אחיך לעיניך, וא"כ משמע דבאמת אין עיקר מנין המלקות ארבעים, רק דעיקר המנין הוא כפי רשעתו, רק דא"א להוסיף יותר מארבעים כיון דאז יהי' בזיון לאחיך. וכ"ז דקדק ג"כ האבן עזרא וסיים דכן הי' הפירוש "לולא דברי הקבלה והוא לבדו האמת".

צורת הדרשא דמספר המלקות הוא ל"ט

ודברי הקבלה שרמזו לו האבן עזרא הובא ברש"י כאן והוא דברי המשנה במכות כב. "כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת שנאמר... במספר ארבעים מנין שהוא סמוך לארבעים רבי יהודה אומר ארבעים שלמות הוא לוקה"³⁵ הרי דנחלקו ר"י וחכמים דלר"י לוקה ארבעים מלקות כמ"ש "ארבעים יכנו" כפי פשטות הפסוק, אבל חכמים דרשו סמיכות המילים "במספר" "לארבעים" לומר דהמנין הוא מה שסמוך לארבעים. ובגמ' ע"ב נתפרש הדרשא יותר דאילו הי' כתוב בתורה "ארבעים במספר יכנו" הו"א מספר שלם של ארבעים, אבל השתא דכתיב במספר ארבעים ר"ל מנין שהוא סוכם ומשלם את המספר ארבעים היינו מספר כזה שסופרים אחריו את המספר ארבעים דהיינו שלשים ותשע. וברש"י עה"ת כאן כתב דכיון דנקוד בַּמספר ולא בַּמספר משמעו שהוא דבוק למלת ארבעים שכתוב בתחלת הפסוק הבא, לומר במספר לארבעים ולא ארבעים שלמים אלא מספר שהוא סוכם את הארבעים. ובדפו"ר של רש"י נתוסף "מכות הראיות להשתלש ג"פ י"ג בכל פעם" ר"ל דזה עוד ראוי למספר ל"ט כיון דדרשו דבעי' מכות הראיות להשתלש ומספר ארבעים אינו משתלש.

והנה באמת לפ"ז היינו צריכים לקרוא שני הפסוקים ביחד דמלת במספר אין לו משמעות בלי מלת "ארבעים" שכתוב אח"כ ולמה לא כתבו התורה ביחד, שו"מ במלבי"ם שכתב דמזה גופא שיש סוף פסוק בין מלת במספר ומלת ארבעים, ובעיקר קרא דחיוב מלקות כתוב רק במספר ולא כתוב "ארבעים" זה מורה דעיקר

³⁵ בפרדס יוסף (פ' קדושים) בשם חז"י הרי"ם דגם במח' זה שייך "אלו ואלו דברי אלקים חיים" כגון שעבר על ל"ט לא תעשה, וחייב ל"ט פעמים מלקות, והוא הי' גם שליח בית דין ליתן מלקות, ונתן לו ארבעים מלקות במקום ל"ט, דאליבא רבנן כיון שעבר על לא יוסיף (וצ"ל דלית ב' שיעור שו"פ), א"כ חייב מ' פעמים ל"ט מלקות, ולר"י לא עבר על כלום, כיון שצריך ליתן מ' מלקות, וממילא נשאר חייב כמקודם ל"ט פעמים מ' מלקות, נמצא שלשתיהם שוה מספר המלקות, מ' פעמים ל"ט, או ל"ט פעמים מ'.

עם הקב"ה רק ל"ט יום דיום אחד כתב הקב"ה את הלוחות וכתב לא נחשב כדיבור לענין ברכת התורה כמבואר במג"א סי' מ"ז סק"א. [וע"ע חת"ס על הש"ס מכות כב. ד"ה כמה מלקין].

אולם רבינו בחיי ביאר שני טעמים א: דל"ט מרמז לט"ל של תחי', דכיון שחטא חייב מיתה וכתב וא"כ צריך טל של תחי' וזהו אמרו מגילה ז: דכל חייבי כריתות שלקו נפטרינן מידי כריתתן. מבואר בזה כי ל"ט מלקות הוא כפרת כרת, ובזה ישוב לו טל של תחיה כי תזכה נפשו ותשוב לשרשה. ב: כי חיוב המלקות בב"ד של מטה אינו אלא מבין י"ג שנה ולמעלה, והמכות הן משולשות, וג' פעמים י"ג הם ט"ל, וכן המלקות בב"ד של מעלה אינו אלא מבין עשרים ולמעלה, ע"כ הוא ששים, שלשה פעמים עשרים, הרי ששים, וזהו: בב"מ פה: אתיוהו לאלוהו ומחיוהו שתין פולסי דנורא.

ומהר"ל בגור ארי' כתב די"א דמעיקר הדין הי' צריך ללקות ארבעים רק מפני רחמי ה' שאינו מעיר כל חמתו אינו לוקה כולו ולהכי קוראים בשעת המלקות קרא דויהי רחום וגו' ולא יעיר כל חמתו, וי"א רק מטעם שצריך שיהי' משולשות, ומהר"ל בעצמו פי' דזה נגד יצירת הולד אבל ל"ט יום הוא יצירת גוף הולד וביום המ' מקבל הנשמה וכשאדם חוטא גם נשמתו נפגמת מדין כל המחובר לטמא אבל לא מצד עצמה, וא"כ אחרי שע"י מלקות נזדכך הגוף, כבר ממילא הנשמה טהורה, דכל הפגם לא הי' מצד עצמה. וכן האריך בבאר הגולה סוף באר ראשון.

השייכות בין ל"ט מלקות ול"ט מלאכות

גם במלאכות שבת חזינן דזה ארבעים חסר אחת, ³⁶ ויש בזה באמת שייכות פנימית כמבואר בזוה"ק כמה פעמים [תיקוני זהר הקדמה יב. תיקון פ"ד פה]. דארבעים מלאכות חסר אחת הן כנגד ל"ט מלקות, וכנגד ל"ט קללות שנתקללו אדם וחוה ונחש והארץ ביחד, [כמש"כ לעיל בשם רמב"ן ממדרש] ולכן אין לוקין בשבת ³⁷ והנהגה

³⁶ וראה עוד בפ"י הרוקח כאן שהסמך ענין הל"ט מלקות לכך שהמצרים היו מעבירים את מצרים בל"ט מלאכות בשבת ע"ש.

³⁷ כן פסק הרמב"ם פכ"ד משבת ה"ז דילפי' ממש"כ לא תבערו אש וגו' דלא מחייבין שריפה וה"ה שאר עונשין והובא במג"א סי' של"ט ס"ד [במש"כ רמ"א שם דאין להלקות בשבת מצד איסור דין] והעיר עליו דלכ' בגמ' מבואר דוקא במיתה שיש בה חילול שבת, ואולי מכות יש חבורה ונשאר בצ"ע וכן תמה פמ"ג בפתיחה להל' שבת. ובדעת תורה שם ציין דבאמת כן איתא בזוה"ק שהבאנו בפנים. והוסיף לציין גם זוה"ק פנחס רמג. וכן הגרש"ק וצ"ל בקרית מלך על הרמב"ם הנ"ל ציין לד' הזוה"ק.

והנה בטעם שאומרים והוא רחום לפני ערבית כל יום כ' בטור ולבוש סי' רל"ז ס"א שני טעמים א: לפי שבתפלות היום הי' כשני תמידין המכפרין ובלילה ליכא קרבן לכן אומרים זה לכפרה, ב: שהמנהג הי' פעם ללקות ערבית לאחר שחטא כל היום ובמלקות מתכפר להם, ולכן נהגו לומר אחר המלקות והוא רחום יכפר עון וגו', כלומר אחרי שלקינו יכפר לנו,

מל"ט מלאכות א"צ ל"ט מלקות, ועי' בספר יושר דברי אמת [קונטרסים קונטרס השני] שביאר היטב ענין איסור מלאכה בשבת ע"פ של"ה הק' ושאר ספרים, כי ענין המלאכה בעוה"ז נתהווה מקללות הנחש שהם ל"ט קללות וכנגדם מלקות וכנגדם ל"ט מלאכות כי בלעדי החטא היה האדם בג"ע בדביקות השי"ת, וקיום התורה היתה בג"ע כמו שהוא עתה בג"ע אחר הפטירה ברוחניות כמ"ש בכמה ספרים, ולא היו צריכים למלאכות האלה הנזכרים במשנה שהם בכלל מלאכות האלה הלחם לאכול כמ"ש [שבת עד]. תנא סידורא דפת נקט ומלאכות הבגד ללבוש ומלאכות הבנין והכתיבה וכו' כי היה כל צרכי האדם בתיקון בלי שום דופי וחסרון, רק אחר החטא שנתקלקלה האדמה והאדם בזוהמת הנחש ומלאה הנחש בזוהמתה הכל וצריך מלאכות ויגיעות עד שנמצא לחם לאכול ובגד ללבוש, ובאמת לעתיד יתוקן הכל אי"ה כמו שאחז"ל [שם ל.] עתידה הארץ שתוציא גלוסקאות וכלי מילת כו', ונמצא שהמלאכה והטורח הוא מצד הנחש ובלעדי זה לא היה שום טורח, רק היינו דביקים בהשי"ת ומלאכותינו נעשות מאליה כמו לעתיד אי"ה, לזה ביום שבת קודש שמתגלה מקור הנשמות הנקרא עוה"ב כאשר נזכה כלנו במהרה לאורו שיתגלה הכל יהיה דביקים בהשי"ת ולא נזדקק לשום מלאכה לעת שתבהיק הבהירות של עוה"ב, נאסר לנו המלאכה הבאה מזוהמת הנחש רק צריך להיות נמצא מוכן הכל. ע"כ מספר יושר דברי אמת.

והנה לפי פשוטו יוצא דגם מה"ת אינו לוקה ארבעים רק ל"ט רק שחכמים הם שפירשו וגילו לנו שזה כוונת הפסוק מצד הדיקדוקים שהזכרנו לעיל. ³⁸ ולד' ריטב"א הנ"ל כך קיבלו חכמים מהלכה למשה מסיני אלא שמצאו רמז בקרא. וא"כ תמוה דברי הגמ' במכות שם בהמשך דאמר' "אמר רבא: כמה טפשאי שאר אינשי -] כמה טפשים הם רוב בני אדם [דקיימי מקמי ספר תורה -] שעומדים לכבוד ס"ת [ולא קיימי מקמי גברא רבה, -] ואינם עומדים לכבוד אדם גדול בתורה [דאילו בס"ת כתיב ארבעים,

וגם בשעת מלקותן עצמו היו נוהגין לאומרו שלש פעמים מפני שיש בו י"ג תיבות ושלוש פעמים י"ג הם ט"ל כמניין המלקות: וכו' שם בא"ר דנפק"מ בין הטעמים אי יש לאומרו בשבת, דלטעם ב' אין לאומרו דאין לוקין בשבת וכ"כ הלבוש בעצמו בסי' רס"ז ס"ג. [ובמשנ"ב הוזכר ענין והוא רחום רק פעם אחת בתחלת סי' רל"ז וז"ל "והמנהג לומר והוא רחום קודם תפלת ערבית [טור בסי' רל"ז ע"ש הטעם"]. והנה לטעם ענין מלקות כבר העיר הלבוש דאף דהיום אין נוהגים ללקות בסוף היום מ"מ אומרים כן, וי"ל דזה להשריש באדם יראת שמים שיזכור שפעם היה יהודים שכ"כ פחדו מן החטא עד שהיו מוכנים להיות נלקה כל יום בסוף היום כדי לכפר על מה שחטאו, וכן כל פולמוס חידוש הסמיכה הי' כיון שהיו הרבה שרצו לקבל מלקות כדי להפטר מכרת.

³⁸ וחידוש גדול כתוב ברע"ב על המשנה במכות, דאע"פ דחכמים הורידו והעמידו המלקות על ל"ט, מ"מ יש להרים המקל פעם נוספת לקיים מקרא כפשוטו ע"ש.

ואתו רבנן בצרו חדא" [חכמים הצליחו להפחית מכה אחת ממש"כ בתורה].

וצ"ע דמשמעות הגמרא דהחכמים הם אלו שהפחיתו ממספר של התורה, ולכ' לא הפחיתו כלום מן התורה, דזה הי' תמיד כוונת התורה, רק שהם גילו ע"פ קבלה שהי' להם ומה שדקדקו מן הפסוקים דכ"ה הפי' בפסוק וא"כ במה כוחם יפה.

שיטת הרמב"ם דמספר ל"ט הוא רק מדרבנן

והנה ברמב"ם בפ"ז מסנהדרין ה"א נראה שהי' ק"ל דלמה נקט הקרא ארבעים כשהוא רק ל"ט וכן הי' ק"ל דברי הגמ' הנ"ל דמשמע שחכמים הם אלו שהפחיתו כח המלקות, ולזה כתב וז"ל "כי צד מלקין את המחוייב מלקות, כפי כחו שנאמר כדי רשעתו במספר, וזה שנאמר ארבעים שאין מוסיפין על הארבעים אפילו היה חזק ובריא כשמשון, אבל פוחתין לחלש שאם יכה לחלש מכה רבה בודאי הוא מת, לפיכך אמרו חכמים שאפילו הבריא ביותר מכין אותו שלשים ותשע שאם יוסיף לו אחת נמצאת שלא הכהו אלא ארבעים הראויות לו." משמע דמה"ת מגיע לו ארבעים אבל חכמים הורידו מלקות אחד כדי שאם בטעות יוסיף אחד יהי' עדיין בתוך גבול המלקות הראויות לו, אבל אם יתנו ארבעים לכתחלה, אז שמא יוסיף עוד אחד ויעבור על לאו דלא יוסיף. [וכ"כ בתרגום יונתן כאן] ומש"כ כדי רשעתו במספר הכוונה לתת לו כפי כחו. ולפ"ז אם הלכה לו ארבעים לא עבר ולא ילקה על לא יוסיף גם אם התרו בו וכ"כ במהר"ם שיק. [בספרו על המצוות תקצ"ה] וכ' הכס"מ והלח"מ דכנר יצא לו זה מהאי גמ' שכתוב דחכמים הם אלו שהפחיתו מספר המלקות דלפשוטו קשה מאד וכנ"ל, ולד' הרמב"ם מרווח מאד שבעצם ראוי הוא לארבעים מה"ת רק חכמים הם אלו שהפחיתו אחד.

אלא שכבר תמה עליו החינוך תקצ"ה דזה נגד הגמ' דמבואר דיש בזה דרשא מן הפסוק, וכ' הכס"מ והמנ"ח תקצ"ד אות א' דלדבריו הדרשא דבמספר ארבעים הוא אסמכתא בעלמא, אלא שהק' דהאיך יכולין חז"ל לעקור דבר המפורש בתורה לגמרי משום סייג דהרי עוקרין לגמרי דבשום פעם לא ילקו מ"ם ע' בט"ז ביו"ד סי' קי"ז ובאו"ח סי' תקפ"ח לענין תקיעת שופר. [עוד צידד הכס"מ דאולי גם רמב"ם מודה דזה מה"ת רק דלשיטתי' אזיל דכל מה שלמדו מדרשא קרי לי' דברי סופרים וחכמים קיבלו ממה רבינו דרשא זו].

אבל הלח"מ משנה כתב דבאמת ההסבר שכתב הרמב"ם מונח בדברי המשנה דר"ל מנין לך שמלקין ל"ט הרי בפסוק כ' ארבעים, לזה אמר דמדכתב במספר ארבעים ולא ארבעים במספר, משמע דהתירה תורה להפחית מן המלקות כפי שיעור מדת סבלו, ויהיה סוכם את

הארבעים כלומר שתכלית המנין יהיה ארבעים ולא יותר, אבל אילו הי' כתוב ארבעים במספר הי' קפידא מוחלט על מספר זה ולא הי' שייך להקל באומד, אבל אחרי שהתורה התירה לחכמים להקל לזה הקילו עוד דגם הבריא ביותר לא יקבל רק ל"ט כדי שלא יבואו להוסיף על הראוי לו. ועד"ז כ' בקנ"ו יונת אלם סי' כ"ט אות א' דלזה כ' הרמב"ם "לפיכך" דלולא שהיינו מוצאים מכות בפחות מארבעים מן התורה ע"פ אומד לא הי' שייך שחז"ל יפחיתו מן המלקות גם מצד חשש לא יוסיף, דפחות מארבעים לאו שם מלקות עלה, אבל השתא דבלא"ה אפשר להפחית ע"פ אומד א"כ כל מספר שהוא יש עלה שם מלקות.

ובערוך השלחן העתיד סי' נ"ו הביא דברי פיה"מ במכות שם וביאר דמש"כ כדי רשעתו במספר היינו דין אומד להתבונן לתת לו רק במספר מסויים כפי כחו, ואז יש פסוק אחר לומר על אומד הזה שאמרתי לך ל"ש כלל לאמוד ליותר מארבעים אפי' לגבור, אלא שהסתפקו חכמים במש"כ ארבעים הם זה עד ועד בכלל או עד ולא עד בכלל לזה הכריעו לקולא כיו דחזינן דהתורה הקפידה כ"כ על בריאותו ונמצא דזה דין דאורייתא ודרבנן ביחד.

וכ' רדב"ז וערוך לנר מכות שם דנפק"מ לדינא לד' הרמב"ם במש"כ בגמ' מכות כב: וב"ק לב: דהוסיף לו רצועה אחת ומת ה"ז גולה לא נאמר על מספר ארבעים דהרי מה"ת כך ראוי לו.

אולם כבר כתבו הרבה מפרשים דמקורו של הרמב"ם הוא מדברי חז"ל ונביא לשונו של האור שמח כאן ה"ד "ודבריו דברי אלהים חיים יוצאים מפי מדרש רבה פ' קרח [במ"ר י"ח, כ"א] מלקיות ארבעים כנגד מ' קללות כו', ופחתו חכמים אחת משום פן תוסיף" ועי"ש באו"ש ביאור נפלא בד' הרמב"ם לפ"ז, דהנה מבואר בגמ' שם בהמשך דבעבר שני עבירות שייך שיהי' אומד אחד על שני העבירות אבל רק באופן שראוי להשתלש כגון אם אמדוהו שיכול לקבל מ"ב לשתיים ולקה פטור, דהשלש הנוספות ראויות להשתלש ועולות לעבירה השני' אבל אם אמדוהו מעיקרא למ"א או מ"ג דל"ש להשתלש אינו עולה בשביל השני, וכשהרמב"ם פסק דין זה בה"ד במקום לנקוט מספר "מ"ב" כשיעור הראוי להשתלש נקט שיעור "מ"ה" ונשאר הכס"מ בצ"ע, ורדב"ז כ' דלאו דוקא נקט דה"ה מ"ב אלא דאורחא דמילתא נקט דאין אומד אלא לשלש מלקות. וכ' האו"ש דרמב"ם לשיטתי' דעיקר שיעור מלקות הוא ארבעים, רק חכמים הפחיתו מחשש הוספה, וא"כ כ"ז רק כשלוקה פחות מארבעים אבל אם בלא"ה לוקה יותר מארבעים מחמת שתי עבירות, אז כל הארבעים יתייחסו לעבירה ראשונה,

גאות שכבר נתכפר לו הכל והוא כעת האדם השלם, מכיון של המלקות אינם אלא לזכרון שיתן אל לבו לשוב על העבירות שבידו.

ובזה י"ל במ"ש הרמ"א [חור"מ סי' ב] דמי שנתחייב מלקות יתן מ' זהובים לצדקה במקום מלקות, ולכאורה היה סגי בל"ט, ולהנ"ל א"ש, דכיון דזה רק במקום מלקות, אין חשש שיחשוב שכבר השלים את עצמו דהרי לא נלקה בפועל כדין, וקיים רק דבר שהוא במקום מלקות כנ"ל.

ואולם לד' הרמב"ם הנ"ל דמעיקר הדין יש לו ללקות ארבעים רק מחשש שמא יוסיף פחתו אחד א"כ במלקות של ערב יוכ"פ דמלקה חלש מאד וכן לענין פדיון בממון ל"ש כל זה וא"ש דזה מנין ארבעים ממש.

האם לאו דלא יוסיף שייכא לאיסור בל תוסיף

והנה בעיקר לאו דלא יוסיף יש לחקור האם בעצם כתוב כאן לאו שלא להכות שום בר ישראל בחנם, אלא דהתורה כתבה כאן כיון דאיירינן במצות הכאה לכן הוזהר שלא יכה יהודי סתם, אבל אין עיקר הנקודה ההוספה, או דנימא דכיון דבסתמא איירי כאן בשליח ב"ד שבא לקיים המצוה דארבעים יכנו ומסתמא מה שרוצה להוסיף הוא לש"ש שסובר שזהו רצון התורה להעניש את הרשע וחושב לקיים בזה השלמת המצוה דמלקות, א"כ י"ל דכמו שמצינו בפ' ואתחנן ופ' ראה דיש אזהרה שלא להוסיף על מצות התורה והארכנו דזה בעיקר בציור דמוסיף בעצם המצוה ומצרף לה עד שנשתנה צורת המצוה, כמו במוסיף בית חמישי לתפלין ותוספת מינים ללולב למ"ד לולב צריך אגד, ותוספת חוטים לציצית למ"ד קשר עליון דאורייתא, [אבל אי א"צ אגד או קשר עליון לאו דאורייתא או האי לחודי' קאי ולא נחשב הוספה] א"כ ה"נ כיון דיש מצות עשה לתת מלקות ויש קפידא לתת מלקות ארבעים דוקא אז במוסיף ע"ז הו"ל כמוסיף על המצוה וכל המצוה נפגמת, ונחשב כאילו כל ההכאות שהכה את חברו לא הי' בגדר מצוה. [ובאמת דכן פי' הצפנת פענח במס' מכות כג. ד"ה ת"ר במש"כ פ"נ יוסיף להכותו מכה רבה] דצ"ב דהרי גם מכה מועטת אסור ובגמ' דרשי' "לימד על הראשונות שהם מכה רבה" ופירש"י שעיקר המלקות יש להכותו בחזק ובבע"כ, אבל בצ"פ פי' דע"י שמוסיף גם מכה אחת גם הראשונות מתבטלות מהם שם "מלקות" וחלה עליהם שם "מכה רבה" ונפק"מ אם הכה את חברו סתם וכן גם בהוסיף על המלקות אי בל תוסיף בעי כוונה והוא לא התכוון לשם מצות ארבעים יכנו כלל, האם יעבור על לאו זה.

ולפ"ר ל"ש פסוק זה לדינא דבל תוסיף כלל, וראי' מדלמדו חז"ל מפסוק זה אזהרה לכל המכה את חברו, והכי מסתבר דהרי מפורש בקרא טעם הקפידא כדי שלא יתבזה ולא יושפל אחיך על ידך וא"כ הו"ל ככל מצוה

וממילא נשאר רק שתי מלקות לעבירה שני', ובזה ל"ש אומד דמי שאינו יכול לסבול ג' אין מלקין אותו עד שיתרפא, ולאומד מ"ג מ"ד ל"ש דכלל אינו ראוי להשתלש ולזה נקט מ"ה, ואז כבר ראוי לאומד והכל ביחד ראוי להשתלש.

והנה בעיקר מש"כ בתורה מספר ארבעים כשבאמת זה ל"ט מובא בספר דברי יחזקאל עה"ת, שהרה"ק מאוסטרובצא עלה פעם ברעיונו שמן הראוי להסמיך את רבינו הקדוש משינווא ע"י כל גדולי ישראל, ואז יכולים ליתן "מלקות" למי שחייב מלקות, ולפטור אותו מענשו.

כאשר בא אז לשינאווא בשבת קודש, אמר הרה"ק משינאווא כתיב "כדי רשעתו במספר ארבעים יכנו" ודרשו חז"ל דהיינו ארבעים חסר אחת. וקשה אם כן למה כתבה התורה ארבעים ולא ל"ט. ות"י דאיתא בברכות ז. דטובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר ממאה מלקות, ולכן מי שחוטא מתבייש בעצמו ואומר הלואי שיהיו מלקין אותו לכפר על פשעו הנורא למרוד במלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וכשגומרין ללקות אותו ל"ט פעמים, אומר לעצמו הלואי והיו מלקין אותי עוד כדי לכפר על חטאי הגדול, וזהו ה"מספר ארבעים יכנו", שאותו מחשבה שהוא רוצה ללקות עוד, היא חשובה מהכל, ורוחו נשברת בתוכו לרסיסים שעדיין לא קיבל את המכה ה"ארבעים". אז הבין הרה"ק מאוסטרובצא שרוח ד' דיבר בו, והרגיש את מחשבתו הנ"ל, ועזב את תוכניתו, כי הבין מדיבוריו שיש מעלה בזה שלא ילקה וירצה וישאוף ללקות ולהתכפר, ורוחו תהי' נמוכה ושבורה. ע"כ מש"כ שם. ויש להוסיף דזה מתאים עם מה שהביא מהר"ל טעם ל"ט דבאמת הי' ראוי ללקות ארבעים רק הקב"ה מרחם על בן אדם ולא יעיר כל חמתו, וא"כ כל בן אדם שקיבל מלקות נשאר ברוח נמוכה אח"כ, וזה סתם מוסר גדול לחיים שלפעמים עדיף שלא יהי' מתוקן לגמרי מכל חטאת נעוריו שלכן לא יתגאה בחייו וחטאתו יהי' נגדו תמיד.

והגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל בספרו ברכת שמעון על המועדים כתב לבאר לפי הנ"ל מש"כ בשו"ע או"ח [סי' תר"ו ס"ז]: כל הקהל לוקים ארבעים מלקות ע"כ. וכתב המג"א דמ' לאו דוקא אלא ל"ט ע"כ. אולם להנ"ל י"ל דכיון דאמת מגיע לו ארבעים רק מה שלוקה ל"ט הוא כדי שישאר בהרגשה שעדיין לא קיבל מה שמגיע לו, א"כ י"ל דבמלקות של ערב יוכ"פ דאין לו דין מלקות לכפר מכיון שאין לנו ב"ד סמוכין, וכל המנהג של המלקות הוא רק שמתוך כך יתן האדם על לבו לשוב על עבירות שבידו כלשון הש"ע א"כ שוב אפשר להלקות ארבעים, שבלא"ה לא יוכל לבא לידי טעות של

דב"א לחבירו דלא תקום ולא תטור דעיקר הכוונה שלא יפגע חבירו, וא"כ מאי נפק"מ אם זה מצורף לשאר מלקות, או שזה מתאים בגדרי כל תוסף.

אולם מה נעשה דלכאורה מדברי החזקוני לא משמע כן, שהק' במש"כ לא יוסף דל"ל קרא והלא כבר נאמר לא תוסיפו על הדבר ולא תגרעו ממנו וא"כ למה חזר ואמר לא יסף? ותי' דבא הכתוב לדייק שאין חכמים רשאים להוסיף, אבל לגרוע הרשות בידם ולפיכך העמיד[ו] הכתוב הענין במכות הראויות להשתלש. ור"ל דבאמת כל לאו זה מיותר רק עיקר קמ"ל לדייק ממש"כ לא לגרוע, דבאמת יש כח לחכמים לגרוע, ולכ' זה על דרך שי' הרמב"ם דחכמים הם אלו שגורעים רק דיש רמז בקרא שרשאים הם לגרוע. הרי לכאורה נקט דגדר לאו לא יוסף הוא מלתא דכל תוסף דעלמא דאל"כ לא קשה כלל, דכאן מונח אזהרת התורה לא להכות שום יהודי בחנם, ואין נפק"מ במה שכבר הי' לו מצוה להכות את חבירו.

שו"מ שבספר כלי חמדה פ' ואתחנן אות ז' בתשובה לבעל מחבר ספר אלה המצוות למהר"ם הכהן קופמאן זצ"ל הביא להעיר במה שראה בספרו שהקשה כקושיית החזקוני הנ"ל [ולא ציין לדברי החזקוני] ושהביא בהשמטות מה שאמר ידיד שלהם הג' ר"ד טעמקין שי', וכתב לו הכלי חמדה דאינה קושיא של כלום, דכיון דחזינן דל"ש במספר זה לא תגרע, דהרי יש דין אומד, וגם היכא דיכול לסבול יותר יש תנאי דצריך שיהי' ראוי להשתלש, לכן ס"ד דמספר ארבעים לאו דוקא, וגם מותר להוסיף קמ"ל קרא דאסור להוסיף בשום אופן. **"וז"פ וברור ותמהני עליכם שנסתבכתם בזה"**.

והוסיף עוד דאם נעמיק בשי' רמב"ם שהבאנו לעיל נראה דל"ש כלל לבל תוסיף במצוה, דהרי שי' הרמב"ם דטעם דגרעו חכמים אחד כדי שלא יבוא להוסיף אחד ואי האיסור להוסיף מלתא דכל תוסף, איך יעברו בוודאי על כל תגרע כדי שאולי יבוא פעמים ללא יוסף, ובהכרח דלא כיונה התורה לבל תוסיף בעלמא רק דאסור להכות את ישראל אפי' הרשע יותר מל"ט מלקות, וכיון שכן מחשש חבלות חבירו שלא כדין, עקרי רבנן אחת מהמספר הראוי, ולפ"ז ממילא מיושב הקושיא ל"ל איסור דלא יוסף דזה גופא קמ"ל דאסור להכותו אפי' שלא במקום מצוה, דאחר שנלקה מ' מלקות אסור להכותו בשום פנים, ומזה למדו חכמים ובצרי אחת שלא יבא להוספה להיות חובל באדם מישראל.

עוד כתב נפק"מ דאי מצד כל תוסף ל"ש זה לפני התחלת המלקות וכמ"ש במק"א בשם הג' מלובלין ז"ל

בס' נודע בשערים [או"ח סי' ב'], דל"ש כל תוסף לפני עשיית המצוה, וא"כ באינו מניח א"ע להלקותו וצריך לחובשו ולהכותו שיניח א"ע להלקות, לא הי' חשש לא יוסף, אבל כיון דזה לאו מיוחד דל"ש לבל תוסיף ממילא זה שייך גם לפני התחלת המלקות. אלא שמסיק דנר' מעיקר הדין דעיקר דלא יוסף ל"ש באופן שצריך להכריחו לקבל המלקות דנאמר בעיקר אחרי שכבר לקה והרי הוא כאחיק אז אסור להכותו יותר, וזה עצמו קמ"ל קרא דלאחר שנלקה כמספר שאמרה תורה יצא מכלל רשע, ואסור להכותו אפי' שלא לשם מצוה, ומזה ילפינן לכל ישראל שאסור להכותו מק"ו, דמה זה שהוחזק לרשע והותר להכותו אמרה תורה דלאחר שהוכה כמספר, שוב אסורין כל ישראל להכותו [דהרי השליח ב"ד הוא אינו ב"ד וזה שמוסיף הוא מדעתו], ק"ו לכשר שבישראל שאנו מזהרין מלהכותו.

הטפשים לא מבינים שהת"ח הוא עצם התורה

והנה במש"כ בגמ' כמה טפשי שאר אנשי וכו' והערנו דאי לא נסבור כרמב"ם הרי לא הפחיתו מדעת עצמם כלום רק שדרשו דזהו כוונת התורה, הנה במהר"ל נתיב התורה פיי"א ביאר דברי הגמ' דבא להודיע מעלת החכם שלא יאמר אדם כי בעל תורה הוא כשאר אדם ואין שם "תורה" נקרא עליו ודבר זה אינו, כי הת"ח הוא עצם התורה ויש לו דמיון גמור אל התורה, ולכן אמרה תורה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, כי החכמים הם עצם התורה ג"כ כי כמו שנתן הקב"ה התורה לישראל כך נתן להם חכמים, וראי' לזה דאל"כ לא הי' להם כח להמעט ממספר ארבעים גם אם יש בידם דרשא מ"מ אם לא הי' החכמים עצם התורה אי"ר לפחות מה"ת ע"י שחכמים דרשו או קיבלו כך, כי הם פוחתים מן התורה כי בתורה כתוב בפירוש ארבעים יכנו ואיך חכמים פיתחו מכה אחת אלא שגם חכמים הם עצם התורה והתורה יש בה כח לפרש את התורה ולכן קרא רבא טפשים למי שלא קמים בשביל ת"ח שלא מבינים זאת. ע"כ דבריו. הנה בדבריו בא ליישב השאלה הנ"ל, וצ"ע קצת דבשלמא דרשות שדורשים מעצמם הם צריכים להיות תורה עצמם כדי לפרש את התורה, אבל אם קיבלו מהלכה למשה מסיני דכ"ה הפי' האמיתי בפסוק אז עד כמה שאנו מאמינים שאכן כך הם קיבלו למה לי שיהיו הם בעצמם תורה.

כבוד ת"ח הוא רק למי שמבין ומחדש

והשיג מתוך עמל

ולהשלמת דבריו הנפלאים של המהר"ל שכבוד לת"ח הוא בשביל שחל עליהם בעצם שם תורה, יש להביא דברי הגר"ר משה פינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה

עצמה הרי מבואר דס"ת עדיפא מת"ח, ³⁹ ור"ן [קידושין יד: מדפי הרי"ף] תי' דוודאי ס"ת עדיף, ועיקר כוונת הגמ' דכיון דבלי חכמים לא היינו יודעים לפרש את התורה אז זה טפשות שלא לקום מפניהם שהרי בלתם אין מבינים את התורה, [ובערל"ג הק' ע"ז דא"כ הול"ל בקיצור שיודעים לפרש את התורה ולא מה שבאים לגרוע ולפחות] עוד תי' דכיון דעיקר מקור קימה לס"ת נלמד מק"ו דת"ח אז זה טפשות לקום רק מפני ס"ת דהרי מנ"ל זה אם לא מת"ח. [גם ע"ז הק' ערל"ג דהרי בגמ' כ' טעם הטפשות מצד שהם גורעים ממספר המלקות].

ובכל זה עדיין ק' קושיא אחרונים דלמה קראם רק טפשים הלא רשעים הם שעוברים על מ"ע מה"ת דמפני שיבה תקום ומבואר בקידושין לג. דת"ח שאינו עומד בפני רבו נקרא רשע, [עי' בזה ביערות דבש דרוש י"א ד"ה ואחז"ל וחת"ס מכות כב: ד"ה אמר רבא הראשון וכן יהודע שם ד"ה כמה] ותי' באגרות משה דודאי האינשי שאמר רבא לא עברו על עשה והיו קמים מקמי גברא רבה, אך הם עמדו לא מפני חשיבות הגברא רבה אלא מפני התורה שבו, שהחשיבו אותו כאילו הוא ס"ת הכתובה על ספר, ולא מפני הגברא רבה שהשיג חכמת התורה בעמלו, ולזה אמר שהוא טפשות דהגברא רבה יש לו חשיבות מצד שהוא מחדש דברים בתורה בכחו ובכשרונותיו ע"י למודו הרב, ולא רק מחמת שיש בו התורה שלמד ככתובה על ספר, כדחזינן דהם מחדשין הרבה דברים כמו במלקות שבצרו חדא וכן בכל דבר ודבר, ולכן צריך להיות הקימה מפני הגברא רבה ולא מפני הס"ת שבו.

ונמצא שאינו סותר הק"ו דעכ"פ כיון שעומדין מפני גברא רבה בשביל שהשיג בכחו ובכשרונותיו חכמת התורה כ"ש שצריך לעמוד מפני התורה גופה, אבל העמידה מפני הגברא רבה הוא מפני האדם עצמו שהשיג לתורה ולא לפני התורה שבו שאינה בעין. ונוגע זה גם לדינא שלכן אין מחוייבין לעמוד מפני אדם שיודע כל התורה שבכתב בעל פה ואף גם מתורה שבע"פ אם אין מבין לדמות מלתא למלתא כדלעיל. ע"כ דברי האגרות משה.

וזה מתאים עם דברי מהר"ל שאין הכבוד לחכמים מצד שהם "יודעים את התורה" רק מפני שהם בעצם חלה עליהם שם "תורה" וזה ע"י שמתייגעים בתורה ויש להם דעת לחדש ולהבין ולדמות מילתא למילתא לכן התורה נחשב שלהם לא רק בגדר מתנה בעלמא רק שהם בעצמם תורה ולכן יש להם כח לפרש את התורה. ⁴⁰

או"ח ח"ב סי' ל"ד שהקדים לחקור בחיוב כבוד ת"ח שחייבה תורה, האם הכבוד הוא להתורה שכמו בתורה כתובה על ספר צריך ליתן לה כבוד כך חייבה תורה ליתן כבוד להתורה שבאדם שלמדה. אבל להאדם עצמו לא שייך חיוב הכבוד. או דהכבוד חייבה התורה ליתן להאדם שהשיג בעמלו בכחו ובכשרונותיו שנתן לו השי"ת את חכמת התורה, ולא להתורה שבו דהרי לא נחשב זה בעין כמו בכתובה על ספר, רק להאדם שנתגדל כ"כ שהשיג חכמת התורה החשיבתו תורה וחייבה שיתנו לו כבוד.

ובזה יל"פ נדון הגמ' קידושין לב: אי רב יכול למחול על כבודו מצד שהתורה נקראת על שמו, דהכוונה שהכבוד הוא להאדם על שהשיג בעמלו בכחו ובכשרונותיו חכמת התורה ונחשב מחמת זה תורה דיליה ויכול למחול. ואף דהי' אפש"ל דר"ל שניתן במתנה ונחשב כאילו התורה הוא שלו ולכן יש לכבדו, אולם ל"מ כן בגמ' ע"ז יט. דמבואר דבתחילה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר: בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. ואמר רבא: לעולם ילמד אדם תורה [שיהא גירסת התלמוד שגורה בפיו] ואח"כ יהגה, [יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות ולתרץ ובראשונה לא יעשה כן שמא יבטל והרב לא ימצא לו כל שעה ועוד לאחר ששנה הרבה הוא מתיישב בתלמודו ומתרץ לעצמו דבר הקשה] ומבואר דבתחלה כשעדיין לא הבין לא נקרא תורה דילי' ורק אח"כ שהתורה בא לו ע"י עמלו הגדול בכחו ובכשרונותיו, נחשב דילי', ומבואר דרק בשביל מה שבכחו לחדש דברים בעצמו נחשב תורתו, דאף שודאי גם זה בא לו בסיוע השי"ת מ"מ החשיבה תורה זה לתורתו כיון שעכ"פ הם דברים שחידש בעצמו בהדברים שלמד. והנה לפ"ז יוצא דמה דנקרא תורה דילי' הוא רק מחמת מה שעמל ויגע ומחדש מעצמו, וא"כ לכ' איך סתם הגמ' בקידושין דכל ת"ח יכול למחול על כבודו דהוי תורה דילי' הרי יש ת"ח קטנים שתורתם שגורה בפייהם רק שעדיין לא הגיעו לדרגת תורה דילי' וא"כ אין יכולים למחול, ומוכח מזה דכל עיקר דין כבוד ת"ח ל"ש כלל לסוג ת"ח כזה, דרק בת"ח דמבין ומחדש ויכול לדמות מילתא למילתא יש חיוב כיבוד. ואכן עי' מגילה כח: דר"נ לא רצה להספיד לההוא דתני הלכתא ספרא וספרי ותוספתא משום שלא הבין להקשות ולתרץ ואולי הטעם כיון דליכא חיוב כיבוד.

וכתב באגרו"מ דיש ליישב בזה קושיא הראשונים והאחרונים בהאי סוגיא דמכות דאמר רבא כמה טפשיא ומשמע דכוחם של ת"ח יותר מן התורה, מאידך בקידושין לג: מבואר דהמקור שיש לקום מפני ס"ת הוא מק"ו אם מפני לומדיה יש לעמוד כש"כ מפני ס"ת

³⁹ בילקוט עיונים מתיבתא הביאו על קושיא זו כ"ו תירוצים.

⁴⁰ המבואר מכ"ז דת"ח אינו רק סתם בגדר בן אדם בעלמא שיודע את התורה רק הוא אדם מסוג אחר לגמרי ונקרא בעל תורה, הנה אחרי שכתבתי הרבה בפ' דברים ואתחנן על מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל פגשתי

ולהשלמת הדברים נביא כאן דברים מתוקים מש"כ בס' דף על הדף במכות כב:.

הנה הרה"ק מאוסטרובצא זצ"ל נפגש פעם הגאון רבינו חיים עוזר גרודזינסקי מוילנא, והלה נפעם מעוצם עומק פלפולו של האוסטרובצ'ר, ואמר זהו "גברא רבה".

אמר האוסטרובצ'ר לי יש להוכיח שהגדר של "גברא רבה" הוא לא מי שהוא למדן ומפולפל יותר, אלא מי שיכול להוריד צער וכאב מיהודי אחר, שאמרו כאן "כמה טפשאי כו' גברא רבה, דאתו רבנן ובצרו חדא", ול"ל אמרו מה שנאמר יותר מוקדם בתורה "תספרו חמשים יום" ואתו רבנן ובצרו חדא, שאין סופרין רק מ"ט יום, [ויש לחלק דהתם מפורש בתורה שבעה שבועות תספר לך וחילוק זה מפורש בריטב"א מכות כאן] אלא רואים מכאן שמי הוא זה "גברא רבא" מי שדואג להפחית ולהוריד מכה מיהודי.

כ"ק אדמו"ר הבית ישראל מגור זצ"ל אמר: איתא בגמרא מכות ואתו רבנן ובצרו חדא, דהיינו שחכמים הפחיתו אחד וקבעו שמקבלים רק ל"ט מלקות. ולכאורה צריך להבין, הרי בתורה כתוב: ארבעים יכנו, וא"כ איך יתכן שחכמים יבואו ויורידו אחד, ובכלל מדוע הם הורידו אחד? מובא מנכדי ר' ישראל מרוזין, רוזין'ע אייניקלעך, בצ'ורטקוב'ר ספרים לתרץ קושיא זו. שאם הוא היה מקבל את כל הארבעים מלקות אז אח"כ הוא היה מסתובב בחזרה הפקר ועושה הלאה מה שהוא רוצה. בטענה שהוא כבר קבל את כל העונש, הוא כבר פרע את כל החשבון, ולכן באו חכמים והורידו אחד, כדי שהוא ידע שהוא עדיין לא קבל הכל, והוא עוד לא פרע את כל החשבון - עהר זאל שפירען אז עהר איז נאך עפעס שילדיג. - [שירגיש שהוא עדיין אשם - וזה כמו שהבאנו לעיל מספר דברי יחזקאל עה"ת]

ולי נראה, שהרי כל המלקות זה ענין של תשובה, וכדאיתא במכות כב: במשנה שהמלקה אומר: והוא רחום יכפר עון וגו' ולכן אתו רבנן ובצרו חדא, הם הפחיתו אחד, משום שרצו להקל על הבעלי תשובה, זיי האבען גיוואלט לייכטער מאכען די תשובה.

ת"ח חשוב שלא הי' תלמיד מו"ז אלא שראהו והכירו מצעירותו, ואמר לי שיש לו הערה אחת גדולה על כל מה שכתבתי, שמי שלא הכיר אותו בעצמו גם אם יקרא וישמע כל מה שנאמר עליו לא יתפוס כלל במה מדובר, שהרי הי' אדם מסוג אחר לגמרי שהי' כולו רוממות והי' חיי באוירה אחרת לגמרי, עד שקשה להסביר דבר זה על הכתב, וזה מתאים עם ד' מהר"ל ואגרו"מ הנ"ל דאילו הי' הכבוד לת"ח מצד עצם זה שידוע את התורה ונחשב כמו קלף שכתוב עליו ד"ת אז קל להסביר המציאות שלו כמו שאפשר להסביר מה זה ס"ת אבל כיון שמציאות ת"ח שנהפך בעצמותו לתורה, ועיקר מעלתו ממה שיכול בעצמו לחדש ולהבין ולהתרומם וזה ממילא עושה מהפכה לכל מציאותו והנהגתו ממילא קשה להסביר זה על הכתב.

ואותם פירושים בנוסח אחר: סיפר הבית ישראל: לפני כחמישים שנה בשעת המלחמה [- מלחה"ע הראשונה] נסע אבי ז"ל בעל האמרי אמת לאוטווצק, כולם באו לשם, דודי ר' מנדלי מאפביניץ גם היה שם. עהר איז גיווען אַ ערלעכער יוד, אַ גרויסע צדיק. ישבו שם בביהמ"ד שני רבנים ושוחחו ביניהם בד"ת. ובין הדברים הם הגיעו לגמרא הנ"ל במכות; דאתו רבנן ובצרו חדא, שמע ר' מנדלי שהם משוחחים בענין הגמרא הזאת, ונגש אליהם ואמר להם את הפשט הנ"ל, שכל המלקות זה ענין של תשובה, ולכן באו רבנן והפחיתו אחד, מכיון ורצו להקל על הבע"ת, זיי האבען גיוואלט לייכטער מאכען די תשובה.

ואפשר עוד לפרש, דהנה האדם עשה כאן עבירה, שמגיע לו ע"ז מ' מלקות, אין עהר געפינט זעך יעטץ אין זעהר א שווערע זמן, ס'איז איהם פינטצטער פאר די אויגען, [-הוא נמצא עכשיו בזמן מאד קשה והוא מסתובב בחשכות] וכדכתיב: והיה אם בן הכות הרשע, ומאד קשה לו לצאת - להחליץ מזה ולהתחיל לעשות תשובה. ולכן אתו רבנן ובצרו חדא, דהיינו שבאו רבנן והורידו קצת, הם פתחו לו פתח - הם האירו קצת פנים, כדי שהוא יוכל להתחיל לצאת מהחשכות. ע"כ מספר דף על הדף.

ויש להוסיף בזה שנראה בפסוק שהקב"ה מרחם על בעל תשובה, ויש הדגשה כדי רשעתו במספר זה לימוד על כל היסורים והעונשים הבאים על האדם מחמת עוונותיו שכולם הם במספר מדויק מאד רק כפי מדת סבל האדם וכפי מה שמגיע לו בדיוק, מאידך במצד מדת טובתו של הקב"ה אין לו גבול ומספר וכמו שאומרים כל יום בתפלת ערבית העושה גדולות עד אין חקר ניסים ונפלאות עד אין מספר יש לו לאדם להתבונן בעוצם הטובות שהקב"ה מטיב לו בלי גבול ומספר.

